

TAMPEREEN YLIOPISTO
Johtamiskorkeakoulu

OSUUSTOIMINNAN YHTEISKUNNALLINEN MERKITYS SUOMESSA

- TARKASTELU LIIKETALOUDELLISESTA NÄKÖKULMASTA

Yrityksen taloustiede, laskentatoimi
Pro gradu -tutkielma
Huhtikuu 2012
Ohjaaja: Salme Näsi

Ville Virtanen

TIIVISTELMÄ

Tampereen yliopisto Johtamiskorkeakoulu; yrityksen taloustiede, laskentatoimi

Tekijä: VIRTANEN VILLE
Tutkielman nimi: Osuustoiminnan yhteiskunnallinen merkitys Suomessa
-tarkastelu liiketaloudellisesta näkökulmasta
Pro gradu -tutkielma: 110 sivua, 6 liitesivua
Aika: Huhtikuu 2012
Avainsanat: osuuskunta, yhteiskunnallinen merkitys, arvot ja periaatteet,
osuustoiminnan historia, osuuskuntalaki

Tämä pro gradu -tutkielma käsittelee osuustoiminnan yhteiskunnallista merkitystä Suomessa painottuen liiketaloudelliseen näkökulmaan. Tutkimuksen tavoitteena on saada aikaan kokonaisvaltainen kuva suomalaisesta osuustoimintakentästä ja osuustoiminnan yhteiskunnallisesta merkityksestä Suomessa. Tutkimus on kansainvälisesti ajankohtainen, sillä vuosi 2012 on YK:n julistama kansainvälinen osuustoiminnan vuosi. Italiassa on tehty vastaavanlainen tutkimus Italian Trenton yliopiston sekä Euricse-järjestön toimesta vuonna 2011.

Tausta tutkimukselle muodostuu osuustoiminnan ja osuustoimintalainsäädännön historiasta ja kehittymisestä Suomessa, osuustoiminnasta yritysmuotona, osuustoiminnan arvomaailmasta sekä erityyppisistä muodoista harjoittaa osuustoimintaa. Yhteiskunnallisen merkityksen abstrakti käsite pyritään operationalisoimaan eri tarkastelutasojen avulla. Tutkimuksessa tarkastellaan osuustoiminnan yhteiskunnallista merkitystä tuomalla esiin merkityksiä ja näkökulmia historiasta. Tämän jälkeen yhteiskunnallista merkitystä tarkastellaan niin kansainvälisellä, kansallisella, toimiala-, alue- että yksilötasolla.

Tutkimustulokset korostavat osuustoiminnan yhteiskunnallista merkitystä Suomessa. Osuustoiminnalla on ollut merkittävä rooli Suomen demokraattisen hyvinvointiyhteiskunnan rakentumisessa. Kansainvälinen tarkastelutaso korostaa Suomen asemaa maailman johtavana osuustoimintamaana. Kansallinen taso painottaa osuustoiminnan merkitystä työllistäjänä ja yritysmuotona, joka kerää valtavasti jäseniä toimintaansa. Toimialakohtainen tarkastelu korostaa vähittäiskauppaa, elintarvike- ja metsäteollisuutta, moniala ja muut -sektoria sekä vakuutus, rahoitus ja sijoitusala osuustoiminnan vahvimpina toimialoina. Tutkimustulosten perusteella alueellisesti osuustoiminta on vahvinta Keski-Pohjanmaan, Kanta-Hämeen ja Pohjois-Savon maakunnissa. Yksilötasolla taas korostuu itsensä ja ammatin toteuttamisen mahdollisuus sekä halu työskennellä muiden kanssa.

SISÄLLYSLUETTELO

1 JOHDANTO	1
1.1 Aiheenalinnan tausta	1
1.2 Tutkimusongelma ja -tavoitteet.....	6
1.3 Oletukset ja rajaukset	7
1.4 Yhteiskunnallinen merkitys keskeisenä käsitteenä.....	8
1.5 Tutkimuksen tausta ja tutkimukseen soveltuvat osuustoiminnan teoriat...10	
1.6 Tutkimuksen metodologia ja tutkimusaineisto	12
1.6.1 Tutkimusmetodologia.....	12
1.6.2 Aineiston keruu, käsittely ja analysointi.....	14
1.6.3 Tutkimus aineiston reliabiliteetti ja validiteetti.....	16
1.7 Tutkimuksen kulku ja tutkimusraportin rakenne	18
2 OSUUSTOIMINNAN JUURET, SÄÄNTELY, MUODOT JA ARVOMAAILMA.....	20
2.1 Osuustoiminnan synty maailmalla	20
2.1.1 Esiosuustoiminta.....	20
2.1.2 Osuustoiminnan pääsuuntien synty maailmalla	20
2.2 Osuustoiminnan kehittyminen Suomessa.....	22
2.2.1 Rantautuminen ja alkuvaiheet Suomessa.....	22
2.2.2 Itsenäistymisestä sotavuosien jälleenrakennukseen.....	28
2.2.3 Suuret muutokset ja haasteet 1960–1980-luvuilla.....	32
2.2.4 Viimeaikainen kehitys.....	34
2.3 Osuustoiminnan arvomaailma	37
2.4 Osuustoiminta yritysmuotona ja sen määritelmä	40
2.5 Osuustoiminnan sääntely lailla.....	43
2.6 Erilaisia osuuskuntamuotoja	47
2.6.1 Yleistä.....	47
2.6.2 Perus- ja keskusosuuskunnat	47
2.6.3 Osuuskuntien jako organisaatorakenteen perusteella.....	48
2.6.4 Kuluttajaosuustoiminta.....	49
2.6.5 Tuottajaosuustoiminta	49
2.6.6 Palveluosuustoiminta.....	50
2.6.7 Pienosuustoiminta.....	51
3 SUOMALAISEN OSUUSTOIMINNAN MERKITYS YHTEISKUNNALLISESTI ..	55
3.1 Yhteiskunnallinen merkitys osuustoiminnan historian valossa.....	55
3.2 Suomalaiset osuustoimintayritykset Global 300 -aineistossa	59
3.2.1 Aineisto ja aikaisemmat tulokset	59
3.2.2 Tulokset.....	60
3.3 Suomalainen osuustoiminta kansallisella tasolla Osuustoiminta-lehden	
perusteella.....	68
3.3.1 Työllistävyys	68
3.3.2 Osuuskuntien maksamat verotulot.....	70
3.3.3 Osuuskunnat jäsentensä omistamia	71
3.3.4 Maksetut bonukset jäsenille.....	73
3.3.5 Osuuskuntien markkinaosuudet	74
3.4 Osuustoiminta Suomessa toimialoittain Talouselämä 500 - ja Finnish300+ -	
aineistojen perusteella.....	75
3.4.1 Aineisto ja aikaisemmat tulokset	75
3.4.2 Tulokset.....	77

3.5 Osuustoiminnan levinneisyys alueellisesti Suomessa Finnish300+ - aineiston perusteella	82
3.5.1 Aineisto ja aikaisemmat tulokset	82
3.5.2 Tulokset.....	84
3.6 Pienosuustoiminnan merkitys yksilötasolla.....	95
3.7 Uuden osuuskuntalain merkitys - toimintamahdollisuuksien takaaminen	99
4 YHTEENVETO JA JOHTOPÄÄTÖKSET.....	101
Lähdeluettelo.....	106
Liite 1: Osuuskuntien määrän historiallinen kehitys.....	111
Liite 2: Sektorikohtaiset osuudet maittäin (Global300).....	112
Liite 3: Osuuskuntien perustamisvuodet maailmalla (Global300).....	113
Liite 4: Osuuskuntien määrät, liikevaihdot, henkilöstö ja jäsenmäärä maakunnittain (Finnish300+)	114
Liite 5: Sektorikohtaiset osuudet maakunnittain (Finnish300+)	115
Liite 6: Haastattelukysymykset.....	116

1 JOHDANTO

1.1 Aiheenvalinnan tausta

Viimeisen reilun 50 vuoden aikana yleisesti yritystoimintaan on vaikuttanut voimakkaasti kilpailua ja kansainvälistymistä lisännyt globaali kehitys. Toimintaympäristön muutokset ovat pakottaneet myös osuuskuntia sopeutumaan uuteen tilanteeseen: osa osuuskunnista on joutunut yhtiöittämään toimintoja ja listautumaan pörssiin. (Osuustoiminta – Vastuullista suomalaista omistajuutta 2005, 4.) On erotettavissa neljä ulkoista tekijää, jotka ovat vaikuttaneet kehitykseen. Ensinnäkin valtion rooli poliittisesti, yhteiskunnallisesti sekä taloudellisesti on kasvanut. Viimeaikaisessa kehityksessä on pyritty kuitenkin vähentämään ja rajoittamaan valtion merkitystä, erityisesti talouselämän saralla. Toinen merkittävä ulkoinen tekijä on ollut teknologian ja tiedonvälityksen kehittyminen, mikä on osuustoiminnan kannalta laajentanut markkinoita, helpottanut ja nopeuttanut yhteydenpitoa sekä luonnut uusia tuotannollisia ja taloudellisia tapoja toimia. Teknologinen kehitys vaati aikoinaan suuria investointeja, mikä lisäsi tarvetta johtaa osuuskuntia yritysmäisesti. Kolmas tekijä on ollut talouselämän kansainvälistyminen ja keskittyminen. Vaikutus näkyy yhtäältä monikansallisten suuryritysten kansainvälisenä kauppana ja toisaalta kansainvälisenä yhdistymistarpeena. Neljäs ulkoinen tekijä on ollut osuustoiminnan keskittymiskehitys, jossa osuuskuntakohtainen jäsenmäärä kasvaa ja osuuskuntien lukumäärä pienenee. (Laurinkari 2004, 117–120.)

Osuuskuntien yhteiskunnallisen merkityksen mittaaminen ei ole yksioikoista. 1900-luvun alussa keskeistä osuuskuntien yhteiskunnallisen merkityksen mittaamisessa oli osuuskuntien jäsenmäärä. Sotien aikaisena säännöstelykautena painotettiin lisäksi osuuskuntien suhteita valtiovaltaan. Markkinatalouden kasvaneesta merkityksestä johtuen viimeisimpinä vuosikymmeninä on siirrytty kohti taloudellisia mittareita. Keskeisiksi on koettu markkinaosuuksien, kilpailukyvyn ja kannattavuuden mittaaminen. Siinä, missä 1900-luvun alkupuolella tehtiin töitä yhteisen hyvän eteen,

on tilanne viimeisinä vuosikymmeninä muuttunut. Nykyään osuuskunnat kilpailevat liikeyrityksinä alansa kilpailijoita vastaan ja osuuskuntien viime vuosisadan alun suuri yhteiskunnallinen tehtävä on jäänyt taka-alalle. (Kuisma, Henttinen, Karhu & Pohls 1999, 220–221.) Osuustoiminta on jäsentensä omistamaa yhteisöllistä yrittämistä, minkä vuoksi osuustoiminnan merkitystä kuvaa paremmin osuustoiminnan työllistämisen- ja jäsenmäärät kuin lukumäärävertailu osakeyhtiöihin (Skurnik 2002).

Erityisesti liikkeenjohdon puolella osuustoiminta mielletään monesti aikansa eläneeksi ja hitaaksi (Spear 2000). Sitä se ei kuitenkaan ole, vaan on ennemmin moderni ja liiketoimintakokoluokaltaan merkittävä. Ehkä hieman yllättäen osuustoiminnan taloudellisen merkityksen on havaittu olevan suurempi kehittyneissä markkinatalousmaissa kuin kehitysmaissa. (Hansmann 1999.) Osuustoiminnan merkitys on huomattava niin kansainvälisesti kuin kansallisesti (Novkovic 2008). Euroopan komission vuoden 2002 raportti antaa kuvan osuustoiminnan suuruusluokasta ja merkityksestä maailmalla. Raportin tuloksien mukaan vuonna 2002 maailman väestöstä 800 miljoonaa, eli 13 % kuului osuuskuntaan. Osuuskuntien maailmanlaajuisesta levinneisyydestä kertoo, että maailmalla on osuuskuntia 101 maassa. Suurin osa 800 miljoonasta jäsenestä on Aasiasta (Intia 166, Kiina 160 ja Japani 52,5 miljoonaa jäsentä). Yhdysvalloissa on noin 60 miljoonaa osuuskunnassa mukana olevaa jäsentä. Osuustoiminta on Euroopassa vahvinta suhteuttaessa jäsenmäärä väestöön (Laurinkari 2004, 87). 256 000 eurooppalaisessa osuuskunnassa on jäseniä arvioilta 160 miljoonaa. Yhteensä osuuskunnissa työskentelee Euroopassa arviolta 5,4 miljoonaa henkilöä. (Karhu 2006.) Osuuskuntien määrät ovat vaihdelleet eri syistä. 1960- ja 1970-luvuilla oli voimakas kasvuaika osuuskuntien määrän suhteen, mikä kääntyi myöhemmin laskuun fuusioitumisten ja rakennemuutosten vuoksi. 1990-lukuun asti suurinta osaa osuustoiminnasta edustaneet kuluttaja- ja maataloustuottajaosuuskunnat ovat vähitellen hieman menettäneet merkitystään. Sitä vastoin osuustoiminta on sekä pankki- ja vakuutuslalla kasvattanut huomattavasti merkitystään maailmalla. (Laurinkari 2004, 87.)

Osuustoimintaa esiintyy ympäri maailmaa ja sitä sovelletaan monilla eri tavoin (Jussila, Kalmi & Troberg 2008, 7). Osaltaan tästä johtuen osuustoimintaa voidaan tutkia monesta eri tieteen näkökulmasta, minkä vuoksi osuustoiminta ei muodosta

omaa tieteenalaansa. Osuustoimintaa koskevaa tutkimusta on tehty ainakin juridiikan, sosiologian, taloustieteen, hallinto- ja valtio-opin, liiketalous-tieteen, maataloustieteen sekä sosiaalipolitiikan näkökulmista. Tämä tutkimus korostaa osuustoiminnan taloustieteellistä näkökulmaa, jolle on tyypillistä osuustoiminnan taloudellinen toiminta sekä osuuskunta yritysmuotona. (Laurinkari 2004, 27.)

Lähes 800 miljoonan jäsenen osuustoiminta on yritysmuoto, joka vaikuttaa ympäri maailman miljardien ihmisten toimeentuloon. Se että Suomi on suhteellisesti mitattu maailman osuustoiminnallisimmaksi maaksi, luulisi herättävän kiinnostusta. Näin ei kuitenkaan ole tutkimuksellisesti, koska suurin mielenkiinto kiinnittyy valtaviiran vaikutuksesta osake- ja pörssiyritysten maailmaan. (Jussila ym. 2008, 4.)

Osuustoimintatutkimuksesta saa kattavan kuvan Jussilan, Kalmin ja Trobergin selvityksestä osuustoimintatutkimuksesta maailmalla ja Suomessa. Selvityksen tarkoituksena oli kartoittaa maailman ja Suomen keskeiset osuustoiminnan tutkimussuuntaukset sekä selvittää suomalaisen osuustoimintatutkimuksen vahvat ja heikot osa-alueet kansainvälisesti verrattuna. Selvitys keskittyi maailman osuustoimintatutkimuksen valtaviirtaan, eli osuustoiminnan tutkimiseen taloustieteen, liiketaloustieteen sekä yhteiskuntatieteiden näkökulmista. Tuloksissa havaittiin, että kansainvälisesti taloustieteellinen tutkimus keskittyi osuuspankkien tehokkuuteen, mikrorahoitukseen sekä henkilöstöomistukseen ja sen vaikutuksiin. Suomessa taloustieteellinen näkökulma on jäänyt vähemmälle, merkittävimpinä tutkijoina voidaan mainita Kalmi, Jones ja Holm. Liiketaloustieteen puolella kansainvälinen tutkimus on keskittynyt osuustoiminnan arvoihin, periaatteisiin ja yhteiskuntavastuuseen, jäsenten ja henkilöstön asenne- ja käyttäytymistutkimuksiin, omistajuuteen ja valtaan sekä osuuskuntien johtamiseen ja kilpailuetuihin. Kalmin vuonna 2003 tekemän tutkimuksen jälkeen suomalainen liiketaloudellinen tutkimus on vahvistunut huomattavasti. Yhteiskuntatieteiden näkökulmasta tehdyt tutkimukset ovat keskittyneet taas yhteisötalouden merkityksen, kehittämisen sekä haasteiden käsittelemiseen. (Jussila ym. 2008, 8–33.)

Osuustoimintatutkimuksen kehittämisessä Kansainvälisellä osuustoimintaliitolla, ICA:lla, on ollut merkittävä rooli. Se vähäinen osuustoimintatutkimus, mitä on tehty,

on painottunut vahvasti liiketaloustieteisiin sekä ollut kovin markkinapainotteista. Osuustoimintaa käsittelevissä tutkimuksissa on jäänyt vähemmälle osuustoiminnan tutkiminen yrittämisen muotona talousteoreettisesti. Suomalaisina osuustoiminnan taloustieteellisinä tutkijoina ovat kunnostautuneet Kalmi, Volk, Ollila, Inkinen sekä Troberg. Osuustoimintaa koskien on monia aiheita, jotka kaipaisivat tutkimusta. Mainittakoon niistä osuustoiminnan historiaa käsittelevä tutkimus, osuuskuntien lukumääriä, kehitystä ja toimintaedellytyksiä käsittelevät tutkimukset. Lisäksi esille nousevat uusosuustoimintaa koskeva tutkimus sekä ylipäätänsä suomalainen osuustoimintatutkimus kansainvälisen kiinnostuksen ja arvostuksen vuoksi. (Laurinkari 2004, 145–148.) Suomi voisi toimia osuustoimintatutkimuksen mallina kansainvälisesti. Osuustoimintatutkimukselle on tarvetta, jotta ymmärretään osuustoiminnan paikka taloudellisesti ja yhteiskunnallisesti. Tietoyhteiskunnan myötä kasvanut tiedon ja tutkimuksen tarve tarjoaa osuustoiminnalla haasteen ja mahdollisuuden, joka tulee ottaa vastaan. Tutkimuksen keinoin voidaan korostaa osuustoiminnan merkitystä ja tuoda esiin osuustoiminnan näkökulmia eri asioihin. Olisi tärkeää tehdä osuustoimintatutkimusta laajemmassa mittakaavassa yhdistäen taloudellisia ja yhteiskunnallisia tuloksia. Osuustoimintatutkimus on ollut vahvassa nousussa viime vuosina, kiitos Osuustoiminnan neuvottelukunnan tarjoamien rahoitusten osuustoiminnan tutkijoille. (Köppä, Troberg & Jussila 2008.) Näihin tutkimuksellisiin aukkoihin pyritään osittain tuomaan lisävaloa tällä tutkimuksella.

Vuoden 2009 YK:n täysistunnossa julistettiin historiallisesti ensimmäistä kertaa, että vuosi 2012 on kansainvälinen osuustoimintavuosi. Vuoden tarkoituksena ovat osuustoimintatuntemuksen edistäminen, osuuskunnissa toimimiseen rohkaiseminen sekä valtioiden hallitusten kannustaminen luomaan osuustoiminnalle hyvät puitteet kehittyä. (Karhu 2010.) ICA:n amerikkalainen toimitusjohtaja Charles Gould korostaa osuustoiminnan globaalia vaikutusta, sillä osuustoiminnassa on mukana yli miljardi ihmistä, tavalla tai toisella (ICA: Global 300 Report 2010, 3). Gould näkee osuuskuntien omaavan keinoja ratkaista ihmisten erilaisia ongelmia. Hän korostaa Global 300 -hankkeen merkitystä luotettavana tietona osuustoiminnan merkityksestä kansainvälisesti. Gould ylistää suomalaista osuustoimintaa: ”*jos me menestyisimme kaikki yhtä hyvin kuin Suomen osuuskunnat tekevät, ei maailmassa olisi ongelmia*”. (Tenaw 2010, 24.)

Global 300 -aineistoa tullaan jatkossa päivittämään parin vuoden välein, totesi Gould ICA:n kansainvälisessä osuustoimintakonferenssissa (New opportunities for co-operatives) Mikkelissä elokuussa 2011. Italialainen Trenton yliopiston osuustoiminta-instituutti, Euricse, on tärkeässä roolissa koordinoimassa osuustoimintatutkimuksen kansainvälisen tiedon keruuta. (Karjalainen 2011b.) Euricse:n toimesta esiteltiin joulukuussa 2011 tutkimus (La cooperazione in Italia - 1° Rapporto Euricse) osuustoiminnasta Italiassa. Tutkimuksen motiivina oli selvittää osuustoiminnan merkitystä koko Italian talouden kannalta. Monissa valtioissa osuustoiminnalla on varsin merkittävä asema niin taloudellisesti kuin yhteiskunnallisesti, mutta tämä jää monesti ymmärtämättä. Tämän vuoksi tutkimuksellisesti halutaan tätä aukkoa paikata.¹

Italian osuustoimintatutkimuksessa tuotiin esille ensin osuustoiminnan, osuustoimintaliikkeen sekä osuustoimintalainsäädännön historiallista kehityskulkua Italiassa. Historiaosuudesta esille nousivat vaikeat ajat 1950- ja 1960-luvuilla teollistumisen ajaessa Italian talouskasvua sekä osuustoiminnan uudelleen tuleminen palvelusektorin vahvistuttua. Tämän jälkeen esitettiin osuustoiminnan tämän hetkisestä tilasta analyyssejä taulukoiden ja kuvioiden perusteella. Tuloksissa havaittiin osuuskuntien määrällisesti keskittyvän maantieteellisesti Etelä-Italiaan ja toimialoina rakentamiseen, maanviljelyyn, yrityspalveluihin sekä kuljetusalaan. Tutkimuksessa tarkasteltiin toimialoittain osuustoiminnan osuutta verrattuna muihin yritysmuotoihin. Tämä korosti osuustoiminnan roolia erityisesti sosiaalipalveluiden alalla. Mielenkiintoista tietoa saatiin samoin liikevaihdollisesti mitattuna. Suurimmat osuudet toimialakohtaisista liikevaihdoista osuustoiminta saavutti maanviljelyn, yrityspalveluiden sekä opetuksen aloilla. Osuuskuntien neljän vuoden (2003–2006) liikevaihdon kehityksen tarkastelu osoitti positiivista noususuhdannetta. Tutkimuksessa tarkasteltiin myös osuuskuntien työllistävyyttä. Tulokset osoittivat osuuskuntien tärkeyttä työllistäjänä sosiaalipalveluiden, opetuksen, kuljetuksen sekä finanssialan palveluiden kohdalla. Italiassa osuustoiminta kokonaisuudessa kasvoi nopeammin kuin Italian yleinen talouskasvu. (Borzaga, Depedri, Bodini 2011.)

Seuraten Italian ja Euricse:n esimerkkiä, edellä esille tulleet asiat korostavat vastaavanlaisen tutkimuksen tarvetta Suomessa. Voidaan sanoa, että tutkimus on

¹ <<http://euricse.eu/en>>

kansainvälisesti ajankohtainen ja tärkeä. Tutkimuksen monitieteisyys soveltuu mainiosti Tampereen yliopiston ja osuustoiminnan yhdistämiseen. Siinä, missä Tampereen yliopiston johtamiskorkeakoulu toimii julkisen ja yksityisen sektorin rajapinnassa, osuuskunnat toimivat yhtäläillä samalla akselilla yhdistäen siihen vielä niin sanotun kolmannen sektorin.

Historian kannalta tutkimuksen keskeisimpiä teoksia ovat suomalaisen osuustoiminnan historiikki *Kansan talous: Pellervo ja yhteisen yrittämisen idea 1899–1999* sekä professori Juhani Laurinkarin teos *Osuustoiminta – Utopiasta kansainvälisen yrittämisen muodoksi*. Lisäksi historiaa täydentää Markus Seppelinin julkaisu *Osuustoiminnan jalanjäljillä – Katsaus suomalaisen osuustoiminnan historiaan*. Yhteiskunnallisesta merkityksestä ei ole olemassa omaa teosta. Osuustoiminta-kirjallisuudesta ja Osuustoiminta-lehdestä löytyviä yksittäisiä viittauksia ja ajatuksia pyritään tässä tutkielmassa kokoamaan yksien kansien väliin.

1.2 Tutkimusongelma ja –tavoitteet

Tutkimuksen tavoite on selvittää osuustoiminnan yhteiskunnallista merkitystä Suomessa. Tutkimuksessa pyritään luomaan kokonaisvaltainen kuva osuustoiminnasta Suomessa. Tutkimuksen otsikossa esille tuleva yhteiskunnallinen merkitys on hyvin laaja ja abstrakti käsite ja siihen liittyy paljon asioita, joita ei voida mitata. Tämän vuoksi tutkimuksessa keskitytään tarkastelemaan osuustoiminnan yhteiskunnallista merkitystä lähinnä liiketaloudellisesta näkökulmasta. Osuustoiminnan merkitys tulee kuitenkin nähdä yhteiskunnallisesti laajempaan, minkä vuoksi tutkimuksen kappaleeseen 3.1 on koottuna aineistosta esille nousevia näkökulmia ja yhteiskunnallisia ilmiöitä. Tutkimuksessa pyritään operationalisoimaan yhteiskunnallisen merkityksen abstrakti käsite osuustoiminnan konseptissa tutkimusaineiston tarjoamien mahdollisuuksien mukaisesti.

Tutkimuksen tavoite pyritään saavuttaa tutkimuskysymyksiin vastaamalla. Päättämiskysymys tutkimuksessa on: *Mikä on osuustoiminnan yhteiskunnallinen merkitys Suomessa liiketaloudellisesta näkökulmasta tarkasteltuna?* Tähän pyritään saamaan vastausta seuraavien alakysymyksien avulla:

- 1. Osuustoiminta on vaikuttanut vahvasti suomalaisen yhteiskunnan rakentumiseen historiansa aikana: mitkä yhteiskunnalliset ilmiöt ja näkökulmat nousevat esille aineistosta?*
- 2. Mikä on suomalaisten osuustoimintayritysten näkyvyys ICA:n Global300 osuustoiminnallisten yritysten kansainvälisessä vertailussa?*
- 3. Mikä on osuustoimintayritysten merkitys yhteiskunnallisesti kansallisella tasolla?*
- 4. Mikä on osuustoimintayritysten toimialakohtainen merkitys Talouselämä 500 ja Finnish300+ -aineistojen perusteella sekä maakuntakohtainen merkitys Finnish300+ -aineiston perusteella?*
- 5. Mikä on pienosuustoiminnan merkitys yksilötasolla niin työllistäjänä kuin mahdollisuuksien luojana?*

1.3 Oletukset ja rajaukset

Tutkija uskoo tutkimustulosten tarjoavan kokonaisvaltaisen kuvan osuustoiminnan kehittymisestä sekä asemasta Suomessa. Tuloksien odotetaan korostavan osuustoiminnan yhteiskunnallista merkitystä Suomen hyvinvoinnin luojana. Tämän selittäjänä toimivat niin artikkelit että tilastolliset aineistot, niin kansallisesti kuin kansainvälisesti. Tutkija odottaa tutkimustyön tukevan ICA:n aikaisempia tuloksia Suomesta suhteellisesti maailman osuustoiminnallisimpana maana ja lisäksi korostavan kansallisesti osuustoiminnan merkitystä monilla eri tasoilla. Tutkimustyön oletetaan tarjoavan tarkempia ja pidemmälle vietyjä analyyseja niin Talouselämä 500 ja Finnish300+ -aineistojen perusteella toimialoittain, että Finnish300+ -aineiston perusteella alueellisesti. Tämän lisäksi tutkimuksen odotetaan tarjoavan informaatiota pienosuustoiminnan yhteiskunnallisesta merkityksestä yksilötasolla.

Tutkimuksessa käsitellään yritysmuotona osuustoimintaa. Täten muut yritysmuodot rajataan tutkimuksen ulkopuolelle. Tutkimuksessa tosin tehdään Talouselämä 500 -aineiston yhteydessä vertailevaa tutkimusta muihin yhtiömuotoihin. Tutkimuksessa keskitytään suomalaiseen osuustoimintaan, jolloin osuustoiminta kansainvälisesti jää taka-alalle. Tosin tutkielmassa tapahtuu vertailua kansainvälisesti ICA:n Global 300 -projektin tuloksia analysoitaessa sekä yleisesti tuodaan esille osuustoiminnan kansain-

välistä suuruusluokkaa. Tutkimuksessa pyritään saavuttamaan yleiskuva suomalaisen osuustoiminnan yhteiskunnallisesta merkityksestä, minkä vuoksi tarkempi yritystason analyysi jää tekemättä. Tutkimuksessa keskitytään tarkastelemaan osuustoiminnan yhteiskunnallista merkitystä liiketaloudellisesta näkökulmasta, muut näkökannat jäävät vähemmälle painoarvolle. Tutkimuksessa ei pyritä saavuttamaan absoluuttista totuutta ja vastausta, mikä on osuustoiminnan yhteiskunnallinen merkitys. Tähän pyritään vastaamaan aineiston tarjoamien mahdollisuuksien mukaisesti liike-taloudellinen näkökulma huomioon ottaen.

1.4 Yhteiskunnallinen merkitys keskeisenä käsitteenä

Yhteiskunnallinen vaikuttavuus/merkitys on käsitteenä hyvin laaja. Käsitettä pyritään seuraavaksi avaamaan. Yhteiskunnallista merkitystä voidaan tarkastella monesta eri näkökulmasta sekä eri tarkastelutasoilta. Tarkastelu voi tapahtua esimerkiksi koko yhteiskunnan, alueen, toimialan, yrityksen tai yksilön tasolla. Yhteiskunnallinen vaikutus voidaan käsittää muun muassa sosiaalisesti, taloudellisesti, poliittisesti, institutionaalisesti sekä lainsäädännöllisesti. Näillä kullakin on oma arvoperustansa. Monesti taloudelliset vaikutukset nostetaan esille. On kuitenkin olennaista ymmärtää myös yhteiskunnallisen merkittävyyden moraaliset ja eettiset tasot. Taloudellisia vaikutuksia on helpompi korostaa, koska ne voidaan pukea mitattavaan muotoon.

Tutkimuksessa hyödynnettävä taloudellinen näkökulma on sekin jo käsitteenä itsessään valtavan laaja. Yhteiskunnallinen merkitys taloudellisesti voi näkyä lisä-arvon tuottamisena yhteiskunnalle. Yritykset maksavat verotuloja yhteiskunnalle, millä on jo pelkästään suuri positiivinen vaikutus valtion talouteen. Työllistämisellä on suuri yhteiskunnallinen vaikutus: se ei korosta pelkästään yhden yrityksen asemaa työllistäjänä, vaan vankistaa jo olemassa olevaa sekä mahdollisesti luo välillisesti lisää työvoiman tarvetta yrityksen sidosryhmille. Työllistämisellä ja sen positiivisella kehittämisellä on suuri vaikutus yleisesti Suomen talouteen, mikä näkyy konkreettisesti säästöinä työttömyysturvarahoissa. Yksilötasolla työllistämisellä on valtaisa merkitys: yksilö saa työkokemusta sekä välttää syrjäytymistä. Tätä kautta yleinen onnellisuus lisääntyy, mikä näkyy yleisen hyvinvoinnin kasvuna yhteiskunnassa. Taloudelliseen näkökulmaan liittyy olennaisesti yhteiskunnan

mahdollisimman monien alojen omavaraisuus kriisitilanteiden varalta. Taloudellista merkittävyyttä yhteiskunnassa kuvastaa osaltaan myös markkinaosuusvertailu. Yhteiskunnallista merkittävyyttä voidaan mitata myös yritysten asiakkailleen ja jäsenilleen maksamien bonusten muodossa. Kaikilla edellä esille tulleilla asioilla on Suomen kansainvälistä kilpailukykyä kohentava merkitys sekä aikaansaavat luottamusta valtion talouteen.

Yrityksillä on suuri aluepoliittinen merkitys yhteiskunnassa. Se ei näy pelkästään työllisyyden alueellisena kohoamisena, vaan se elävöittää alueen elinkeinoelämää, tuo mukanaan myös muuta liiketoimintaa sekä antaa tietynlaista turvaa ja vakautta alueelle. Vaikutus korostuu harvaan asutuilla alueilla, joissa yksittäisillä yrityksillä saattaa olla valtava vaikutus koko alueen tai kylän olemassaoloon.

Yhteiskunnallista merkitystä voidaan tutkia myös koulutuksen näkökulmasta. Se voi näkyä pyrkimyksenä tarjota korkeatasoista opetusta sekä kansainvälisenä yhteistyönä. Opetuksen vaikutukset nuorten kasvattamiseen näkyvät myöhemmin heidän asenteissaan. Asenteisiin vaikuttaminen tulee nähdä myös laajemmassa mittakaavassa, minkä vuoksi tarjotaan erilaisia neuvontapalveluita. Hyvänä esimerkkinä toimii Tampereen seudun osuustoimintakeskuksen loistavat tulokset pienosuustoiminnan eteen². Asiantuntemustuen tarjoaminen sekä kannustaminen ovat hyvin merkityksellisiä yksilöiden omatoimisuuden lisäämisen suhteen. Yhteiskunnallista merkitystä voidaan kuvata myös sillä, miten tietty ilmiö tai organisaatio on kasvattanut henkilöitä yhteiskunnallisesti merkittäviin virkoihin. Unohtaa ei voida myöskään tutkimus- ja kehittämistyön yhteiskunnallista merkitystä. Onnistuessaan luodut patentit ja innovatiiviset ratkaisut voivat tarjota merkittäviä vaikutuksia yhteiskuntaan. Esimerkkinä tästä on Nokian tekemät strategiset ratkaisut 1990-luvulla, kun se keskittyi matkapuhelimien kehittämiseen ja valmistukseen. Teknologialla voidaan katsoa olevan muutenkin suuri vaikutus yhteiskuntaan. Sen kehittyminen viimeisen parinkymmenen vuoden aikana on ollut valtaisa, millä on luonnollisesti ollut yhteiskunnallisia vaikutuksia monella saralla.

² http://www.osuustoimintakeskus.net/?page_id=430

Yhteiskunnallista merkitystä voidaan tarkastella myös arvomaailman näkökulmasta. Tarkastelu nojautuu tasa-arvon ja demokratian toteutumiseen. Viime aikoina on korostettu erityisesti myös vihreiden arvojen ja kestäväen kehityksen merkitystä. Tämä on näkynyt yritysten kasvaneena kiinnostuksena yhteiskuntavastuuraportteihin. Teemoina esille ovat nousseet ympäristönsuojelu, kierrätys, luonnonvarojen kestävä käyttö sekä vaihtoehtoisten raaka-aineiden ja energialähteiden hyödyntäminen.

Sosiaalisesti yhteiskunnallinen merkitys ilmenee esimerkiksi hoito- ja hoiva-alalla. On keskusteltu paljon, ettei julkisen sektorin voimavarat riitä tuottamaan terveydenhuoltoa. Sen korvaaminen esimerkiksi osuustoimintamaisella yrittämisellä olisi yhteiskunnalliselta merkitykseltään valtaisa. Myös erilaisten työmahdollisuuksien tarjoaminen pitkäaikaistyöttömille ja vajaakuntoisille sosiaalisten ja yhteiskunnallisten yritysten toimesta on eräs yhteiskunnallisen merkityksen mittari. Laajemmassa mittakaavassa ajateltuna yhteiskunnallinen merkitys ja vaikuttavuus ilmenee uusina ajatuksina ja muutoksina yhteiskunnassa. Tarkoituksena on yhteiskunnan hyvinvoinnin lisääminen, niin koko yhteiskunnan kuin myös yksilötasolla. Tämä sopiikin täydellisesti yhteen osuustoiminta-ajattelun kanssa, onhan osuustoiminnan keskeisenä päämääränä ollut kautta aikojen hyvinvoinnin edistäminen (Laurinkari 2004, 9).

1.5 Tutkimuksen tausta ja tutkimukseen soveltuvat osuustoiminnan teorit

Tutkimuksen tausta muodostuu osuustoiminnan kehittymisestä sekä siihen liittyvistä tekijöistä. Lähtemällä historiasta liikenteeseen, on tarkoitus saavuttaa ymmärrys, miten nykytilanteeseen on päästy. Osuustoiminnan pitkästä historiasta kumpuaa monia asioita, jotka ovat todella merkityksellisiä arvioitaessa Suomen tämänhetkistä asemaa hyvinvointiyhteiskuntana. Taustassa otetaan huomioon myös osuuskuntien sääntelyn kehittyminen sekä osuustoiminta yritysmuotona. Lisäksi teoriapohjassa käydään läpi osuustoiminnan arvomaailma. Tällöin tulisi saavuttaa ymmärrys siihen, millaista osuustoiminta on nykyään ja minkä tyyppistä osuustoimintaa on Suomeen muotoutunut.

Osuustoimintatutkimukselle on tyypillistä heikko teoriapohja. Suurin osa teoriaa käsittelevistä teoksista ja tieteellisistä kirjoituksissa on suunnattu voittoa tavoittelevien yritysten maailmaan jättäen osuustoiminnan taka-alalla. (van Diepenbeek 2007.) Itse asiassa monien taloustieteellisten teorioiden mukaan osuustoiminnan ei pitäisi selvitä nykyisessä markkinataloudessa. Käytännössä osuustoiminta on voimansa näyttänyt, minkä vuoksi osuustoiminnan teoreettinen tarkastelu ja kehittäminen olisi tarpeen. (Karjalainen 2007d.)

Jos eri yhtiömuotoja tutkittaisiin vain taloudellisesta näkökulmasta, ei olisi tarvetta erikseen osuustoiminnan omille teorioille. Tällöin osuustoiminta nähtäisiin ainoastaan yhtenä tapana saavuttaa liiketaloudellinen päämäärä. (van Diepenbeek 2007.) Osuustoimintatutkimukseen sovellettavat teoriat voidaan jakaa kansantaloustieteiseen sekä liiketalous- ja yhteiskuntatieteisiin. Ensin mainittu muodostuu neoklassisesta ja uusinstitutionaalisesta lähestymistavasta. Kansantaloustieteitä enemmän osuustoiminnan teorioita löytyy liiketalous- ja yhteiskuntatieteiden puolella. Näitä ovat yritys- harmonia-, konflikti-, kannustin-panos-, systeemi-, kiihoke-, julkisen valinnan sekä rationaalisen valinnan teoria. (Laurinkari 2004, 46.) Tämän tutkimuksen kannalta merkittävimmät teoriat ovat yritysteoria, kannustin-panos -teoria sekä julkisen valinnan teoria. Nämä teoriat tukevat tutkimuksen liiketaloudellista näkökulmaa.

Niistä ensin mainittakoon yritysteoria (The theory of the firm), johon liitetään henkilöt G. Draheim ja R. Henzler. Osuustoiminnan kohdalla yritysteoria selittää osuuskunnan asemaa jäsenistään riippumattomana yhteisönä. Draheim muodosti käsityksen osuustoiminnan kaksoisluonteesta: osuuskunnat muodostavat yhtäältä sosiologisesti henkilöyhteisön, toisaalta taloudellisesti yhteisöliiketoimintayrityksen. Osuuskuntien jäseniä tukevien tehtävien vuoksi Henzler korostaa vahvan siteen merkitystä henkilöyhteisön ja liiketaloudellisen yksikön välillä. Henzlerin mukaan menestyvä osuuskuntamainen yrittäminen vaatii yhteisöllisyyttä taloudellisen toiminnan tueksi. (Laurinkari 2004, 47.) Muunnelman yritysteoriasta kehittäneiden Helmbergerin ja Hoosin mukaan osuuskunnilla on jäsenten edun maksimointitavoite (Torgerson, Reynolds & Gray 1997).

Kannustin-panos -teoria (Incentive contribution theory) edustajia ovat E. Boettcher ja Ph. Herder-Dorneich. Heidän mukaansa kannustin-panos -järjestelmässä tulee olla tasapaino yhtäältä materiaalisten ja ei-materiaalisten, toisaalta sisäisten ja ulkoisten tekijöiden välillä, sillä lisäehdolla, että ne vastaavat myös jäsenten odotuksia. Osuustoiminnan kohdalla nähdään kannustin-panos- teorian lähtevän oletuksesta, että osuuskunnan toiminnan menestys ja jatkuvuus riippuu jäsenten tukemisesta ja tyytyväisyydestä, mikä taas on yhteydessä siihen, miten osuuskunta on saanut tuottavuustekijät muutettua markkinamenestykseksi. (Laurinkari 2004, 48.)

Tutkimuksen taustaa tukee myös James Buchananin ja Gordon Tullockin kehittänyt julkisen valinnan teoria (Public choice theory). Julkisen valinnan teoriassa hyödynnetään yleisen talousteorian pitkälle kehitettyjä analyyttisiä lähestymistavan menetelmiä ja työkaluja, joita sovelletaan selittämään poliittisia ratkaisuja sekä julkista taloutta. Julkisen valinnan teorialla pyritään saavuttamaan ymmärrys ja selitys monimutkaiselle institutionaaliselle keskustelulle politiikassa. (Buchanan & Tollison 1984, 13.) Osuustoiminnan kohdalla julkisen valinnan teoria tutkii osuuskuntien sopeutumista valtion harjoittamaan politiikkaan ja toimintaedellytyksiin, joka lainsäädännöllä mahdollistetaan. (Laurinkari 2004, 48.)

1.6 Tutkimuksen metodologia ja tutkimusaineisto

1.6.1 Tutkimusmetodologia

Tämä pro gradu -tutkielma on perusolemukseltaan kvalitatiivinen sekä empirialähtöinen eksploratiivinen case-tutkimus. Tutkimusta kuvaa myös innovatiivisuus: tutkimuksessa pyritään muodostamaan aineiston analysoinnin perusteella synteesi. Leimallista tutkimukselle on lisäksi historian merkitysten tulkitseminen. Tutkimuksen tarkoituksena on lisätä tutkittavan ilmiön doktriinia.

Yleisesti ottaen tutkimusmenetelmät voidaan jakaa kvantitatiiviseen eli määrälliseen ja kvalitatiiviseen eli laadulliseen tutkimukseen. Rajan vetäminen näiden kahden tutkimusmenetelmän välille ei ole aina itsestään selvää. Yleensä tutkimuksessa on merkkejä molemmista, minkä vuoksi niiden katsotaankin täydentävän toisiaan. (Hirsjärvi, Remes ja Sajavaara, 2004, 126–128.) Tämä tutkimus on luonteeltaan

lähempänä kuitenkin kvalitatiivista tutkimusta, vaikka tutkimuksen kvantitatiivisuutta ilmentävät tutkimuksen tilastolliset aineistot ja niiden perusteella muodostettavat kaaviot. Tässä tutkimuksessa tilastoaineistot toimivat kuitenkin kvalitatiivista tutkimusta tukevinä välineinä. Kvalitatiivisen tutkielman tarkoituksena on lisätä ymmärrystä tutkittavasta ilmiöstä (Koskinen, Alasuutari & Peltonen, 2005, 30). Tämän tutkimuksen perusidea kuvastaa Hirsjärven ym. (2004, 152) määritelmä laadullisesta tutkimuksesta. Heidän mukaansa laadullisessa tutkimuksessa lähtökohtana on kuvata todellista elämää, joka ei ole yksiselitteistä vaan usein varsin moninaista. He jatkavat, että laadulliselle tutkimukselle on tyypillistä tarkastella tutkittavaa kohdetta mahdollisimman kokonaisvaltaisesti.

Tutkimukset voidaan jakaa myös sen mukaan, ovatko ne empiirisiä vai teoreettisia. Tämä tutkimus edustaa empiiristä tutkimusta, vaikka raja näidenkään välillä ei ole täysin selkeä. Monesti empiirinen tutkimus sisältää myös teoreettisia piirteitä. (Hirsjärvi ym. 2004, 128–130.) Tutkimuksen empiiriset aineistot muodostuvat kirjallisuudesta, raporteista, artikkeleista sekä tilastoista, joiden perusteella tehdään havaintoja. Faktanäkökulma on pääasiallinen tapa, jolla aineistoa käydään läpi. Artikkelien analyysit perustuvat lisäksi myös tekstin tulkintaan. (Koskinen ym. 2005, 62–64.) Monipuolisella aineiston tarkastelulla ja keskenään vertailulla pyritään lisäämään tutkimustulosten validiteettia ja reliabiliteettia.

Tutkimusta voidaan luonnehtia myös tapaus- eli case-tutkimukseksi. Tutkimuksen tapauksen muodostavat osuustoiminta ja Suomi. Case-tutkimukselle tyypillistä on ilmiön tutkiminen laajan aineiston perusteella (Mäkinen 1993) sekä halu saavuttaa ymmärrys monimutkaisesta sosiaalisesta ilmiöstä. Tapaustutkimuksen voidaan luonnehtia olevan empiiristä, jossa tutkittava kohde on nykyajan ilmiö tosielämässä, erityisesti silloin, kun ilmiön ja yhteyden raja on epäselvä. (Yin 1994, 3–13.) Case-tutkimuksen tavoitteena on saavuttaa uusia näkökulmia, havaintoja ja tulkintoja tutkittavasta ilmiöstä. Scapenssin (1990) jaottelusta tämä tutkimus edustaa eksploratiivista case-tutkimusta (Lukka 1999.) Eksploratiiviselle tutkimukselle on tyypillistä, että tutkija muodostaa aiheesta tai ilmiöstä hypoteeseja, joita voidaan testata myöhemmissä tutkimuksissa. Tämän vuoksi eksploratiivisen tutkimuksen tarkoitus on luoda ideoita sekä tehdä alustavaa tutkimustyötä laajemmille

myöhemmin tapahtuville tutkimuksille. (Ryan, Scapens & Theobald 2002, 144.) Eksploratiiviselle, eli uutta ilmiötä kartoittavalla tutkimukselle, on tyypillistä dokumentoida tutkittava ilmiö mahdollisimman kattavasti. Kuten tässä tutkimuksessa, eksploratiivisessa tutkimuksessa ei olla aluksi täysin selvillä, millaisia tuloksia etsitään. Tyypillistä on kerätä tietoa mahdollisimman laajasti ja karsia sitten siinä vaiheessa, kun tutkimusnäkökulmat tarkentuvat. (Hirsjärvi ym. 1991, 136.) Tutkimusta voidaan luonnehtia myös induktiiviseksi. Induktiivisen tutkimuksen tavoitteena on saavuttaa uutta tietoa. Induktiivisuus tarkoittaa yksittäisestä asiasta johdettavaa yleistä totuutta. (Eskola & Suoranta, 1998, 83.)

1.6.2 Aineiston keruu, käsittely ja analysointi

Tutkimuksen empiirinen aineisto koostuu seitsemästä eri aineistosta. Ensimmäinen aineisto koostuu Osuustoiminta-lehden artikkeleista, joita on hyödynnetty kappaleissa 3.1 ja 3.7 sekä osittain myös teorian puolella kappaleissa 2.5 ja 2.6. Artikkelit on koottu Osuustoiminta-lehden verkkosivuilta vuosilta 1998–2011. Aikavälin Osuustoiminta-lehden artikkelit käytiin otsikkotasolla läpi, ja joukosta poimittiin tutkimuksen kannalta oleellisimmat ja mielenkiintoisimmat. Artikkeleista poimittiin tieto kirjoittajasta, artikkelin otsikko, lehden numero sekä kunkin artikkelin verkko-osoite. Tämän jälkeen artikkelit ryhmiteltiin aiheen perusteella seuraavasti: lakiuudistus, kansainvälisyys, teoria, yhteiskunnallinen merkitys, pienosuustoiminta, tulevaisuus sekä osuustoiminta yleisesti Suomessa. Tässä vaiheessa artikkeleita oli yhteensä reilu 300. Ensimmäisellä lukukerralla muodostettiin yleiskäsitys, minkä jälkeen suuri osa artikkeleista karsittiin pois hyödyttömyyden vuoksi. Valitut artikkelit luettiin pariin kertaan ja tehtiin samalla muistiinpanoja tärkeimmistä asioista, jotta asia sisäistettiin. Tämän jälkeen niitä hyödynnettiin asiasisältönsä mukaisessa paikassa tutkimuksessa. Lopullinen luettelo hyödynnetyistä Osuustoiminta-lehden artikkeleista löytyy lähdeluettelosta.

Toinen aineisto muodostuu ICA:n Global300 -hankkeen materiaalista³. Raportti ajettiin Excel-tiedosto -muotoon. Muuttujina raportin tiedoissa ovat yrityksen sijoitus, yrityksen nimi, maa, toimiala, ja liikevaihto. Lisäksi hyödynnettiin aikaisemmasta

³ Global300 Report 2010 – The world’s major co-operatives and mutual businesses, saatavilla: <http://www.ica.coop/publications/Global300Report2011.pdf>

Global300 -raportista saatavia tietoja yrityksiä perustamisvuosista, joita jouduttiin täydentämään yrityksiä verkkosivujen avulla. Lisäksi tutkijan toimesta lisättiin omaan soluun tieto maanosasta, jota hyödynnettiin tehdessä maanosien välistä vertailua. Kun aineisto oli valmis, voitiin tämän perusteella muodostaa Excelin PivotTable -ominaisuutta hyväksikäyttäen taulukoita tietyillä kriteereillä. Osassa näissä taulukoissa hyödynnettiin aineiston ulkopuolisia taulukoita. Näitä olivat tilastokeskuksen ilmoittamat maakohtaiset bruttokansantuotteet sekä Population Reference Bureaun tarjoamat maakohtaiset asukasluvut. Koska Global 300 -aineiston tiedot olivat vuodelta 2008, käytettiin edellä mainituista vertailutiedoista vastaavaa vuotta.

Tutkielman kolmas aineisto liittyy Osuustoiminta-lehden vuotuisiin yhteiskunta-vastuuraportteihin. Nämä raportit selailtiin, jotta saatiin yleiskäsitys. Tämän jälkeen kerättiin Excel-tiedostoon jokaiselta vuodelta henkilöstö- ja jäsenmäärä, osuuskuntien maksamat verotulot ja bonukset jäsenille sekä osuuskuntien markkinaosuudet. Nämä järjestettiin omille välilehdille Excel-tiedostossa, minkä jälkeen saatiin muodostettua tarpeelliset kuviot kuvaamaan kehitystä. Työllistämisen kehityksen kuvaamisessa hyödynnettiin tilastokeskuksen koko maan työllisyyden vuotuisia lukemia.

Neljäs tutkimuksessa hyödynnetty aineisto on Talouselämä -sivuston ylläpitämä listaus Suomen 500 suurimmasta yrityksestä. Listausta ei ollut saatavilla suoraan Excel-muodossa ilmaiseksi, minkä vuoksi tiedot kerättiin tutkijan toimesta Talouselämän verkkosivuilta. Perustiedot eli yrityksen sijoitus, nimi ja liikevaihto saatiin ajettua Excel-muotoon aina 100 yrityksen listaukset kopioimalla. Listausta täydennettiin Kauppalehden 2000 suurimman listauksen tarjoamalla henkilöstömäärä-tiedolla, koska se oli helposti yhdistettävissä alkuperäiseen Excel-tiedostoon. Tämän jälkeen tuli kunkin yrityksen tarkemmat tiedot kerätä ja lisätä Excel-tiedostoon yksitellen. Tällä hitaalla metodilla kerättiin yrityksen toimialatieto. Itse asiassa kerättiin myös pääkonttorin sijaintitieto, mutta myöhemmässä vaiheessa ilmeni, ettei sen hyödyntäminen tarjoa luotettavaa tietoa. Tämän jälkeen lisättiin Excel -tiedostoon luokittelu osuuskunnan ja muun yhtiömuodon välille, jotta saatiin vertailukelpoista tietoa. Samalla tehtiin viisikategorioinen luokittelu liikevaihdon perusteella, jolloin saatiin ryhmiteltyä yritykset eri kokoluokkiin. Kun aineisto oli itsessään valmis,

tehtiin Excelin PivotTable -ominaisuuden avulla eri kriteereillä taulukoita, joista muodostettiin varsinaiset taulukot ja kuvat tutkimukseen.

Tutkimuksessa hyödynnetään viidentenä aineistona Pellervo-Seuran Finnish300+ -aineistoa, johon on koottu Suomen 300 suurimman osuuskunnan tiedot. Aineisto tarjoaa suoraan muuttujina sijoituksen listalla, osuuskunnan nimen, liikevaihdon, taseen summan, henkilöstö- ja jäsenmäärän, toimialan sekä perustamisvuoden. Taseen tietoa ei tässä hyödynnetty, koska aineistossa oli sen suhteen paljon puuttuneita tietoja. Kun nämä tiedot oli saatu muokattua Excel-tiedosto -muotoon, selvitettiin kunkin päätoimipisteen mukainen maakunta. Tämä toteutettiin yksitellen selvittämällä, missä maakunnassa päätoimipisteen mukainen kaupunki sijaitsi. Kuten kappaleessa 3.5.1 ilmenee, alueellisessa vertailussa jouduttiin aineistoa hieman karsimaan, koska suurimpien osuuskuntien kohdalla päätoimipisteen mukainen tieto olisi vääristänyt tuloksia. Tämän vuoksi muodostettiin kaksi aineistoa Finnish300+ -aineistosta: karsittu versio, jota hyödynnettiin alueellisesti sekä koko versio, jota hyödynnettiin jäsenmäärän osalta toimialoittain. Molemmissa hyödynnettiin Excelin PivotTable -ominaisuutta muodostamaan tutkijan kriteerien mukaiset taulukot, joista taas muodostettiin tutkimukseen omat taulukot ja kuvat.

Kuudes tutkimuksen aineisto on Pellervon pienosuustoimintarekisteri, josta kerättiin eri toimialojen pienosuustoiminnan tiedot Excel-tiedostoon. Tämän perusteella muodostettiin kuvio havainnollistamaan pienosuustoiminnan jakautumisesta eri sektoreittain. Tutkimuksen seitsemäs aineisto toteutettiin haastattelemalla Tampereen seudun osuustoimintakeskuksen toiminnanjohtajaa, Niina Immosta. Kestoltaan 50 minuuttia ollut haastattelu nauhoitettiin, minkä jälkeen se kuunneltiin ja litteroitiin olennaisimmilta osin. Litteroitua tekstiä kertyi 13 sivua. Tekstimuotoinen haastattelu käytiin pariin kertaan läpi, minkä jälkeen tutkijan tekemien päätöksiä perusteella sitä sovellettiin tutkimusraportissa.

1.6.3 Tutkimus aineiston reliabiliteetti ja validiteetti

Tutkielman ensimmäisen aineiston, Osuustoiminta-lehden kirjoitukset yhteiskunnallisesta merkityksestä ovat luonnollisesti subjektiivisia mielipiteitä. Kunkin artikkelin kirjoittajan painottavat omia mieltymyksiään ja valikoivat, mitä sanovat ja

mitä jättävät sanomatta. Yhteiskunnallinen merkitys -sanan abstraktisuuden vuoksi ei voida missään tapauksessa saada vastaukseksi mitään absoluuttista totuutta, ainoastaan näkemyksiä osuustoiminnan yhteiskunnallisesta merkityksestä. Se, että artikkelit on kerätty otsikkotasolla, jättää mahdollisuuden, että yhteiskunnallista merkitystä sivuavia aiheita on jäänyt huomioimatta. Tutkielmaan olisi voitu saada ei-osuustoiminnallisia näkökulmia osuustoiminnan yhteiskunnallisesta merkityksestä etsimällä valtamedioissa siihen liittyviä kirjoittelua. Tutkimuksen laajuus huomioon ottaen näin ei kuitenkaan tehty. Huolimatta tästä, aineisto tarjoaa luotettavan kuvan suomalaisen osuustoiminnan yhteiskunnallisesta merkityksestä. Luotettavuutta lisää, että Osuustoiminta-lehti on Suomen vanhin yhä toimiva yritysjohton ja hallinnon ammattilehti.

Tutkielman toinen aineisto muodostuu ICA:n Global 300 -hankkeesta. ICA on merkittävin osuustoiminnan organisaatio, minkä vuoksi heidän tarjoama Global 300 -aineisto tarjoaa luotettavimman tiedon tehdä kansainvälistä vertailua. Aineistossa on kerättynä ICA:n alainen osuustoiminta eri puolilta maapalloa. Toki maapallolla on paljon osuustoimintaa, joka ei ole ICA:n alaista. Toinen ongelma on, että eri puolilla maailmaa on erilaiset tavat määritellä osuustoiminta. Se, mikä lasketaan osuustoiminnaksi yhdessä maassa, ei olekaan enää osuustoimintaa toisessa maassa. Tämä aiheuttaa, etteivät tulokset anna absoluuttista totuutta, mutta niistä voidaan tehdä varsin pitkälle meneviä johtopäätöksiä. Tutkija kokee aineiston olevan luotettava puutteista huolimatta.

Tutkielman kolmannessa aineistossa muodostetaan Osuustoiminta-lehden yhteiskuntavastuuraporttien pohjalta erinäisiä kuvioita, joiden avulla pyritään operationalisoimaan osuustoiminnan yhteiskunnallista merkistä koko valtakunnan tasolla. Lehden lukemat perustuvat Osuustoiminta-lehden vuosikirjoihin sekä osuuskuntien vuosikertomuksiin. Tutkija kokee tämän aineiston tarjoavan luotettavan lähteen analyysin tekemiseen. Eri vuosien raporteissa oli toki hieman heittoja laskentaperusteista ja pyöristyksistä johtuen.

Neljäntenä aineistona tutkielmassa hyödynnetään Talouselämä -sivuston tarjoamaa listausta 500 suurimmasta yrityksestä. Tutkija kokee aineiston olevan luotettava,

koska Talouselämä on Pohjoismaiden suurin talousviikkolehti. Talouselämän luotettavuudesta kertoo, että sen perusteella on tehty Osuustoiminta-lehdessä analyyseja aikaisemminkin.

Tutkimuksen viides aineisto, Finnish300+ -aineisto tarjoaa listauksen Suomen 300 suurimmasta osuuskunnasta liikevaihdolla mitattuna. Listaus ei ole täydellinen ja aineistoa päivitetään sitä mukaan, kun täydentäviä tietoja saadaan. Listalle mahdollisesti yltäisi muutamia uudempia osuuskuntia, joilta ei ole tietoja saatu. Aineistolla ovat mukana kuitenkin kaikki merkittävimmät osuuskunnat, jotka edellä ovat yltäneet Talouselämä 500 -aineistoon. Suurimmilla osuuskunnilla on kaikilla mittareilla hyvin merkittävä vaikutus, kuten myöhemmin tutkielmassa ilmenee. Tämän vuoksi tutkija kokee aineiston luotettavaksi ja tarjoavan varsinkin alueellisesti mielenkiintoista ja arvokasta tietoa.

Kuudes tutkielman aineisto muodostuu Pellervon ylläpitämästä osuuskuntarekisteristä. Aineisto tarjoaa kattavat perustiedot pienosuuskuntien toimialoista sekä on samalla paras ja luotettavin tiedonlähde muodostettaessa yleiskuvaa pienosuustoiminnasta. Seitsemäs aineisto pohjautuu haastatteluun, joka tarjoaa subjektiivisia näkemyksiä pienosuustoiminnasta. Tutkija kokee haastattelun tarjoavan mielenkiintoista ja arvokasta lisäinformaatiota pienosuustoiminnasta. Haastateltava Niina Immonen toimii toiminnanjohtajana Tampereen seudun osuustoimintakeskuksessa, joka sijoittui vuonna 2010 toiseksi EU:n komission Yrittävä Eurooppa -kilpailun *Vastuullinen ja osallistava yrittäjyys* -sarjassa.

1.7 Tutkimuksen kulku ja tutkimusraportin rakenne

Tutkimusraportti muodostuu teoreettisesta ja empiirisestä osiosta, jotka jäsenyvät neljään päälukuun. Ensimmäisessä pääluvussa, johdannossa, käydään läpi taustaa aiheeseen liittyen, tutkimuksen keskeinen kirjallisuus, tutkimuksen tavoite, tutkimuksen oletukset ja rajaukset, keskeinen käsite, tutkimuksessa käytettävät tutkimusmenetelmät ja tutkimusaineisto sekä selostetaan tutkimuksen kulku. Tutkielman toinen pääluku muodostaa tutkielman teoriaosuuden. Siinä käydään läpi tutkielman tausta, joka muodostuu osuustoiminnan historian ja sääntelyn kehittymisestä. Lisäksi

tutkimuksen taustassa tarkastellaan osuustoimintaa yritysmuotona, erilaisia osuuskuntamuotoja sekä osuustoiminnan arvomaailmaa.

Tutkielman kolmas pääluku muodostaa tutkimuksen empiirisen osion. Ensimmäisessä alakappaleessa on koottuna ilmiöitä ja näkökulmia osuustoiminnan yhteiskunnallisesta merkityksestä. Tämän jälkeen tarkastellaan osuustoiminnan yhteiskunnallista merkitystä kansainvälisellä, kansallisella, toimiala-, alue- sekä yksilötasolla. Lopuksi havainnoidaan uuden osuuskuntalain merkitystä osuustoimintayrittämisen turvaamisen edellytyksenä. Viimeisessä eli neljännessä pääluvussa esitetään tutkimuksen yhteenveto ja tehdään johtopäätökset sen perusteella. Tutkimuksen lähdeluettelo ja liitteet löytyvät tutkimuksen lopusta.

2 OSUUSTOIMINNAN JUURET, SÄÄNTELY, MUODOT JA ARVOMAAILMA

Tässä luvussa käydään läpi osuustoiminnan historiaa, osuustoimintalain kehittymistä, osuustoiminnan arvomaailmaa sekä erityyppisiä osuustoimintamuotoja. Historian läpikäynti on perusteltua, jotta saadaan pitkän aikavälin kehityskuva. Osuustoiminnan historiasta ja taustoista kumpuaa monia asioita, jotka voivat olla merkittäviä osuustoiminnan nykytilannetta ja tulevaisuutta arvioitaessa. (Kuisma ym. 1999, 24–25.)

2.1 Osuustoiminnan synty maailmalla

2.1.1 Esiosuustoiminta

Osuustoimintaan liittyvä kirjoitettu historia kumpuaa jo 1500-luvulta, jolloin maailmalla harjoitettiin erinäisiä esiosuustoiminnan muotoja (Seppelin 2000, 10–11). Maailmalla merkittävää esiosuustoimintaa on harjoitettu erityisesti Englannissa sekä Ranskassa, esimerkkinä mainittakoon Sleesian maatalousluottojärjestelmä. Henkilöitä, jotka edistivät omaehtoista yhteistoimintaa, kutsutaan nykyään utopisteiksi. Heidän tarkoituksena oli vähentää teollistumisesta ja kaupungistumisesta seuranneita ongelmia yhteiskunnassa. Merkittävimpänä utopistina pidetään tehtaanomistaja R. Owenia (1771–1858), joka perusti yhteisöjä työntekijöilleen. Vaikka käytännössä nämä esiosuuskunnat eivät toimineet, antoivat Owenin ajatukset tarvittavan sysäyksen osuustoiminta-aatteen leviämiseen. (Laurinkari 2004, 13–14.)

2.1.2 Osuustoiminnan pääsuuntien synty maailmalla

1800-luku oli maailmalla suurten mullistuksien aikaa. Yhdysvaltojen ja Japanin asema ja merkitys kasvoivat, eurooppalaiset maat perustivat siirtomaita ja teollisuuden kannalta tärkeää oli höyrykoneen keksiminen. Feodaalisen sääty-yhteiskunnan lakkautumisesta seurannutta teollistumista sekä rahatalouteen siirtymistä pidetään nykyisen osuustoiminnan alkusysäyksenä 1800-luvulla. Markkinoiden vapauttamisesta aiheutui myös negatiivisia seurauksia, kun

taloudellinen hyvinvointi jakautui yhä epätasaisemmin ja kasvatti tuloeroja. (Seppelin 2000, 10–13.) Yhteistoiminnan tarkoituksena oli estää taloudellisia ja yhteiskunnallisia ongelmia, joita koettiin monissa maissa maalaisväestön keskuudessa. Euroopassa syntyi kolme erityyppistä osuustoimintasuuntausta: Englannissa kuluttajaosuuskunnat, Ranskassa työosuuskunnat sekä Saksassa luotto-osuuskunnat. (Laurinkari 2004, 15–18.) Näiden kolmen suuntauksen lisäksi on olemassa kaksi muuta osuuskuntatyyppiä. Maatalousosuuskuntien kehittymisvaltioina pidetään Saksaa ja Tanskaa. Ruotsissa taas kehittyi ensimmäiset palveluosuuskunnat. (Osuustoiminta – vastuullista suomalaista johtajuutta 2005, 10.)

Kuluttajaosuuskuntien kehossa Englannissa perustettiin maailman ensimmäinen osuuskunta vuonna 1844. Kunnian sai osuustoiminnallinen kauppa, Rochdale Equitable Pioneers' Society, joka myöhemmin kasvoi vaikuttavaksi osuuskauppa-likkeeksi. Osuustoiminnallisen aatteen perustamiselle antoi Owenin aatteita seurannut W. King (1786–1865). Ruotsalaisen A. Örnin vaikutuksella osasta Rochadalen järjestön säännöistä muodostettiin myöhemmin aatteellinen ja toiminnallinen perusta ICA:n ensimmäisiin osuustoiminnan peruseriaatteisiin vuonna 1937 (Inkinen 2005; Laurinkari 2004, 14–15.) Yhdeksi Rochadalen menestystekijäksi on arvioitu ylijäämän suuntaaminen jäsenten valistamiseen (Köppä ym. 2008, 141). Esimerkkejä kuluttajaosuuskunnista ovat osuusmyllyt, -leipomot ja -kaupat, joiden tarkoituksena oli tarjota laadukkaita päivittäistavaroita köyhyydestä kärsivälle väestölle sekä estää samalla hintojen nousu (Laurinkari 2004, 18).

Ranskassa vastaavasti sosialisti P. J. Buchez (1796–1865) julkaisi vuonna 1831 artikkelin, jossa hän esitteli ajatuksia työosuuskuntien toiminnasta. Työosuuskuntia pidetään osuustoiminnan alkuvaiheen toisena pääryhmänä, jota voidaan kutsua myös oma-apujärjestöiksi. Buchezin mukaan työosuuskuntien jäsenien tuli kerätä pääomaa, jolla hankkia koneita yhteiseen käyttöön. Työosuuskuntia perustettiin paljon Ranskan vallankumouksen jälkeen vuonna 1848. Eräs Buchezin kannattaja ja tärkeä toimija työosuuskuntien perustamisessa oli L. Blanc (1813–1882). (Laurinkari 2004, 15, 18.)

Kolmannen pääsuuntauksen muodostavat luotto-osuuskunnat, jotka saivat alkunsa Saksassa. Tärkeimmiksi osuustoiminta-aatteen voimistajiksi voidaan mainita F. W.

Raiffeisen (1818–1888) ja H. Schulze-Delitzch (1808–1883). Ensin mainitun toimesta syntyi lainakassalaitos, joka saavutti maanviljelijöiden suuren suosion. Maanviljelijät ajautuivat feodaalijärjestelmän lakkauttamisen jälkeen rahansaamisongelmiin. Maanviljelijöiden taloudellinen liikkuvuus oli kasvanut, mikä edellytti verojen, vuokrien ja muiden velvoitteiden käteismaksua. Rahamarkkinat sijaitsivat taas kaupungeissa, ja etenkin syrjäseuduilla ongelmaksi muodostuivat ylisuuret korot. Ratkaisuna tähän oli, että maanviljelijät pystyivät ostamaan osuuskunnilta työvälineitä sekä myymään osuuskunnille takaisin maataloustuotteita, joita osuuskunnat taas välittivät edelleen markkinoille. Raiffensen painotti osuustoimintaideologiassaan eettisten päämäärien saavuttamista kristillisen lähimmäisenrakkauden ja oma apu -periaatteen avulla. Raiffeisenin vaikutuksesta kertoo hänen oppiensa leviäminen eri puolille maailmaa. Hänen oppinsa ovat keskeisiä myös suomalaisessa osuustoiminnassa. H. Schulze-Delitzsch kehitti taas kansanpankkityyppisen luotto- ja etumaksuyhdistyksen. Hänen liberalistiset näkemyksensä yksilön omatoimisuudesta ja vapaaehtoisen keskinäisen avun merkityksestä saavuttivat suurta suosiota etenkin kaupungissa käsityöläisten, kauppiaiden ja pienyrittäjien keskuudessa. Schulze-Delitzsch ei niinkään painottanut eettisiä arvoja vaan säästämisen merkitystä. (Laurinkari 2004, 15–18.)

2.2 Osuustoiminnan kehittyminen Suomessa

2.2.1 Rantautuminen ja alkuvaiheet Suomessa

Suomessa elettiin 1800-luvulla muutosten aikaa. Suomen taloudellinen kehitys oli saanut paremmat edellytykset, kun kaupan liittyviä rajoituksia oli purettu ja 1870-luvulla paremman kannattavuuden toivossa maatalous muuttui karjavaltaiseksi. Tuolloin Suomeen saapui myös poliittisia aatteita, joista merkittävin oli Saksasta tullut sosiaalireformismi. Toisaalta Suomen naapurissa Venäjällä oli ruvennut kasvamaan pelko Saksan kasvaneesta suurvalta-asehasta. Tämän vuoksi Venäjä oli jo aikaisemmin poistanut Puolalta ja Baltian mailta etuoikeuksia ja myöhemmin liitti nämä valtiot Venäjän valtakuntaan. Suomessa oli vielä erillishallinto, jonka valtaa Venäjä halusi vähentää. Varsinaisen syyksen venäläistymistä vastaan antoi Venäjän keisari-suuriruhtinaan Nikolai II:n Suomelle antama Helmikuun manifesti vuonna 1899. (Seppelin 2000, 14–20.)

Siinä, missä Euroopassa oltiin osuustoiminnassa jo pitkällä 1800-luvun alkupuoliskolla, tehtiin Suomessa vasta vuosisadan loppupuolella esiosuustoiminnallisia kokeiluja. Eurooppalaisten vaikutteiden innoittamana perustettiin vuonna 1889 ensimmäisiä osuustoiminnallisia yhteiskauppoja. Merkittävänä osuustoiminnallisten aatteiden levittäjänä 1800-luvun jälkimmäisellä puoliskolla pidetään G. Z. Yrjö-Koskista (1830–1903). Huomionarvoinen on hänen Raiffeisen-hengessä pitämänsä esitelmä *Lainauslaitokset maalaiskunnissa Raiffeisen järjestelmän mukaan* vuonna 1893. (Laurinkari 2004, 18; Seppelin 2000, 22–24.)

Suomeen osuustoiminta-aate rantautui siis vasta 1800-luvun lopussa. Muuttuvien poliittisten olojen ja yhteiskunnallisten ongelmien vuoksi hetki silloin oli otollinen. Maaseudun vahvistaminen nähtiin oleellisena tekijänä vakauttamassa yhteiskunnallista rauhattomuutta ja edistämässä suomalaisuutta. Osuustoimintaliikkeen syntyä ei tule nähdä pelkästään vaihtoehtoisena taloudellisena liikkeenä, vaan myös ennen kaikkea liikkeenä, joka pyrki ratkaisemaan yhteiskunnallisia ongelmia ja parantamaan ihmisten onnellisuutta poliittisesti hankalana hetkenä. Osuustoiminnan suosioon vaikutti, että se koettiin tavaksi taistella venäläistymistä vastaan. (Laurinkari 2004, 18; Seppelin 2000, 25–26.) Itse asiassa Helmikuun manifestin rooli osuustoiminnan synnyssä on ollut ratkaiseva, koska se sai aikaan kansallista yhtenäisyyttä nopeasti ja varsin laajalla tasolla (Kuisma ym. 1999, 35). Tärkeää olikin elinkeinopoliittisin tavoin parantaa väestön elinoloja ja täten saavuttaa suurempi yhteenkuuluvuuden tunne sekä lopulta itsenäisyys. Elinkeinopoliittisissa keinoissa korostuivat taloudellinen yhteistoiminta, itsemääräämisoikeus, oma-aloitteellisuus sekä itsenäisyys. (Laurinkari 2004, 18.) Osuustoiminta kansanvaltaisena ja yhteistoimintaan tähtävänä yritysmuotona ei ollut mikään itsetarkoitus. Se oli lähinnä väline, jolla pyrittiin saavuttamaan Suomessa tärkeät yhteiskunnalliset päämäärät. Osuustoiminta koettiin yhteiskunnallisesti ja taloudellisesti niin vahvaksi kansanliikkeeksi, että sen avulla uskottiin saavutettavan suojamuuri suomalaiselle kulttuurille. Osuustoimintaliikkeen päämääränä voidaan nähdä talouselämän suomalaistaminen. (Kuisma ym. 1999, 15, 32, 82–83.)

Sortokauden alkamisen vuoksi väestön keskuudessa kärsittiin toimeentulo-ongelmasta. Suomessa osuustoiminnan tarkoituksena olikin parantaa maalla asuvan

väestön elinoloja, minkä vuoksi se koettiin tärkeäksi lähinnä aluksi pientilallisten, torppareiden sekä mäkitupalaisten keskuudessa. Suomessa epäkohtina olivat maanomistuskysymys, maakauppiaiden epärehelliset keinot, väestön vähäinen ammattitaito sekä ongelmat saada luottoa huonojen ansiomahdollisuuksien takia. (Laurinkari 2004, 18; Seppelin 2000, 25–26.) Maanomistuksen suhteen korostui osuuskassojen rooli. Niiden avulla saatettiin turvata, etteivät viljelijät kasvaneen velkataakan takia joutuneet luopumaan maistaan, vaan saivat toiminnan jatkamista varten luottoa hyvillä ehdoilla. (Kuisma ym. 1999, 61–64.)

Ratkaisevana henkilönä osuustoiminnan saapumisessa Suomeen pidetään Suomen osuustoiminnan isää Hannes Gebhardia (1864–1933). Hän sai Saksassa opiskellessaan vaikutteita oppiinsa keräämällä informaatiota eri Euroopan maiden osuustoiminnasta ja vertailemalla niitä keskenään. Hänen päämääränään oli luoda yhteiskunnallinen liike, jonka avulla koko kansan taloudellinen asema nousisi, mikä edesauttaisi yhteiskunnan kehittämisessä. Gebhardin pyrkimyksenä oli kehittää maaseudulle nopeasti kehittyvän markkinatalouden mukana pysyvä yritysmuoto. (Laurinkari 2004, 18–19; Seppelin 2000, 26–28.) Gebhard korosti, että osuustoiminnan tulisi palvella ja olla avoin koko väestölle riippumatta yhteiskuntaluokasta. Hyvien ulkomaalaisten kokemusten valossa Gebhard näki suomalaisten olevan valmiita yhteistoiminnan harjoittamiseen, olihan Suomessa harjoitettu jo vuosisatoja esiosuustoimintaa talkootöiden ja nuottakuntien muodossa. Puuttui ainoastaan valtiovallan tuki osuustoimintalain kehittämiseen. (Kuisma ym. 1999, 42, 103, 246.) Myös Hannes Gebhardin vaimon Hedvig Gebhardin työ osuustoiminnan eteen on ollut tärkeää. Hän pyrki omalla esimerkillään lisäämään tasa-arvoa ja saamaan naisia ja nuoria innostumaan enemmän myös osuustoiminnasta.⁴

Huomattavaa suomalaisen osuustoiminnan alkuvaiheessa on, että sitä lähdettiin kehittämään niin sanotusti ylhäältä alaspäin. Siinä, missä muualla Euroopassa maaseudulla innostuttiin osuustoiminnasta, Suomessa aatteesta innostuivat ensin oppineet ja sivistyneet. Talonpoikaissäädyn nihkeän suhtautumisen vuoksi osuustoimintaa oli lähdettävä kehittämään oppineiden johdolla. Sivistyneistön positiivisempi suhtautuminen johtui osuustoiminnan tarjoamasta toivosta itsestään sekä Venäjän

⁴ Pellervo-Seura: Hedvig-projekti <<http://www.pellervo.fi/hedvig/index.html>>

harjoittamasta sortopolitiikasta. Sivistyneistö jakoi innolla Gebhardin oppeja, jotta maalaisväestö rohkaistuisi perustamaan osuuskuntia oma-aloitteisesti. Tämä näkyy myös vuonna 1899 perustetun Pellervo-Seuran toiminnan tarkoituksessa, jossa korostettiin Suomen taloudellisen tilan parantamista, kansan sivistämistä levittämällä osuustoiminta-aatetta sekä maalaisväestön motivoimista perustaa osuuskuntia. (Seppelin 2000, 28–30.)

Osuustoimintajohtajat kokivat, että osuustoimintaliikkeen tärkeä tehtävä oli ensin helpottaa suomalaisten henkistä ja fyysistä tilaa. Vähäväkisten asema paraneminen loisi paremmat edellytykset isänmaantunteen kohottamiseen ja samalla kannustaisi tekemään töitä maanviljelyn eteen. Tämän toteutuminen edellytti Gebhardin mielestä maalaisväestön järjestäytymistä. Voidaan nähdä, että osuustoimintaliikkeen tehtävänä oli sopeuttaa maalaisväestö markkinatalouteen, etteivät he joutuisi markkina-kapitalismin uhreiksi tilojen menettämisen ja koronkiskonnan myötä. Tämän takia sosiaali- ja tuotantopoliittisesti pienviljelijäluokasta huolehtiminen ja heidän olojen parantaminen koettiin tärkeäksi ja vastuulliseksi. Osuustoiminnan avulla talonpoikien yritteliäisyys ja omatoimisuus kasvoivat, mikä johti toiminnan tehostumiseen ja laadun paranemiseen. Kohentunut laatu näkyi myytävien tuotteiden kasvaneena kysyntänä sekä myös parempina hintoina. Suuremmassa mittakaavassa osuustoimintaliike vaikutti tuotantotoiminnan kehittämiseen, kansallisvarallisuuden luomiseen, elintason parantamiseen, kansakunnan moraalin edistämiseen sekä taloudellisen riippumattomuuden saavuttamiseen. (Kuisma ym. 1999, 46, 55, 60, 89.)

Olellisesti osuustoimintaliikkeen voimakkaaseen kasvuun vaikuttivat lisääntynyt integraatio Euroopan taloudessa, markkinaperusteisen kapitalismin leviäminen sekä kaupallisen markkinatuotannon hyödyntäminen maataloudessa (Kuisma ym. 1999, 15). Näiden yhteiskunnallisten muutosten vuoksi osuustoiminta sai nopeasti jalansijaa Suomessa. Lisäksi työväen poliittisen ja ammatillisen järjestäytymisen myötä saatiin työväestö innostumaan osuustoiminnasta maaseudulla asuvien lisäksi. Merkittävä tapahtuma osuustoiminnan suomalaisen historian alkuvaiheessa on Pellervo-Seuran perustamisen lisäksi vuonna 1901 säädetty osuustoimintalaki, jota käsitellään tarkemmin luvussa 2.5. Ensimmäinen virallinen osuustoimintalain mukaisesti

perustettu osuuskauppa avattiin Tampereelle vuonna 1901⁵, minkä jälkeen aate levisi nopeasti työväestön keskuudessa muualle Suomeen. (Laurinkari 2004, 19–20.) Osuuskauppaliike herätti mielipiteitä vuosisadan vaihteen jälkeen. Osuuskauppaliikettä kritisoitiin, koska poliittiselle työväestölle tarjottiin sekä aatteellista että taloudellista tukea. Lisäksi kyseenalaistettiin, oliko osuuskauppa sosialismia vai ei. Vastoin Gebhardin ja muun Pellervo-Seuran johdon mielipidettä osuuskauppaliike muotoutui osaksi Pellervo-Seuraa. Gebhardin mielestä Suomen tuli keskittyä ensin tuotannon kehittämiseen, ei niinkään kuluttamisen lisäämiseen. (Seppelin 2000, 33–35.) Merkittävä henkilö suomalaisen osuuskaupan leviämisessä oli vaikuttava suomalainen poliitikko Väinö Tanner (1881–1966), joka myöhemmin eteni aina ICA:n presidentiksi (1927–1946) (Inkinen 2011; Laurinkari 2004, 20). Parin vuoden toiminnan jälkeen saivat osuuskaupat toimintansa tueksi keskusliikkeen, vuonna 1904 perustetun Suomen Osuuskauppojen Keskusliiton (SOK). Eriävien tavoitteiden takia keskusliikkeen sisällä kuitenkin kuohui. Vastakkain olivat työnväenliikkeen lähellä toimineet osuuskaupat sekä Pellervo-Seura. Vastakkainasettelu kärjistyi Venäjän harjoittaman politiikan ja yhteiskunnallisten ongelmien myötä siihen, että osuuskauppaliike jakoi väestön kahtia maalaisten puolueettomiin ja kaupunkilaisten edistysmielisiin. Vuonna 1916 edistysmieliset perustivat oman keskusliiton, Kulutusosuuskuntien Keskusliiton (KK), vastauksena vuonna 1908 perustetulle Yleisen Osuuskauppojen Liitolle (YOL). Näin SOK sai rinnalleen edistysmielisten osuuskauppaliikkeen, E-liikkeen. (Seppelin 2000, 35–38.)

Lain säätämisen jälkeen suuri harppaus eteenpäin oli osuustoiminnallisten keskusliikkeiden perustaminen (Seppelin 2000, 31–32). Nopeasti kehittyneet ohjailevat keskusliikkeet olivat yksi erikoispiirre suomalaisen osuustoiminnan alkuvaiheessa. Muualla osuustoiminta syntyi lähinnä kansanliikkeenä, osuuskuntien perustamisena. (Kuisma ym. 1999, 100.) Pellervo-Seuran sekä Gebhardin ansiosta vuosisadan alussa syntyi nopeasti maataloustuotteiden markkinointi- ja hankintaosuuskunta Pellervon Välitysliike (myöhemmin Hankkija). Toinen pyrkimys oli saada aikaan maanviljelijöiden luottotarpeita varten luotto- ja talletusliike. (Laurinkari 2004, 19–20.) Pienviljelijöiden luotottaminen oli lähes kokonaan järjestämättä, minkä vuoksi osuuskassoille oli suuri yhteiskunnallinen tarve (Kuisma ym. 1999, 251). Osuuskassa-

⁵ Tampereen Työväen Osuuskauppa

toiminta lähti hitaasti toimintaan vuonna 1903 Osuuskassojen Keskuslainarahaston Oy:n (OKO) perustamisesta. Samoihin aikoihin osuusmeijerit yrittivät varmistaa voin tuotannossa korkean laadun, jotta kasvaneen ulkomaankaupan haasteisiin pystyttiin vastaamaan. Tätä varten 17 osuusmeijerin toimesta perustettiin Voinvientiosuusliike Valio vuonna 1905. (Seppelin 2000, 32–39.) Osuusmeijereiden toiminta oli avainasemassa ensimmäisiä osuuskuntia perustettaessa, koska viime vuosisadan alussa voin tuotanto oli maanviljelijöille tärkein tulolähde ja voi itsessään oli Suomen toiseksi tärkein vientituote. Valion yhteiskunnallisesti tärkeää tehtävää kuvaa hyvin Pitkäsen (1938) sitaatti: ”*Valiolla voipi olla arvaamattoman suuri merkitys tulevaisuudessa, sillä -- tässä on kyseessä suuri kansallinen tehtävä, kansantalouttamme kohottava, siveellisesti puhdistava, yhteiskunnallisesti vapauttava.*” Voin laadun varmistamiseksi Valio aloitti tutkimustyön. Tutkimustyön huipentuma kansainvälisesti oli Valion vuonna 1917 perustetun laboratorion kanssa yhteistyötä tehneen biokemiallisen laitoksen johtajan A. I. Virtasen saama Nobel-palkinto AIV-rehumenetelmästä. (Kuisma ym. 1999, 89–90, 251, 310.) 1900-luvun alussa perustettiin myös ensimmäisiä asunto- sekä työosuuskuntia. Näiden merkitys on Suomessa jäänyt kuitenkin vähäisemmäksi. (Seppelin 2000, 32–39.)

Osuustoimintayritysten valtavaa kasvua lyhyessä ajassa kuvaa hyvin, se että vuonna 1910 toiminnassa oli jo 335 osuusmeijeriä, 370 osuuskassaa ja 443 osuuskauppaa. (Liite 1) Alueellisesti osuusmeijeritoiminta oli merkittävintä silloisen Turun (26 % kaikista osuusmeijereistä), Vaasan (18 %) sekä Kuopion läänin (22 %) alueilla. Osuuskassat olivat keskittyneet selvästi Kuopion läänin alueelle (30 % kaikista osuuskassoista) sekä Viipurin läänin alueelle (34 %). Osuuskaupat pitivät hallinnassa taas Turun (18 %), Vaasan (22 %) ja Viipurin läänien alueita (22 %). Osuuskuntien taloudellisen menestyksen kehittymistä kuvaa se, että vajaassa kymmenessä vuodessa SOK:n liikevaihto oli kohonnut 19,5 miljoonaa, Valion 17,5 miljoonaa, Hankkijan 5,4 miljoonaa markkaa. Osuusmeijereiden yhteenlaskettu liikevaihto oli 35 miljoonaa ja osuuskauppojen 57 miljoonaa markkaa. (Kuisma ym. 1999, 267.)

Valtion rooli osuustoiminnan alkuvaiheessa oli merkittävä. Valtio mahdollisti oikeudellisen pohjan osuustoiminnan harjoittamiseen sekä mahdollisti osuustoiminta-atteen levittämisen. Osuustoiminta sai huomattavaa valtion tukea alkuvuosina.

Pellervo-Seuran saamat valtionavut kääntyivät kuitenkin laskuun vuonna 1911 johtuen viilentyneistä väleistä. Pellervo-Seura halusi pitää valtion riittävän etäisenä osuuskunnista eikä päästää valtion virkamiehiä mukaan osuuskuntien valvontaan. Vasta itsenäistymisen jälkeen valtion ja Pellervo-Seuran välit paranivat. Eduskunnassa ymmärrettiin tuolloin osuuskassojen merkitys torppareiden ja pientilallisten aseman kehittämisessä. (Kuisma ym. 1999, 95–96.)

2.2.2 Itsenäistymisestä sotavuosien jälleenrakennukseen

Itsenäistyminen toi tullessaan uusien lakien tarvetta. Osuustoiminnan kannalta niistä merkittävin oli vuonna 1918 säädetty torpparilaki, joka muutti maanvuokraajien aseman maanomistajiksi. Yhdessä torpparilain ja Lex Kallion sekä Lex Pulkkisen kanssa saatiin suuri muutos taloudellisesti, sosiaalisesti ja poliittisesti, mikä näkyi pienviljelijöiden määrän kasvamisena. (Seppelin 2000, 39–42.) Erityisesti Lex Pulkkinen oli tärkeä maatalouselinkeinolle, koska sen avulla säästettiin talonpoikaismetsät puunjalostuskapitalistien valloituksilta (Kuisma ym. 1999, 59). Itsenäisyyden alkuaikoina Suomessa havahduttiin tarpeeseen saavuttaa elintarvikeomavaraisuus. Tämän vuoksi suosittiin kotimaista tuotantoa asettamalla tulleja maataloustuotteille, raivattiin lisää viljelystilaa sekä tehostettiin tuotantoa. Itsenäiseksi valtioksi julistautumisen jälkeen Suomen tuli etsiä läntisiltä markkinoilta uusia vientimarkkinoita korvaamaan Venäjän-kauppaa. (Seppelin 2000, 39–42.)

Euroopassa elettiin suurten muutosten aikaa ensimmäisen maailmansodan jälkeen. Erityisesti vaihtelut talouselämässä olivat suuria, mistä kertoo vuoden 1928 pörssiromahduksen jälkeinen lamakausi. (Seppelin 2000, 39–42.) Nousukauden kääntyminen lamaan iski rajuimmin pääomamarkkinoihin ja metsäteollisuuteen. Suomen markka devalvoitiin ja ihmisiä joutui työttömiksi monien yritysten kaaduttua, mikä vaikutti luonnollisesti negatiivisesti kysyntään. Suomessa muutos koettiin ulkomaankaupassa ja kansainvälisissä suhteissa. Kansainvälinen kauppa muuttui enemmän tulleilla suojatuksi, mistä johtuen tehtiin paljon kahdenvälisiä kauppasopimuksia. Yritystasolla tämä merkitsi, että yritysten tuli pyrkiä vaikuttamaan suuremmissa määrin kauppapolitiikkaan, pitämällä yhteyttä sekä talouspoliittisiin etujärjestöihin että mahdollisesti suoraan poliitikkoihin ja virkamiehiin.

Pellervolaisten osuuskuntien toimintamahdollisuuksia paransivat hyvät kontaktit. Pula-aikana pellervolaiset osuuskunnat olivat vahvasti osallisena ihmisten hädän helpottamisessa. (Kuisma ym. 1999, 134, 282, 302.)

Osuustoiminta laajensi ja vakiinnutti asemaansa suomalaisessa yhteiskunnassa ensimmäisen maailmansodan jälkeen. Laajentumista helpotti, etteivät osuuskunnat kärsineet suuria vahinkoja ensimmäisessä maailmansodassa ja sen jälkeisessä kansalaissodassa. Voimakas taloudellinen kasvu maatalouden puolella edellytti investointeja ja pääomien kasvua. Tämä nosti osuuskassat, etenkin OKO:n, merkittävään rahoittajan asemaan. Omien tukkukauppojensa ansiosta myös molemmille osuuskauppaliikkeille sotien välinen aika oli huomattavaa kasvun aikaa. Merkittävä uudistus oli Jälleenvakuutusyhtiö Vakavan toiminnan aloittaminen vuonna 1919. Osuustoiminnan rehellisyyden ja luotettavuuden arvoja korostaen keskityttiin säilyttämään osuustoiminnalle tyypillinen korkea eettinen taso myös itsenäistymisen jälkeen. Tämä pyrittiin varmistamaan keskusliikkeiden tarjoamalla koulutuksella ja neuvontapalveluilla. Osuustoiminta nousikin lähes kansanliikkeen asemaan laajan neuvontaorganisaation ansiosta, mistä kertovat osuuskassa- ja osuusmeijerijuhlat maakunnissa. Keskusliikkeiden tarjoama koulutus tarjosi Pellervo-Seuralle mahdollisuuden keskittyä aatteelliseen kasvatukseen osuustoimintaväen keskuudessa. (Seppelin 2000, 42–51.)

Pellervo-Seurassa vuonna 1928 toiminut toimitusjohtaja Eemil Hynninen painotti osuustoiminnan roolia kansakunnan hyvinvoinnin kohottamisessa. Hän painotti työtä pienviljelijöiden ja maatalouden työväestön parissa, jotta yhteiskunnan pohjarakenteita saataisiin vankistettua. Osuustoiminta koettiin tuolloin erityisen tärkeäksi nostamaan yleisesti kansakunnan varallisuutta, elintasoja ja sosiaalista turvallisuutta sekä lisäämään isänmaallisuutta. 1930-luvulla osuustoiminnan kansalaisten yhteishenkeä lisännyt vaikutus nähtiin kansallisuusaatteena. Silloinen Pellervo-Seuran toimitusjohtaja Oiva Jääskeläinen totesi osuustoiminnan yhteistoiminnan merkityksestä, että osuustoiminta tarjoaa kansakunnalle yhteenkuuluvuuden tunteen, joka lisää vastuuntuntoa ja laajentaa ymmärtämään kokonaisvaltaisemmin yhteistoiminnan edut. Osa kilpailevien yritysmuotojen yrityksistä koki osuustoimintaa kohtaan inhoa ja pelkoa osuustoiminnan menestyksen vuoksi. Varsinkin osuus-

toiminnan nauttimat verokevennykset sekä suuret valtiolainat aiheuttivat eripuraa kilpailijoissa. (Kuisma ym. 1999, 147, 151, 158–159.)

Maailmansotien välisenä aikana saivat alkunsa myös uudentyypiset osuuskunnat, kuten puhelin- ja sähköosuuskunnat. Tämän lisäksi osuustoiminnallinen kenttä laajeni uusien osuustoiminnallisten keskusliikkeiden perustamisen myötä. Vuonna 1918 perustettiin karjanmyyntiosuuskuntien tueksi Suomen Karjakeskuskunta, joka myöhemmin vuonna 1936 erimielisyyksien vuoksi sai rinnalleen Tuottajien Liha-keskuskunnan (TLK). Toinen keskusliike, Vientikunta Muna, syntyi Pellervo-Seuran vauhdittamana kananmunatuotannon tueksi vuonna 1921. Erikoispiirteensä Vientikunta Munan toimintaan toi naisten vahva panos. Oman keskusliikkeensä sai myös metsätalous. Yhtiömuodoltaan osakeyhtiöksi perustettu, mutta osuustoiminnallisia periaatteita noudattanut Metsänomistajien Metsäkeskus Oy perustettiin vuonna 1920. Heikon yhteistyön ja laman takia yhtiö ajautui suuriin vaikeuksiin. Tämän vuoksi myöhemmin vuonna 1934 Maa- ja metsätaloustuottajain Keskusliiton (MTK) metsänmyyntiosastosta perustettiin Metsäliitto Oy, jonka tärkeäksi päämääräksi annettiin puunviennin kehittäminen. (Seppelin 2000, 42–51.) 1920-luvulla menestyi hyvin Valio, joka onnistui hyvällä viennilläään haalimaan markkinat Suomessa. Valion osuusmeijereiden tapaan osuuskaupoille 1920-luku oli menestyksellistä toiminnan laajenemisen aikaa. Laman vaikutus näkyi myöhemmin 1930-luvulla Valionkin liikevaihdossa ja tilityskyvyn heikkenemisenä osuusmeijereille. Pahiten lama iski kuitenkin osuuskassatoimintaan sekä vaikeutti jo ennestään huonosta taloudellisesta tilanteesta kärsineiden karjanmyyntiosuuskuntien toimintaa. Osuuskauppaliikkeen puolella lamalla ei ollut suurta vaikutusta. (Kuisma ym. 1999, 297–308.)

Osuustoimintayritykset kuitenkin selvisivät 1930-luvun lamasta. Osaksi valtion tukitoimien ja taloudellisen noususuhdanteen vuoksi pellervolaisten osuuskuntien toiminta kääntyi 1930-luvun loppupuolella voimakkaaseen nousuun. Vahva nousuvauhti ja voitollinen toiminta paransivat osuuskuntien vakavaraisuutta. Juuri kärsitystä lamasta huolimatta liikevaihdot olivat vuoden 1910 tilanteesta nousseet huomattavasti (Liite 1). SOK:n liikevaihto oli vuonna 1938 1 500 miljoonaa, Valion lähenteli 1 000 miljoonaa, Hankkijan 500 miljoonaa markkaa. 100 miljoonan liikevaihtoa pyörittivät niin Vientikunta Muna, Metsänomistajien Metsäkeskus Oy

kuin Karjakeskuskunta. Osuuskauppojen yhteenlaskettu myynti oli jo ylittänyt 3 000 miljoonaa sekä osuusmeijereiden 13 000 miljoonaa markkaa. Eri osuuskuntien lukumäärätkin olivat kasvaneet voimakkaasti. Osuusmeijereiden yhteenlaskettu lukumäärä oli 663 (kasvu +198 % vuoden 1910 luvusta), osuuskassojen lukumäärä oli 1 117 (+302 %) sekä osuuskauppoja oli yhteensä 526 (+119 %). Alueellisesti Kuopion lääni menetti asemiaan osuusmeijereiden kohdalla. Vahvoina osuusmeijerialueina säilyivät Vaasan (23 %), Turun (18 %) sekä voimakkaasti osuusmeijeritoimintaa lisännyt Viipurin läänin alue. Siinä, missä Kuopion ja Viipurin läänit dominoivat osuuskassojen määrässä vuonna 1910, tasapainottui tilanne alueellisesti huomattavasti vuoteen 1938 mennessä. Kuopion (14 %) ja Viipurin (20 %) läänit jatkoivat vahvoina alueina, mutta saivat rinnalleen Vaasan (15 %) ja Turun (14 %) läänit. Vaasan, Turun ja Viipurin läänit säilyttivät osuuskauppojen puolella asemansa merkittävänä alueina. (Kuisma ym. 1999, 308–315.)

Toinen maailmansota muutti uudestaan olosuhteita Euroopassa. Euroopan itä–länsijako konkretisoitui Saksassa, USA vahvisti asemaansa Euroopassa ja kylmän sodan alkaminen kiristi tunnelmia. Suomessa sotavuodet vaikuttivat negatiivisesti Suomen talouselämään suurien sotakorvauksien ja aluemenetyksien vuoksi. Oman haasteensa loi lähes puolen miljoonan karjalaisen asuttaminen Suomeen rajojen muututtua. Marshall-avun hylkäyksestä huolimatta Suomen talouselämä piristyi nopeasti sodan jälkeen, erityisesti Euroopassa kasvaneen metsäteollisuuden kysynnän ansiosta. Merkittävä muutos taloudellisesti oli suurempi alttius maailman talouden suhdanne-muutoksille. (Seppelin 2000, 52–54.)

Osuustoimintaliike ei selvinnyt sodasta vaurioitta, ja tästä kertoo osuuskuntien menettämät omaisuudet, osuustoiminnan tärkeän aluekeskuksen, Viipurin, luovuttaminen Venäjälle sekä sotavuosien aiheuttamat perustuotanto-ongelmat maatalouden piirissä. Vastoinkäymisistä huolimatta osuustoimintaliike kokosi rivinsä uudestaan. Osuuskunnille muotoutui itse asiassa merkittävä asema Suomen jälleerakentamisessa säännöstelyn aikana. Osuuskauppaliikkeet ottivat hoitaakseen tavaroiden jakelun, mikä paransi osuuskauppatoiminnan mainetta ja luotettavuutta sekä myös markkinaosuutta. Osuuspankkien merkitys kasvoi, kun valtion jälleerakennuslainat ohjattiin niiden kautta. Osuustoimintaliikkeen tehtäväksi tuli myös

siirtolaisten uudelleen asuttaminen. Metsäteollisuus kärsi sodan jälkeen raakapuun hinnan laskusta, mutta 1950-luvun vaihteessa kysyntä kääntyi nousuun. Puun hintatason vakauttamiseksi koettiin MTK:ssa tarve metsänomistajien järjestäytymiseen. Tätä varten perustettiin vuonna 1947 Osuuskunta Metsäliitto. Taloudellisesti osuuskunnat saivat palautettua sotia edeltäneen tilanteen 1950-luvun alkaessa. (Seppelin 2000, 54–59.) Osuustoiminnan merkitys Kannaksen ja Pohjois-Karjalan talouden nostamisessa sotien jälkeen oli huomattava. Osuustoiminnan merkitys niin yhteiskuntaluokkien että alueellisten erojen supistamisessa koettiin tärkeäksi vielä sotienkin jälkeen. Tämä näkyi osuustoimintaliikkeen tukena maakunnille ja syrjäseuduille, mikä vähensi väen tarvetta muuttaa pois harvaan asutuilta seuduilta. Osuustoiminta toimi eräänlaisena maakuntien selkärankana taloudellisesti ja asutuspoliittisesti, vaikka aina ei ollut osuuskuntien kannalta taloudellisesti perusteltua lähteä hakemaan syrjäseudulta samahinta -periaatteen mukaisesti maataloustuotteita. (Kuisma ym. 1999, 190, 192–193, 215, 224.) Vuonna 1957 Helsingin yliopistoon perustetun osuustoimintainstituutin avustuksella osuustoiminta myös kohensi asemaansa akateemisessa maailmassa (Seppelin 2000, 59).

2.2.3 Suuret muutokset ja haasteet 1960–1980-luvuilla

Tultaessa 1960-luvulle tapahtui merkittävä muutos maatalouden asemassa. Yleisen hyvinvoinnin lisääntymisen sekä teollistumisen takia muut elinkeinot nostivat asemaansa suhteessa maatalouteen. Tehokkaampien koneiden käyttöönotto ja lannoitteiden käytön lisääntyminen vähensivät työvoiman tarvetta maataloudessa. Osittain tämän vuoksi väestö lähti etsimään parempia elinoloja kaupungeista. (Seppelin 2000, 60.) Samanaikaisesti valtion 1960-lukuun asti jatkunut uusien tilojen tukeminen loppui ja aloitettiin ylituotannosta johtuva maataloustuotannon supistusohjelma. Maatalouden aseman romahtamista kuvaa, että 1950-luvulla maatalous menetti tärkeimmän työllistäjän aseman suomalaisena elinkeinona. Teollistumisen ja kaupungistumisen takia maatalouden parissa työskentelevien määrä romahti myöhemmin vain muutamaan prosenttiyksikköön. (Kuisma ym. 1999, 15, 186.)

Rakennemuutokset yhteiskunnassa edellyttivät muutoksia myös osuustoiminnassa, mistä seurasi osuustoiminnan imagon uusiminen. Osuuskauppaliikkeet muuttivat

sekatavara-myyvälätyyppiään erikoisliikkeiksi ja yleisvähittäismyymälöiksi, lisäksi suuremmilla paikkakunnilla aloiteltiin tavaratalokauppaa. Toisaalta pienistä kyläkaupoista haluttiin eroon. Kaupungistumisen vaikutuksesta syntyi myös tärkeä elinkeino-, majoitus- ja ravitsemusala. Rakennemuutos kasvatti valikoimaa ja kulutusta, mikä tarjosi mahdollisuuksia markkinoilla. Tämä aiheutti suuria, toimialaan liittyviä ristiriitoja Hankkijan ja SOK:n välille. Hankkija keskittyi maanviljelijän asemaan tuottajana, kun taas SOK painotti maanviljelijän asemaa kuluttajana. Kilpailu maatalousmarkkinoista johti molemmat vahvistamaan maatalouskaupan myyntiverkostoa, mistä seurasi päällekkäin toimiva, raskas maatalouskaupan jakelujärjestelmä. (Seppelin 2000, 60–62.)

Muutos oli merkittävä myös pankkisektorilla. Maanviljelijöiden rahalaitoksiksi perustetut osuuskassajärjestöt kamppailivat jäsentensä ikääntymisen kanssa sekä kokivat ongelmalliseksi houkutella nuoria mukaan toimintaan. Tämä aiheutti sen, etteivät kyläkassojen pääomat enää riittäneet, minkä vuoksi Osuuskassojen Keskusliitto (OKL) näki niiden yhdistämisen isommiksi kokonaisuuksiksi välttämättömänä. Merkittävä muutos oli vuonna 1969 säädetty osuuspankkilaki, jonka vaikutuksesta osuuskassat muuttuivat osuuspankeiksi. 1970-luvulle siirryttäessä osuuspankkilaitos muutti voimakkaasti toimintastrategiaansa: maanviljelijän rahalaitos muuttui koko yhteiskuntaa palvelevaksi yleisrahalaitokseksi. (Seppelin 2000, 63.) Osuuspankit ymmärsivät, että hankkimalla lisää jäseniä eri ammatinharjoittajien joukosta, vahvistettiin osuuskassoja, mikä oli myös maanviljelijöiden etu. Osuuspankkisektorin vahvistumista kuvaa suurten yritysten rahoitusten hoito, näiden joukkoon kuuluivat myös monet pellervolaiset osuustoimintayritykset. Vakuutuspuolella ei pystytty vastaamaan osuuspankkitoiminnan tapaisesti yhteiskunnan muutoksiin, vaan vakuutuspalveluiden monipuolistamiseen havahduttiin vasta 1970-luvulla. (Kuisma ym. 1999, 202–203, 368–369.) Meijeri- ja lihatuotannon puolella pyrittiin myös lisäämään tehokkuutta keskittämällä toimintoja. Metsäteollisuuden puolella Metsäliitto haki puolestaan liiketoiminnan kasvua laajentamalla omaa metsäteollisuutta. (Seppelin 2000, 64–66.)

Osuuskunnat joutuivat saneeraamaan toimintojaan voimakkaasti 1970- ja 1980-luvuilla vuoden 1973 öljykriisin ja palkkakustannusten nousun vuoksi. Sekä KK että

SOK fuusioivat paikallisia osuusliikkeitään, ja pienet kyläkaupat joutuivat sulkemaan liikkeensä. SOK:n tarkoituksena oli luoda koko Suomen laajuinen alueosuuskauppajärjestelmä. (Seppelin 2000, 66–68.) Osuuskauppojen pitkä nousukausi sotien jälkeen hiipui 1970-luvun vaihteessa. Ongelmien taustalla oli, ettei osuuskaupat pystyneet vastaamaan tarpeeksi nopeasti suurin yhteiskunnallisiin muutoksiin. (Kuisma ym. 1999, 361–362.) Muutoksia ja saneerauksia tapahtui myös osuustoiminnan muilla alueilla. Vientikunta Muna muuttui Munakunnaksi vuonna 1977. Metsäteollisuuden kehittämiseksi perustettiin Metsäliitto-yhtymä, joka jakautui puunhankinnan ja markkinoinnin hoitamaan Osuuskunta Metsäliittoon ja teollisuustoiminnan harjoittamisesta vastaavaan Metsäliitto Teollisuus Oy:hyn. Saneerauksia jouduttiin tekemään myös osuusmeijeritoiminnan puolella, vaikka Valion asema vahvistui Elannon luovutettua kaikki meijerilaitoksensa Valiolle. (Seppelin 2000, 69–70.)

2.2.4 Viimeaikainen kehitys

1980-luvun loppu ja 1990-luku toivat mukanaan niin suuria haasteita, että osa ekonomisteista ei uskonut osuuskuntien selviytyvän ollenkaan. Länsi-Euroopassa oli kova yhdentymishalu, toisaalta Itä-Euroopassa kapinoitiin, mikä lopulta johti Neuvostoliiton hajoamiseen. Samalla taloudessa kuljettiin kohti ylikansallista finanssikapitalismia, joka asetti osuustoiminnalle suuria haasteita. Suomen liityttyä Euroopan unionin jäseneksi vuonna 1995 ovat yhdentymispaineet lisääntyneet elinkeino- ja talouspolitiikan aloilla. (Seppelin 2000, 70–71.) EU-jäsenyyden myötä elintarviketalouden ja rahoitusmarkkinoiden kansallinen suoja katosi. EY:n tiukkojen kilpailulainsäännöksiin vuoksi osuuskunnat joutuivat suurten muutosten eteen. (Kuisma ym. 1999, 381, 404.) Kansainvälisen kilpailun lisääntyttyä, osuuskunnat ovat joutuneet etsimään tehokkuutta ja kustannussäästöjä keskittämällä toimintoja ja sulauttamalla pienempiä osuuskuntia. Osuuskuntien houkuttelevuutta osakeyhtiöihin nähden pyrittiin parantamaan kehittämällä uudenlainen sijoitusosuusjärjestelmä. (Seppelin 2000, 71–72.) Pyrkimyksenä oli houkutella sijoittajia, kuitenkin niin, etteivät he saaneet määräysvaltaa osuuskunnissa. Pääomahankkiminen olikin osuuskunnille merkittävä kysymys. Ongelmalliseksi osuuskuntien kohdalla asian teki, että markkinaosuuksia oltiin pyrittävä saavuttamaan tinkimällä kannattavuudesta. Heikko kannattavuus taas ei toiminut parhaimpana houkuttimena jäsenistön osuuspääoman

korottamiselle. (Kuisma ym. 1999, 370–371, 419.) Vastoin ekonomistien ennusteita osuustoiminta onnistui vastaamaan markkinoiden muutoksiin (Seppelin 2000, 72).

1990-luvun suuresta lamasta eivät kaikki osuuskunnat selviytyneet kuitenkaan kolhuitta, vaan suuret tappiot johtivat lopulta osan konkursseihin. Positiivisena vastauksena lamalle toimeentulosta kärsineet etsivät ratkaisuja keskinäisestä yhteistoiminnasta ja perustivatkin paljon uusosuuskuntia. (Seppelin 2000, 72–73.) Markkinatalouden vaikutuksen lisääntymisestä ja osuuskuntien fuusioista johtuen osuuskuntien koot kasvoivat, mikä lisäsi paineita panostaa jäsensuhteisiin. Itse Pellervo-Seura on toiminnassaan viimeaikoina keskittynyt kannustamaan yhteisyrityttöä, uusosuustoimintaan sekä tuonut esille osuuskuntien pärjäämistä ja kansainvälisyyttä. Uusosuustoiminnan merkityksestä kertoo Pellervo-Seuran uusosuustoimintaprojekti, jonka tarkoituksena on palveluiden ja työllistymismahdollisuuksien lisääminen. (Kuisma ym. 1999, 220, 230-231, 238.)

Tapahtuneet muutokset viime vuosikymmeninä ovat vaikuttaneet eri tavoin osuuskuntiin. Kuluttajaosuuskuntien puolella SOK:n ja Osuuskunta EKA:n erimielisyydet vähenivät. Tukeakseen jäsenistöään ja valvoakseen heidän etuaan SOK ja Osuuskunta EKA perustivat yhdessä Osuuskunta Elannon kanssa Suomen Kuluttajaosuustoiminnan Liiton. Myöhemmin 1990-luvun vaihteessa keskusliikkeet aloittivat yhteistyön karsiakseen päällekkäisiä toimintoja ja parantaakseen taloudellisuutta. Erimielisyydet vähenivät myös Hankkijan ja SOK:n maataloustuotteiden ja -tarvikkeiden kaupan puolella. Ne aloittivat yhteistyön perustamalla Hankkija-Maatalous Oy:n vuonna 1988. Myöhemmin laman vaikutuksesta Hankkija ajautui konkurssiin, jolloin Hankkija-Maatalous siirtyi kokonaan SOK:n alle. Lamalla oli suuri vaikutus osuuskauppojen valtasapainoon. S-ryhmän tekemät rakenneuudistukset 1980-luvun puolivälissä osoittautuivat menestyksekkäiksi: jäsenmäärä ja markkinaosuus kasvoivat huomattavasti. (Seppelin 2000, 73–75.) S-ryhmän menestyksen avaimina on pidetty onnistunutta jäsenhankintaan sekä osuustoiminnallisuutta (Kuisma ym. 1999, 223). Toisaalta E-liikkeen tekemä integraatio yhdeksi valtakunnalliseksi osuuskaupaksi osoittautui huonoksi ratkaisuksi. EKA ajautuikin konkurssiin vuonna 1994. EKA:n vähittäiskauppaa jäi jatkamaan Tradeka Oy ja hotelli- ja ravintola-alaa Restel Oy. Niiden emoyhtiöksi tuli Osuuskunta Tradeka-yhtymä. (Seppelin 2000, 75–76.)

Muutoksia koettiin myös tuottajapuolella, kun ulkomaisilta kilpailijoilta suojattu maatalous- ja elintarviketuotanto kohtasi uuden haasteen Euroopan sisämarkkinoiden laajennettua. Osuusmeijeripuolella Valio muutettiin osakeyhtiöksi, jonka omistivat osuusmeijerit. Valio Oy:n tehtäväksi annettiin markkinoinnin hoitaminen. Valio oli pakotettu hakemaan kustannussäästöjä toimintoja keskittämällä ja henkilöstöä vähentämällä. Osa osuusmeijereistä suhtautui negatiivisesti Valion listautumiseen, minkä vuoksi osa ryhtyi yhteistyöhön Ingman Foods Oy:n kanssa, osa taas muodosti oman Kymppimeijeriryhmän. Lihanjalostuksen puolella itse teollisuuden yhtiöittäminen vaikutti niin, että osuuskuntien vastuulle jäivät raaka-aineiden hankinta ja omistaminen. TLK:n sisällä välit viilenivät, kun lihanjalostus keskittyi etelään. Osuuskunta TLK:n tilalle perustettiin LSO FOOD Oy:n tytäryhtiö HK-Ruokatalo Oy. Polar Food Oy, LSO Food Oy ja Itikka-Lihapolar Oy (nykyinen Atria Oy) saivat tehtäväkseen jakaa TLK:n vienti- ja tuontitehtävät. Kovan kilpailun, yhteistyön puuttumisen ja päällekkäisten markkinoiden takia HK-Ruokatalo ja Atria ovat joutuneet etsimään uusia markkinoita Suomen rajojen ulkopuolelta. Myös munanjalostuksen puolella Munakunta on joutunut tekemään irtisanomisia ja karsimaan kustannuksia. 1990-luvun alussa metsäteollisuus kärsi pahoin lamasta, käyttöaste oli alhainen ja kotimainen kustannustaso korkea. Kuitenkin vuosikymmenen loppua kohti suhdanne muuttui alalla positiiviseksi. 1990-luvulla suuret yritysostot paransivat Metsäliiton taloudellisuutta ja kohottivat sen merkittävimpien suomalaisten metsäteollisuusyritysten joukkoon. (Kuisma ym. 1999, 389–394; Seppelin 2000, 76–82.)

Osuuspankkiryhmä ja Lähivakuutus-ryhmä selvisivät lamasta tuottaja- ja kuluttajajosuuskuntia paremmin. Toki osuuspankitkin tekivät tappiollisia vuosia 1990-luvun alkupuolella ja joutuivat kirjaamaan suuria luottotappioita. (Kuisma ym. 1999, 399.) Muutamia pienempiä osuuspankkeja jouduttiin suluttamaan isompiin pääomapuutteen vuoksi. OP-ryhmä ei laman aikana lähtenyt mukaan hallitsemattomaan luotonantoon, minkä vuoksi se onnistui laman jälkeen kasvattamaan jäsenistöään ja valtaamaan markkinoita. Vuonna 1997 tapahtui osuuspankin kahtiajako: eripuraa oli aiheuttanut keskitetty valvonta ja riskien tasaaminen. OP-ryhmästä irtautui 43 osuuspankkia, jotka muodostivat Paikallisosuuspankit-ryhmittymän. Vakuutuspuolella Lähivakuutus-ryhmän menestyksen avain on ollut sen keskittyminen maatilojen, kotitalouksien ja pienyritysten vakuuttamiseen. (Seppelin 2000, 79–81.)

2.3 Osuustoiminnan arvomaailma

Osuustoimintaliike on kokenut monia muutoksia historiansa aikana, minkä vuoksi on sen identiteetti ollut yksi keskeinen keskustelunaihe. Osuustoiminnan korkein järjestö, ICA, on kolmesti tehnyt virallisen julistuksen osuustoiminnan periaatteista⁶. (Osuustoiminnan arvot ja periaatteet 2000- luvulle 2009, 6) Teoriatasolla osuuskuntien tulisi toimia noudattaen osuustoiminnan arvomaailmaa riippumatta osuuskunnan koosta, toimialasta tai ympäröivästä toimintaympäristöstä (Novkovic 2008). Se, miten arvoja ja periaatteita käytännössä sovelletaan eri puolella maailmaa, riippuu kunkin maan priorisoinnista omat voimavarat ja toimintaympäristö huomioon ottaen. (Osuustoiminta – vastuullista suomalaista johtajuutta 2005, 11) Osaltaan vaikuttaa se, etteivät arvot ja periaatteet ole pakottavia, vaan osuuskunnat voivat noudattaa niitä haluamallaan tavalla sekä muunnella olemassa olevia (Novkovic 2008). Arvomaailman tarkoitus onkin antaa yleinen lähtökohta ja ajattelumaailma osuustoiminnan harjoittamiseen (Skurnik 2002). Jäsenten palveleminen katsotaan osuustoiminnan pääperiaatteeksi. Yhtenä maailman kuuluisimpana pidettävän osuustoiminnan teoreetikon ja osuustoiminnan ensimmäisiä kansainvälisiä periaatteita laatimassa olleen A. Örnen mukaan osuuskuntien tehtävänä on taloudellisen toiminnan harjoittaminen korostaen jäsenetua voiton maksimoinnin sijaan. Tämä toteutuu osuustoiminnan periaatteita noudattamalla. (Laurinkari 2004, 53–54.)

Vuoden 1995 ICA:n Manchesterin yleiskokouksen kannanotto pitää sisällään osuuskunnan määritelmän lisäksi osuustoimintaliikkeen perus- ja eettiset arvot sekä osuustoiminnan periaatteet (Osuustoiminnan arvot ja periaatteet 2000- luvulle 2005, 6). Esitys osuustoiminnan arvoperustan uudistamisesta laadittiin 1990-luvun taitteessa ruotsalaisen S. Å. Böökin toimesta. Ennen Manchesterin kongressia haasteiksi tulevaisuudessa koettiin aidon ja uskottavan demokratian säilyttäminen sekä pääoman turvaaminen ilman, että osuuskunnan identiteetti kärsii. (Laurinkari 2004, 55.) 1980-luvulla käytiin paljon keskustelua osuustoiminnan arvoista ja identiteetistä, että soveltuvatko ne enää markkinatalouteen. Kyseenalaistamisen taustalla oli kilpailevien yritysmuotojen toimintatapojen omaksuminen osuuskunnissa, mikä aiheutti ristiriitaa osuustoiminnan perimmäisen tarkoituksen kanssa. (Kuisma ym. 1999, 220.)

⁶ Vuosina 1937, 1966 ja 1995.

Se, miksi uudistuksia yleensä tehdään arvoihin ja periaatteisiin, johtuu tarpeesta reagoida muuttuneeseen ympäristöön. Viimeisinä vuosikymmeninä markkinatalous on saanut huomattavan merkityksen, kaupan esteitä on purettu, on perustettu vapaa-kauppa-alueita ja maatalouden saamat tuet ovat pienentyneet. Siinä muutamia merkittäviä muutoksia, jotka ovat asettaneet osuuskunnat uuteen tilanteeseen. Ennen kaikkea tämä on merkinnyt kilpailun lisääntymistä mutta myös osuustoiminnan aseman etsimistä niin viestintävälineiden että oppilaitosten tukemassa pääomasijoittajapohjaisessa ajattelumaailmassa. Muutoksista on seurannut uusia ideoita ja näkökulmia ajatteluun osuustoiminnasta, ratkaisuja ongelmiin sekä vanhojen periaatteiden kyseenalaistamista. Päivittämällä arvomaailmaa halutaan mahdollistaa osuustoiminnalle tasavertainen asema, ottaen mahdollisimman laajasti huomioon eri tyyppiset osuuskuntamuodot erilaisissa taloudellisissa, yhteiskunnallisissa ja poliittisissa olosuhteissa. Tällöin pystytään takaamaan osuustoimintayrittäminen myös tulevaisuudessa. (Osuustoiminnan arvot ja periaatteet 2000- luvulle 2005, 6–9.)

ICA:n osuustoiminnan arvot voidaan jakaa perusarvoihin ja eettisiin arvoihin. Kannanotossa perusarvot määritellään seuraavasti: ”*Osuuskuntien perustana ovat omatoimisuuden, omavastuisuuden, demokratian, tasa-arvon, oikeudenmukaisuuden ja solidaarisuuden arvot.*” Arvot juontavat juurensa viimeisten vuosisatojen teoreetikkojen ajatuksista. Omatoimisuudella tarkoitetaan mahdollisuutta kehittyä ja saavuttaa enemmän yhteistyössä muiden kanssa. Omavastuu tarkoittaa taas jäseniin kohdistuvaa vastuuta osuuskuntaa kohtaan. Tasa-arvoisuus ja oikeudenmukaisuus ovat arvoja, jotka ovat ongelmallisia suurissa osuuskunnissa. Jäsenillä tulisi olla tasa-arvoinen oikeus osallistua ja vaikuttaa päätöksentekoon. Toisaalta jäsenien tulisi saada oikeudenmukainen kohtelu osuuskunnilta esimerkiksi ylijäämän palautuksen suhteen. Solidaarisuudella tarkoitetaan osuuskuntien vastuuta jäsenten yhteisestä edusta sekä osuustoimintaväen keskinäistä tukemista. (Osuustoiminnan arvot ja periaatteet 2000- luvulle 2005, 12–13.)

Eettiset arvot määritellään kannanotossa seuraavasti: ”*Kuten perustajansa osuustoimintaliikkeen jäsenet uskovat rehellisyyden, avoimuuden, yhteiskunnallisen vastuun ja muista ihmisistä välittämisen eettisiin arvoihin.*” Kunnianosoituksesta osuustoimintaliikkeiden kehittäjien ja perustajien työlle, niin käytännöille sekä

eettisille ja moraalisisille arvoille, muistetaan heitä erikseen määritelmässä. Rehellisyys on ollut tärkeä asia osuustoiminnalle aina. Rehellisyys on hankittu tarjoamalla jäsenille osuuskunnan hyvälaatuisia palveluja kohtuulliseen hintaan. Avoimuudella vastaavasti tarkoitetaan osuuskuntien läpinäkyvyyttä, tarjotaan säännöllisesti sidosryhmille tietoa osuuskunnan toiminnasta. Yhteiskunnallisella vastuulla korostetaan osuuskuntien merkitystä yhteisöjen kehityksessä ja esimerkiksi kehitysmaiden tukemisessa. Muista ihmisistä välittäminen ilmenee huolenpitona kanssaihmiä kohtaan. (Osuustoiminnan arvot ja periaatteet 2000- luvulle 2005, 14–15.)

Osuustoimintaa koskevien periaatteiden tarkoituksena on antaa viitteellisiä ohjeita osuustoiminnan arvojen käytännön toteutumiseen. Periaatteiksi Manchesterin yleiskokouksessa vahvistettiin:

1. *Vapaaehtoinen ja avoin jäsenyys*
2. *Demokraattinen jäsenhallinto*
3. *Jäsenten taloudellinen osallistuminen*
4. *Itsenäisyys ja riippumattomuus*
5. *Koulutus, oppiminen ja viestintä*
6. *Osuuskuntien keskinäinen yhteistyö*
7. *Vastuu toimintaympäristöstä*

Ensimmäinen periaate korostaa yksilön omista intresseistä kumpuavaa sitoutumista osuuskuntaa kohtaan. Osuuskunnat ovat ilman minkäänlaista syrjintää avoimia osuuskunnan palveluita käyttäville sillä lisäehdolla, että joskus osuuskunnan palvelut ovat tarkoitettu vain jäsenille tietyin velvoittein. Toinen periaate korostaa demokraattisesti hallittua osuuskuntaa, jota hallitsevat jäsenet. Kolmas periaate koskee osuuskunnan pääoman keräämistä jäsenten yhdenvertaisella ja oikeudenmukaisella osallistumisella. Neljäs periaate liittyy osuuskuntien itsenäiseen asemaan ja riippumattomuuteen, mitä ei pidä vaarantaa sopimuksilla minkään tahon kanssa. Viides periaate korostaa sekä koulutuksen merkitystä osuuskuntien kehittämisen mahdollistajana että osuuskuntien luonteen ja etujen viestimisen tärkeyttä. Kuudennen periaatteen tarkoitus on korostaa osuuskuntien keskinäistä yhteistyötä, aina paikalliselta kansainväliselle tasolle. Seitsemännen periaatteen mukaan osuuskunnan tulee toimia oman toimintaympäristönsä taloudellisen, sosiaalisen ja kulttuurillisen kestävän kehityksen eteen. (Osuustoiminnan arvot ja periaatteet 2000- luvulle 2005, 16–24.)

Periaatteet ovat saaneet kuitenkin kritiikkiä osakseen. Ongelmaksi on koettu, että periaatteet kuvaavat lähinnä osuustoiminnan vallitsevia käytäntöjä ja niiden nähdään olevan liiaksi sidoksissa kuluttajaosuustoiminnan tavoitteisiin. (Laurinkari 2004, 52–53.) Voimakkaat muutokset toimintaympäristössä ovat aiheuttaneet paineita osuustoiminnan perusarvojen suuntaan (Haavisto 2010). Erityisesti 1990-luvun lamasta ja kansainvälisen kilpailun noususuhdanteesta johtuen eniten kyseenalaiseksi on ajautunut osuuskuntien keskinäinen solidaarisuus (Kuisma ym. 1999, 223). Vaikka keskustan entisen puoluesihteerin Jarmo Korhosen mielestä osuuskunnat ovat menestyneet hyvin viimeaikoina, tulisi niiden pitää mielessä osuustoiminnan arvot. Samoilla linjoilla on SDP:n Ari Korhonen, jonka mukaan osuuskuntien tulisi markkinoida ja tuoda esiin paremmin osuustoimintaan liittyviä periaatteita sekä jäsen-demokratian ideaa, ettei osuustoiminta ulkoisesti ole kuluttajille pelkästään bonuksien ja alennusten markkinointia. (Akkanen, Alarotu, Karjalainen & Repo 2010.)

2.4 Osuustoiminta yritysmuotona ja sen määritelmä

Voimassa olevan osuuskuntalain (28.12.2001/1488) 1. luvun 2. §:n mukaan osuuskunnan määrittely kuuluu seuraavasti:

Osuuskunta on yhteisö, jonka jäsenmäärää eikä osuuspääomaa ole ennalta määrätty. Osuuskunnan tarkoituksena on jäsenten taloudenpidon tai elinkeinon tukemiseksi harjoittaa taloudellista toimintaa siten, että jäsenet käyttävät hyväkseen osuuskunnan tarjoamia palveluita taikka palveluita, jotka osuuskunta järjestää tytäryhteisönsä avulla tai muulla tavalla.

Osakeyhtiölain (21.7.2006/624) 1. luvun 5. §:n mukaan taas osakeyhtiön toiminnan tarkoituksena on tuottaa voittoa osakkeenomistajille, joten pääperiaatteeltaan se eroaa osuustoiminnasta. Osuuskuntien mahdollinen ylijäämä jaetaan eri perustein kuin osakeyhtiömallissa. Osuuskunnan perustaminen on helpompaa kuin osakeyhtiön, sillä vähimmäispääoman määrää ei ole säännelty laissa. Toisaalta osuuskunnissa tulee olla vähintään kolme perustajaa, kun taas osakeyhtiömallissa riittää yksi henkilö. (Kalmi 2012b.) Yritysmuotona osuuskunta erottuu muista yritysmuodoista erityisesti jäsenten taloudellisen vastuun suhteen, sillä taloudellinen vastuu osuuskuntien jäsenillä rajoittuu osuusmaksuun. Tärkeimpinä eroina osakeyhtiöön pidetään uusien jäsenten

helpompaa liittymistä osuuskuntaan, äänioikeuden rajoittumista yhteen ääneen riippumatta osuuskuntien määrästä sekä, ettei osuuskunnan jäsen voi myydä jäsenyyttään hyötyäkseen siitä taloudellisesti. Suomessa osuuskunnista pitää rekisteriä Patentti- ja rekisterihallituksen kaupparekisteri, jonne myös osuuskunnat tulee rekisteröidä. (Hiltunen-Lagzouli & Viljakainen 1998.)

Osuustoiminta voidaan määritellä osuuskunnan muodossa taloudellista ja sosiaalista toimintaa harjoitettavaksi yhteistoiminnaksi, jonka pääasiallisena tarkoituksena on jäsenten tarpeiden tyydyttäminen (Laurinkari 2004, 25). Tämän vuoksi nykyään puhutaan niin sanotusta jäsen- ja asiakasomisteisesta osuustoiminnasta (Skurnik 2002). Erikseen osuuskunnan säännöissä voidaan määrätä, että osuuskunnan pää-tarkoituksena voi olla myös toteuttaa aatteellisesti yhteistoimintaa (Mähönen & Villa 2006, 9). ICA:n tekemässä kannanotossa osuustoiminnan identiteetistä, osuuskunta määritellään seuraavasti:

Osuuskunta on itsenäinen henkilöyhteisö, johon jäsenet liittyvät vapaaehtoisesti toteuttaakseen yhteisesti omistamansa ja demokraattisesti hallitsemansa yrityksen avulla taloudellisia, sosiaalisia ja kulttuurisia tarpeitaan ja tavoitteitaan.

Määritelmä on tehty tarkoituksella mahdollisimman laaja-alaiseksi, jottei rajoiteta erityyppisten osuuskuntien jäsenten toimintaa. Määritelmässä korostetaan osuuskuntien itsenäisyyttä, vapaaehtoista jäsenyyttä ja osuuskunnan määrittelemistä henkilöyhtiöksi. Lisäksi painottuu, että jäsenet voivat harjoittaa omia taloudellisia, sosiaalisia ja kulttuurillisia tarpeitaan demokraattisessa ja jäsenten yhteisesti omistamassa osuuskunnassa. (Osuustoiminnan arvot ja periaatteet 2000-luvulle 2009, 10–11.)

Se, että osuuskunnat toimivat liiketaloudellisesti sekä toisaalta mahdollistavat jäsenilleen hyvinvointia, tekee osuustoiminnasta omaleimaista verrattuna esimerkiksi osakeyhtiön perimmäiseen tarkoitukseen. Tätä toisistaan poikkeavaa lähtökohtaa, nimitetään osuustoiminnan kaksoisluonteeksi. Kaksoisrooli toteutuu myös osuuskunnan jäsenten kohdalla: ovathan he samalla niin omistajia kuin asiakkaita, mahdollisesti myös osuuskunnan työntekijöitä. (Laurinkari 2004, 37.) Teoreettisesti tarkasteltuna R. Spearin tutkimuksen mukaan osuuskunnat tarjoavat monia hyötyjä. Ne ovat tehokkaita reagoimaan markkinahäiriöihin ja yhteiskunnallisiin ongelmiin.

Osuuskunnat ovat saavuttaneet luotettavan tahon aseman kuluttajan silmissä, sillä ne vähentävät kuluttajan ja tuottajan välistä informaation asymmetriaa. Osuustoimintaan liitetään monesti oma-apu -periaate, eli yksilön pyrkimys parantaa omaa asemaansa. Osuustoiminta on solidaarista yhteistoimintaa, jonka myötä rakennetaan pitkäaikaisia ja kestäviä suhteita, kehitetään yhteiskuntaa ja taloudellista elämää. Osuustoiminnan katsotaan tarjoavan paljon mahdollisuuksia yksilöille joustavuudellaan, mikä taas näkyy positiivisimpina lukuina niin työttömyydessä että inflaatiossa. Todellisuudessa tilanne voi olla toinen, koska on monia muuttuvia tekijöitä. (Spear 2000.)

Osuuskunnat luotiin alun perin liitoksi henkilöiden välille, ei niinkään pääomia kerääväksi yhtiöiksi. Osuuskuntien tarkoituksena on jäsenten elinolojen ja toimeentulon parantaminen keskinäisellä taloudellisella yhteistyöllä. Oleellista on, ettei ulkopuolisella pääomalla ole mahdollisuutta ottaa osuuskuntaa valtaansa. (Kuisma ym. 1999, 52.) Osuuskuntien pääasiallinen tehtävä on tarjota jäsenilleen edullisesti ja kattavasti tavaroita ja palveluita. Osuustoimintaliikkeen historia onkin opettanut, että osuuskuntien avulla jäsenet ovat saaneet mahdollisuuden hankkia edullisesti hyödykkeitä. Olennaista on ollut, että jäsenet ovat luottaneet osuustoiminnalliseen yrittämiseen ja sen tarjoamaan mahdollisuuteen parantaa yksilön elinoloja. Jotta osuuskunnat pystyvät houkuttelemaan jäseniä toimintaansa, tulee niiden tarjota jäsenilleen taloudellista hyötyä. Osuuskuntien tarjoamat etuisuudet kuluttajille korostuvat nykyään vahvasti kilpailuilla markkinoilla. Tästä syystä myös kilpailijat ovat luoneet erilaisia kanta-asiakasetujärjestelmiä. (Laurinkari 2004, 31–32, 74–75.)

Osuustoiminnan määrittelyssä on suuria eroja eri valtioiden välillä. Se, mikä yhdessä maassa lasketaan osuustoiminnaksi, ei välttämättä olekaan enää osuustoiminnan alla toisessa maassa. Erilaiset kulttuurilliset ja uskonnolliset lähtökohdat sekä yleisen poliittisen ja taloudellisen kehitys ovat johtaneet erilaisiin maakohtaisiin ratkaisuihin. Nämä tekijät ovat sanelleet, minkälainen yhteiskunnallinen ja oikeudellinen asema osuustoiminnalle on muodostunut. (Laurinkari 2004, 26.) Esimerkiksi suomalaisten osuustoimintayritysten joukossa on monia pörssilistattuja yrityksiä. Näitä kutsutaan yritysten yhdistelmä- eli hybridioorganisaatioiksi. Ne muodostavat kokonaisuuden, joka hyödyntää verkostomaisen organisaation osien resursseja ja hallinnollisia rakenteita. (Borys & Jemison 1989.) Se, miksi osuuskunnat yhtiöittävät toimintaansa,

voi johtua monesta syystä. Esimerkiksi Valio ja monet puhelinosuuskunnat yhtiöittivät toimintansa 1990-luvulla. Muuttamalla yhtiömuotoa osuuskunnasta osakeyhtiöksi tavoitellaan mahdollisesti oman pääoman kasvattamismahdollisuutta tai päätöksenteon nopeuttamista. (Laurinkari 2004, 32–33.) Yhtenä pääasiallisena syynä on esitetty kuitenkin liiketoiminnan edistämisyrittäminen. Konfliktiristiriitojen vuoksi Van Diebenbeek näkee hybridiorganisaation painajaismaisena johtaa. (Van Diepenbeek 2007.) Yhtiöittämisillä on ollut joka tapauksessa suuri merkitys niin aatteellisesti kuin symbolisesti (Kuisma ym. 1999, 221).

2.5 Osuustoiminnan sääntely lailla

Eri yritysmuotojen harjoittaminen ja menestyminen on riippuvainen puitteista, jotka lainsäädännöllä kullekin luodaan. Muutokset toimintaympäristössä aiheuttavat paineita uudistaa lainsäädäntöä. Näin on käynyt pariin otteeseen osuustoimintaa koskevan lainsäädännön suhteen, ja asia on jälleen ajankohtainen. Jotta osuustoiminnalle varmistetaan jatkossakin kilpailukyky muiden yritysmuotojen rinnalla, tulee osuuskuntia koskevan lainsäädännön olla ajan tasalla. (Skurnik 2001.)

Se, miten osuustoiminnasta säädetään, on maakohtaista. Maailmalla osuustoiminnan oikeudellinen asema voidaan luokitella kolmeen ryhmään. Ylivoimaisesti suurimman ryhmän muodostavat maat, joissa on olemassa erityislaki osuustoiminnalle. Suomi kuuluu näiden valtioiden joukkoon. Toisen ryhmän muodostavat maat, joissa ei ole erikseen osuustoimintalakia, mutta osuustoiminnasta säädetään erillisillä säädöksillä. Esimerkkinä muutamat Keski-Euroopan maat, Sveitsi ja Belgia. Kolmannen ryhmän muodostavat maat, joissa ei osuustoimintaa säännellä ollenkaan. Erityislainsäädännön puute ei välttämättä ole este osuustoiminnan kehittymiselle. Tällöin osuustoimintalain virkaa ajavat yhdistys- tai yhtiölaki. Tanskassa ja Islannissa tilanne on juuri tällainen. (Laurinkari 2004, 41.)

Ensimmäisiä kertoja osuustoimintalain tarpeesta on keskusteltu jo 1880-luvulla valtiopäivillä. Pellervo-Seuran perustaminen oli merkittävä tekijä vauhdittamaan lain voimaansaantia. Sekä Pellervo-Seuran että sen tuolloisen puheenjohtajan Hannes Gebhardin päämääränä oli laatia ja saattaa voimaan osuustoimintalaki. Ensimmäinen

osuustoimintalaki astui voimaan vuonna 1901. Lain voimaansaanti oli tärkeää, koska aikaisemmin olivat osuuskunnat joutuneet toimimaan käyttäen muuta yhtiömuotoa. Lain voimaantulon jälkeen Pellervo-Seuran tärkeänä tehtävänä oli ensinnäkin osuustoiminnan tunnetuksi tekeminen sekä oikeudellisen ja liiketaloudellisen neuvonnan tarjoaminen. Pellervo-Seura kouluttikin osuustoiminnan puolestapuhujia, jotka toimivat asiantuntija- ja neuvontatehtävissä. (Seppelin 2000, 30–31.) Osuustoimintalain tarvetta kuvaavat hyvin J. K. Paasikiven sanat:

Osaksi säästämällä, osaksi toisiansa tukemalla vähävaraisemmatkin siten voivat päästä nauttimaan suuremman pääoman etuja, ostaa tarpeensa huokeammalla, myydä tuotteensa paremmista hinnoista ja saada tarpeellista luottoa käytettäväkseen. Sen ohessa osuustoiminta on omiansa edistämään säästäväisyyttä, toimeliaisuutta, yhteishenkeä, ja sillä on tärkeä taloudellisesti ja siveellisesti kasvattava merkitys. (Skurnik 2001, 3)

Osuustoimintalaki on historiansa aikana laitettu uusiksi kahdesti. Vuonna 1901 säädetty osuustoimintalaki oli varsin toimiva sisältäen osuustoiminnan pyörittämiseen liittyvät tärkeimmät periaatteet, vaikkakin oli varsin suppea. Lain tarjoama yhtäläinen äänioikeus sekä miehille että naisille oli sen ajan maailmassa täysin uutta. Merkittävää oli osuustoimintalain säännöksiin pakottavuus. Osuustoimintalakia muutettiin kahdesti itsenäistymisen jälkeen. Reilun 50 vuoden aikana kertyneet muutostarpeet osuustoimintalain suhteen koottiin vuonna 1954 säädettyyn uuteen lakiin, osuuskuntalakiin. Lakina se oli huomattavasti laajempi sekä yksityiskohtaisempi kuin edeltäjänsä. Siinä oli 164 pykälää, kun osuustoimintalaissa niitä oli vain 36. Aikaisempaan osuustoimintalakiin tehdyt viittaukset osakeyhtiölain pykäliin korvattiin kirjoittamalla oleelliset säännökset suoraan osuuskuntalakiin. Tahdonvaltaisuuden lisääntyminen oli merkittävä muutos vuoden 1954 laissa, eli laista voitiin poiketa päätetyillä säännöillä. Vuoden 1954 osuuskuntalakiin tehtiin pieniä muutoksia 20 kertaa, joista merkittävimmät olivat vuosien 1981 ja 1989 lisäykset. Lisäyksillä haluttiin parantaa osuuskuntien mahdollisuuksia kerätä omaa pääomaa. (Osuuskuntalaki – osuuskuntalaki Suomessa 110 vuotta 1901–2011 2011, 4–5.)

Pellervo-Seuran entinen toimitusjohtaja Samuli Skurnik piti ennen vuoden 2002 lakiuudistuksen voimaantuloa ja lain suunnitteluvaiheessa tärkeänä osuuskuntien

olennaisten ominaispiirteiden selkeyttä ja ymmärrettävyyttä. Hän korosti lakiuudistuksen tärkeyttä, jotta laista saataisiin modernimpi ja lain rakenteesta sopu-sointuinen jo uudistetun yhteisöainsäädännön kanssa. (Skurnik 2000.) Pääperiaatteiltaan lailla pyrittiin kiinnittämään huomiota pienosuustoiminnan tarpeisiin sekä osuuskuntien pääoman hankintaan (Köppä ym. 2008, 148). Painottamalla jo lakitasolla osuustoiminnallisen yhteisyrityksen erityispiirteitä, tehdään selvä ero muihin yritysmuotoihin. Tällöin voidaan kehittää osuustoiminnan imagoa yritysmuotona. Osuustoiminnan kannalta negatiivisesti nähtiin ja eniten eripuraa suunnitteluvaiheessa aiheutti ajatus luopua jäsen ja ääni -periaatteesta sekä osuuskuntien perustamisen mahdollistaminen ainoastaan yhden henkilön toimesta. (Skurnik 2000.) Samoilla linjoilla oli silloinen oikeusministeri Johannes Koskinen, joka painotti lakiuudistuksen tärkeyttä niin, ettei osuustoiminnan omaleimaisuus kärsi. Lakiuudistuksen tavoitteena hänen mukaansa oli säilyttää osuuskuntien kilpailukyky muihin yritysmuotoihin nähden. Hän kritisoi myös kovasti ehdotusta luopua jäsen ja ääni -periaatteesta. (Kaskinen 2000.)

Nykyisin voimassa oleva osuuskuntalaki tuli voimaan vuonna 2002. Se eroaa edeltäjästään muodoltaan ja sisällöltään: se on huomattavasti luettavampi sekä laajempi. Itse osuuskunnan määritelmä on pysynyt samana sisällöltään. Laissa laajennettiin osuuskuntien toiminta-alaa. Enää ei osuuskunnan tarvitse tarjota palvelua itse, vaan se voidaan hoitaa tytäryhtiön tai muun kautta. Lakien säännöksiin tahdonvaltaisuutta lisättiin myös. Lisäksi mahdollistettiin äänimäärän porrastaminen tietyin rajoittein. Pienosuustoiminnan perustamista helpotettiin pienentämällä perustajajäsenten määrä viidestä kolmeen. (Osuuskuntalaki – osuuskuntalaki Suomessa 110 vuotta 1901–2011 2011, 5.)

Nykyisen osuuskuntalain voimaantulon jälkeen kokemukset nykyisestä laista ovat olleet suurimmalta osin positiivisia. Laki antaa kehittämisedellytykset osuuskunnille koosta riippumatta. EU näkee osuustoiminnan kehittämisen ja tukemisen erityisen tärkeänä yhteiskunnallisesti. Tällöin pienosuuskunnilla on paremmat puitteet kehittyä ja vaikuttaa työllisyyden kehittymiseen positiivisesti. (Karhu 2004.)

Se, mikä on herättänyt keskustelua ja kritiikkiä, on ollut vuoden 2005 yritys- ja pääomaverouudistus. Sen mukaan osuuskunnan henkilöjäsen saa vain 1 500 euroon asti verovapaasti osuuspääoman korkoja ja sen ylittävä osuus on 70 %:sti veronalaista pääomatuloa. Listaamattomien osakeyhtiöiden kohdalla veroraja on 90 000 euroa, mikä saattaa osuustoiminnan huomattavasti heikompaan asemaan. (Karhu 2004; Lehto 2006.) Tätä eriarvoisuutta kahden eri yritysmuodon välillä kritisoi myös Hämäläinen (2004), joka huomauttaa, että valtiovarainministeriön selvitys osuuspääoman koron verotuksesta jättää osuuskuntayrittäjyyden osakeyhtiöiden varjoon. Yhtenä syynä eriarvoiseen asemaan on, että asiaan puututtiin liian myöhään verouudistuksen loppuvaiheessa (Repo, Akkanen, Kaskinen, Mustonen & Karjalainen 2005a). Pellervo-Seuran hallituksen silloinen puheenjohtaja Marcus H. Borgström nimitti tämän 1 500 euron rajan kateusrajaksi. Hänen mukaansa osuustoiminnalla on tärkeä yhteiskunnallinen tehtävä. Osuuskunnat tukevat jäsentensä elinkeinon harjoittamisesta ja mahdollistavat suomalaisen omistajuuden. Hänen mukaansa tulisi löytää veroratkaisu, joka tukisi Suomessa olevaa pääomaa. Tällöin voidaan säilyttää suomalainen omistus ja turvata työpaikat jatkossa Suomessa. (Repo, Akkanen, Kaskinen, Mustonen & Karjalainen 2005b.) Vuonna 2006 kokoomuksen puheenjohtaja Jyrki Katainen lupasi puuttua osuuskuntien verotuksellisesti heikompaan asemaan. Hänen mukaansa talouskasvu Suomessa tarvitsee osuustoimintaa. Kotimaista omistajuutta edustavat osuuskunnat ovat osanneet yhdistää suomalaisen kulttuurin ja sen vahvuudet sekä ovat vahvasti sidoksissa niin työntekijöihin että yhteisöihin. (Repo, Akkanen, Kaskinen, Karjalainen 2006.) Kuitenkin tämä osuuskuntien verokohtelua koskeva kysymys siirtyi nykyisen hallituksen päätettäväksi (Akkanen ym. 2010).

Osuuskuntalain lisäksi osuuskuntien taloudellinen toiminta edellyttää seuraavien lakien minimivelvoitteiden tuntemista: kirjanpitolaki ja -asetus, laki elinkeinotulon verottamisesta, ennakkoperintälaki sekä työsopimuslaki. Lakisääteisesti osuuskuntien tulee olla rekisteröitynä ennakkoperintärekisteriin, hakeutua arvonlisäverovelvolliseksi mikäli liikevaihto ylittää 8 500 euroa kalenterivuodessa⁷ sekä ilmoittautua säännölliseksi työnantajaksi että huolehtia lakisääteisten vakuutuksien ottamisesta työntekijöille. (Hiltunen-Lagzouli & Viljakainen 1998.)

⁷ Euromäärä päivitetty. Osuuskunnan perustajan opas 2010.

2.6 Erilaisia osuuskuntamuotoja

2.6.1 Yleistä

Osuustoiminnan kenttä on hyvin moniarvoinen. Pelkästään osuustoiminnan määrittelyssä ja toimintavoissa on valtavia eroja riippuen maasta. Eroavaisuuksien taustalla ovat monet yhteiskunnalliset tekijät (Laurinkari 2004, 26.) Osittain osuustoiminnan arvomaailman moninaisen soveltamistavan vuoksi, on osuustoimintakenttään muotoutunut paljon maa- ja toimialakohtaisia ratkaisumalleja toteuttaa osuustoimintaa (Skurnik 2002). Näillä on myös ollut luonnollisesti vaikutusta erityyppisten osuustoimintamuotojen kehittymiseen. (Laurinkari 2004, 26.) Osuustoiminta-lehdessä ja muutenkin suomalaisessa osuustoimintaliikkeessä käytetään nimitystä osuustoiminnan nelikenttä, joka ryhmitellään palvelu-, tuottaja-, kuluttaja- ja pien- eli uusosuustoimintaan. (Karjalainen 2007b.) Ennen nelikentän tarkastelua käydään läpi kuitenkin perus- ja keskusosuuskunnan määrittelyt sekä tarkastellaan osuuskuntia organisaatorakenteen perusteella.

2.6.2 Perus- ja keskusosuuskunnat

Osuuskunnat voidaan jakaa perus- ja keskusosuuskuntiin. Perus- eli ensiasteen-osuuskunnat ovat fyysisten henkilöiden perustamia. Perusosuuskunnat voidaan jakaa toiminnan tarkoituksen mukaan täys- ja tukemisosuuskuntiin. Täysosuuskunnan tunnusmerkit täyttyvät, kun osuuskunnan palveluksessa on vain jäseniä. Osuuskunta muodostaa tällöin jäsenilleen kulutus- ja tuotantoyksikön. Osa nykyisistä pienosuuskunnista täyttää täysosuuskunnan tunnusmerkit. Tukemisosuuskuntien tehtävänä on taas tukea jäsenten elinkeinon tai ammatin harjoittamista tai taloudenpitoa. Tyypillinen esimerkki tukemisosuuskunnasta on työosuuskunta. Tukemisosuuskunnat voidaan edelleen jakaa hankinta- ja markkinointiosuuskuntiin. Lisäksi pankkitoiminta voidaan laskea omaksi tukemisosuuskunnan ryhmäksi. Hankintaosuuskuntien tehtävänä on jäsenten aseman parantaminen yhdistämällä useiden jäsenten samantyyppiset hankintatarpeet ja saavuttaa näin mittakaavaetua. Esimerkkejä hankintaosuuskunnista ovat asunto-, kuluttaja- ja palveluosuuskunnat sekä maanviljelijöiden hankintaosuuskunnat. Markkinointiosuuskunnat ovat jäsenilleen taloudellisesti

merkittävämpiä kuin hankintaosuuskunnat. Markkinointiosuuskunnat kokoavat, jalostavat sekä markkinoivat jäsenten tekemiä hyödykkeitä. (Laurinkari 2004, 27–29.)

Keskusosuuskunnat muodostavat tukitoiminnan perusosuuskuntien toiminnan tueksi, tämän vuoksi ne ovat monesti tukemisosuuskuntia. Keskusosuuskuntien päätehtävänä on saavuttaa jäsenilleen parempi asema markkinoilla kokoamalla heidän samantyyppiset pyrkimykset. Olennaisen eron perusosuuskuntiin tekee, että keskusosuuskunnissa voidaan sopia päätösvallan jakosuhteesta eri tavalla kuin perusosuuskunnissa. Keskusosuuskuntien suurempien voimavarojen myötä niillä on yleensä paremmat mahdollisuudet laajempaan toimintaan. Keskusosuuskunnat voivat olla toisen tai kolmannen asteen osuuskuntia. Perusosuuskunnat voivat muodostaa alueellisia keskusosuuskuntia, jotka taas edelleen muodostavat maan kattavan verkoston. Nykypäivänä perusosuuskunnan ja keskusosuuskunnan rajaveto on hieman hämärtynyt, koska keskusosuuskunnat ovat perustaneet omia toimipisteitään palvelukseen kuluttajia. Toisaalta sekaannusta on aiheuttanut myös perusosuuskuntien fuusiot suurosuuskunniksi. (Laurinkari 2004, 30–31.)

2.6.3 Osuuskuntien jako organisaatorakenteen perusteella

Osuuskunnat voidaan jakaa myös niiden organisaatorakenteen perusteella perinteiseen, markkinointi- ja integroituun osuuskuntaan. Ensin mainittu viittaa jo aiemmin käsiteltyyn perusosuuskuntaan, jonka toiminnan tarkoituksena on jäsenten tukeminen, ei niinkään taloudellinen kasvu. Tällöin myös oman pääoman määrä ei ole niin merkittävä. Rakenteeltaan se on yksinkertainen. Markkinointiosuuskunnan tarkoituksena on taas kehittää suotuisaan suuntaan osuuskunnan ja jäsenten välistä vaihdantaa. Tämän vuoksi markkinointiosuuskunnat pyrkivät liikevaihtoa kasvattamalla ja jäseniä hankkimalla menestymään markkinoilla. Kaikkein monimutkaisin verkostoltaan on integroitu osuuskunta. Se koostuu monesti yrityksistä, joilla on sama tukiyhteisö, keskusosuuskunta. Integroitu osuuskunta on seuraus osuuskuntien sopeutumispaineista muuttuneeseen toimintaympäristöön. Integroitujen osuuskuntien toimintaa kuvaa toiminnan laajentamispyrkimykset pitkällä aikavälillä sekä toiminnan rahoittaminen ulkopuolisten toimesta. (Laurinkari 2004, 70–74.)

2.6.4 Kuluttajaosuustoiminta

Kuluttajaosuustoiminnalla on pisimmät juuret osuustoiminnan historiassa. Kuluttajaosuustoiminta kohtasi suuria haasteita 1960-luvun jälkeen sopeutuessaan muuttuneeseen toimintaympäristöön, mistä seurauksena oli fuusioita ja mahdollisesti myös toiminnan lopettamista. Suomessa 1980- ja 1990-luvun haasteet ohjasivat osuustoiminnalliset vähittäiskaupat keskittymään talouden parantamiseen. Tämän vuoksi jäsenuhteisiin on kiinnitetty huomiota, minkä tuloksena on kehitelty erilaisia bonusjärjestelmiä ja jäsenkortteja. Euroopassa suurin merkitys kuluttajaosuustoiminnalla jäsenmäärän suhteen on Pohjoismaissa, Sveitsissä sekä tietenkin sen syntyseudulla Isossa-Britanniassa. Näissä maissa kuluttajaosuustoiminnalla on myös suuri markkinaosuus vähittäiskaupasta. Pohjoismaissa kuluttajaosuustoimintaa leimaa osuuskuntien ja keskusjärjestöjen pyrkimys yksittäisille jäsenille merkitykselliseen taloudelliseen toimintaan. (Laurinkari 2004, 93–95.)

Kuluttajaosuustoiminta muodostaa suomalaisen osuustoiminnan nelikentän yhden ryhmän. Kuluttajaosuustoiminnassa on perusideana tarjota jäsenille laadukkaita palveluja mahdollisimman edullisesti. Merkittävimmän ryhmän kuluttajaosuustoiminnan piirissä muodostavat osuuskaupat. Lukujen valossa suurin osuustoimintaa harjoittava yritys on S-ryhmän osuuskaupat, jonka jäsenmäärä vuonna 2010 oli liki kaksi miljoonaa ja liikevaihto peräti 10,5 miljardia euroa. Toinen vähittäiskauppa Tradeka, joka toimii myös hotelli- ja ravintola-alalla, on jäsenmäärältään huomattavasti pienempi (285 000 jäsentä). Kuluttajaosuustoiminnaksi voidaan laskea lisäksi viime aikoina kovasti suosiota nostaneet sähkö-, puhelin- ja vesiosuuskunnat⁸. Yhteensä kuluttajaosuuskuntia on 50. Mukaan on laskettu osuuskaupat sekä sähkö- ja puhelinosuuskunnat. (Karjalainen 2007b, 2011a, 2011c).

2.6.5 Tuottajaosuustoiminta

Tuottajaosuustoiminnan arvot nivoutuvat vahvasti Suomen perinteisiin ja tärkeisiin aloihin eli maa- ja metsätalouteen. Tuottajaosuustoiminnaksi lasketaan niin tuottajien omistamat osuuskunnat että niiden tytäryritykset. Tuottajaosuustoiminnan pää-

⁸ Vesiosuuskunnat on huomioitu tässä tutkimuksessa pienosuustoiminnan puolella.

tarkoitus on tukea tuotteiden jalostusprosessia sekä taata mahdollisimman hyvä hinta markkinoilla. Luonteeltaan jäsensuhde on tuottajaosuustoiminnassa varsin tiivis, sekä ominaista on maatilan suuri taloudellinen riippuvaisuus osuuskunnan menestyksestä. (Karjalainen 2007b.) Maataloustuottajien harjoittama osuustoiminta on osuustoimintamuodoista kaikkein laajimmalle levinnyttä. Vuoden 2002 tilaston mukaan EU:n 30 720 maataloustuottajaosuuskuntaan kuului 11,7 miljoonaa jäsentä ja ne tarjosivat elannon 712 000 ihmiselle. Euroopassa maataloustuottajaosuuskunnat pitävät maissaan johtavaa markkina-asemaa usealla tuotantoalalla. Suomessa osuustoimintamaisella maataloustuotannolla on markkinajohtajan asema niin maidon, lihan kuin kananmunien tuotannon suhteen. EU:n harjoittamalla maatalouspolitiikalla on suuri vaikutus maatalouden tulevaisuuden kehitykseen. (Laurinkari 2004, 99–100.)

Suomalaisen osuustoiminnan nelikentän tuottajaosuuskuntiin kuuluu yhteensä 36 osuuskuntaa. Lukuun on laskettu maa- ja metsätalouden osuuskunnat. Metsäteollisuuden puolella kansallisesti ja kansainvälisesti merkittävä osuuskunta on Metsäliitto. Lihantuotannon puolelta löytyy Atria ja HKScan. Nämä kolme ovat kaikki pörssilistattuja osuustoimintayrityksiä. Meijeriosuuskunnista merkittävin on Valio sekä munantuotannon puolella Munakunta. (Karjalainen 2007b, 2011a, 2011c).

2.6.6 Palveluosuustoiminta

Palveluosuustoiminnan keskeinen ilmenemismuoto on osuustoiminnallinen rahalaitostoiminta. Luotto-osuustoimintaa, jota Länsi-Euroopassa harjoitetaan, jaetaan kolmen tyyppiseen toimintaan. Raiffeisen-organisaatiot mm. Sveitsissä ja Ranskassa ovat perinteistä, pienimuotoista pankkitoimintaa, joilla ei ole sivukonttoreita. Kun osuustoiminnallisella pankkitoiminnalla on sivukonttoreita, puhutaan keskittämistä hakevasta luotto-osuustoiminnasta. Tällaista toimintaa löytyy mm. Ranskasta ja Italiasta Volksbank-pankkiketjun muodossa. Välimallia näistä edellä mainituista sovelletaan Saksan ja Italian lisäksi suomalaisessa osuuspankkitoiminnassa. Trendi on kuitenkin viemässä keskittämiseen pyrkivään malliin, koska pankkien ja toimipisteiden lukumäärä on vähenemään päin. (Laurinkari 2004, 101.) Kalmi (2012a) näkee pankkisektorin olevan vakaampi, kun siellä toimii erilaisiin toiminnan tavoitteisiin pyrkiviä osakeyhtiömäisiä liikepankkeja sekä osuuspankkeja.

Suomessa on uusia mahdollisuuksia haettu yhdistämällä vakuutustoimintaa osuuspankkien alle. Osuustoiminnallinen pankkitoiminta on yleisesti menestynyt hyvin, koska toiminta on ollut paikallista, asiakaspalveluun on panostettu ja liiketoimintaa on kehitetty joustavaan ja markkinamuutoksiin nopeasti reagoivaan suuntaan. Suurimmat kritiikit osuustoimintamainen pankkitoiminta on kohdannut vähäisen oman pääoman ja korkeiden palkka- ja toimintakulujen suhteen. EU:n alueella on vuoden 2001 tilaston mukaan 4 800 osuustoimintaa harjoittavaa alue- ja paikallispankkia. Yhteenlaskettu konttorimäärä on yli 51 000, omistajajäseniä on 37 miljoonaa, asiakkaita 101 miljoonaa sekä pankkihenkilöstöä yli puoli miljoonaa. (Laurinkari 2004, 101–103.) Ominaista palveluosuustoiminnalle on, että osuuskunnan ja jäsenen välinen suhde on varsin etäinen, minkä vuoksi kuluttaja on valmis vaihtamaan kilpailijalla paremman tarjouksen vaikutuksesta. Lisäksi olennaista on, että osuusmaksut ovat yleensä summaltaan pieniä ja jäsenyys saattaa perustua pelkästään asiakkuuteen. Vastatakseen tähän haasteeseen, ovat palveluosuuskunnat kehittäneet erinäisiä bonusjärjestelmiä palkitsemaan uskolliset jäsenet. (Karjalainen 2007b.)

Osuustoiminnan nelikentässä palveluosuustoiminnan muodostavat osuuspankit sekä keskinäinen henki- ja vahinkovakuutustoiminta. Pakkojäsenyyteen perustuvia keskinäisiä työeläkeyhtiötä ei lueta mukaan, koska osuustoiminnan tulisi perustua vapaaehtoiseen jäsenyyteen. Yhteensä palveluosuustoimintaa harjoittaa Suomessa 421 osuustoimintayritystä. Pankkipuolella suurin toimija on OP-Pohjola-ryhmä, jolla on 1,3 miljoonaa omistajajäsentä ja yli 200 paikallista osuuspankkia ympäri Suomen. Pienempiä toimijoita ovat Tapiola Pankki (211 000 jäsentä), Pop-pankit (103 000 jäsentä) sekä S-ryhmään kuuluva vuonna 2007 aloittanut S-Pankki. Vakuutuspuolella osuustoiminnaksi luetaan keskinäiset henki- ja vahinkovakuutus harjoittavat vakuutusyhtiöt sekä niiden lisäksi tytäryhtiöt, esimerkiksi OP-Henkivakuutus Oy sekä Pohjola Pankki Vahinkovakuutus Oy. (Karjalainen 2007b, 2011a, 2011c).

2.6.7 Pienosuustoiminta

Neljättä nelikentän osuustoimintamuotoa kutsutaan pien- eli uusosuustoiminnaksi. Uusosuustoiminnalla tarkoitetaan jälkiteollisella kaudella vuoden 1987 jälkeen perustettuja osuuskuntia. Uusosuustoiminta-sana on kuitenkin korvattu viime aikoina pienosuuskunta-sanalla, koska se kuvastaa paremmin eroa perinteiseen osuus-

toimintaan toiminnan suuruuden perusteella. (Karjalainen 2007b, 2011a.) Toinen merkittävä ero perinteiseen osuustoimintaan on pienosuuskuntien lyhyt historia (Laurinkari 2004, 140). Pienosuustoiminnalla viitataan yleisesti ottaen Euroopan eri maissa syntyneisiin osuustoiminnan uusiin muotoihin aloilla, joilla osuustoiminta ei ole tyypillistä (Pättiniemi 1998, 31). Osuustoiminnan tulevaisuuden kannalta pienosuuskuntien 1990-luvulla alkanut perustamisilmiö on erittäin merkittävä. Vastaava ilmiö koettiin viimeksi 1900-luvun alkupuolella, kun sittemmin suuriksi ja merkittäviksi kasvaneet osuuskunnat ottivat ensi askeliaan. Pienosuustoiminnan uudessa aallossa tärkeää on ollut osuustoiminnan kokeileminen uusilla toimialoilla ja uusien väestöryhmien houkuttelemisen mukaan osuustoimintaan. (Skurnik 2002.) Näistä pienosuuskunnista odotetaan tulevaisuudessa kasvavan merkittäviä työllistäjiä, koska kaikki nykyiset suuret ja merkittävät osuuskunnat ovat aloittaneet toiminnan pienosuuskuntina (Karjalainen 2007b, 2011a).

1990-luvun suuri lama vaikutti suurelta osin pienosuuskuntien syntymiseen. Ihmiset kokivat osuustoiminnan mahdollisuudeksi työttömyyttä vastaan. Lisäksi selittävinä tekijöinä pienosuustoiminnan synnylle on pidetty suuria rakennemuutoksia maaseudulla sekä hyvinvointivaltion sosiaalipalveluverkoston rappeutumisen uhkaa. (Karjalainen 1998, 55.) Ylipäättänsä positiivisten eurooppalaisten esimerkkien myötävaikutuksella pienosuustoiminta sai Suomessa alkunsa. Tärkeässä roolissa pienosuustoiminnan leviämässä Suomessa oli esimerkin näyttäminen uusia pienosuuskuntia perustettaessa. (Köppä ym. 2008, 146–147.) Pienosuustoiminnan syntymisen taustalla oli yhteisöllinen halu taistella julkista valtaa ja markkinavoimia vastaan. Yhteisöllinen halu korosti yhteistoimintaa, sekä yhteisiä tarpeita ja tavoitteita. Tämä lisäsi ihmisten omatoimisuutta, mikä osaltaan työosuustoiminnan muodossa on lisännyt työpaikkoja. 2000-luku onkin ollut uusien mahdollisuuksien etsintää osuustoiminnan kentältä: on kokeiltu uusia muotoja toteuttaa osuustoiminnan alkuperäistä ideaa. (Laurinkari 2004, 12, 39, 139.) Yleensä pienosuuskunnat ovat pieniä yrityksiä, mutta ottaen huomioon niiden työllistämiskyky ja uusien työpaikkojen luominen, on niiden merkitys arvioitu olevan huomattava (Pättiniemi 1998, 32–33). Pienosuustoiminta muodostaa lukumääräisesti suurimman ryhmän, koska pienosuustoimintaa Suomessa harjoittaa arviolta 3 020 osuuskuntaa (Karjalainen 2011c).

Vaikka koulutus- ja kehittämistoiminnan kannalta pienosuustoiminta on saanut vahvaa tukea osuustoimintainstituutilta, ei se ole ongelmilta säästynyt. Tästä kertoo pienosuustoiminnassa koetut haasteet vuosituhannen vaihteessa. Uusien pienosuuskuntien määrä romahti vahvan nousukauden jälkeen. Yhtenä syynä tähän oli osuustoiminnan kehittämishankkeiden rakennerahaston huomattava leikkaus. (Köppä ym. 2008, 146–149.) Osaltaan ovat vaikuttaneet ennakkoluulot paikkakunnilla, joilla ei ole ollut pienosuustoimintaa aikaisemmin (Karjalainen 1998, 69). Ongelmiksi ja samalla kehittämiskohteiksi pienosuuskuntien kohdalla on nostettu sisäisen yrittäjyyden puute, tavallisten rivijäsenten vähäinen sitoutuminen, yhteistyön ja johtamisen ongelmakohdat sekä ennen kaikkea ongelmat rahoituksen suhteen. Suuri haaste on ollut myös koulutuksen puute, sillä osuustoiminnan erikoispiirteitä ei tuoda esille vallitsevassa koulutusjärjestelmässä. (Laurinkari 2004 141.)

Pienosuustoiminnan alle luokitellaan Suomessa työosuustoiminta.⁹ Työosuuskunnat ovat henkilöstön omistamia. Työosuuskunnasta on kyse silloin, kun yli puolet osuuskunnan osuus- tai osakepääomasta on työntekijöiden omistamia tai tasaisesti työntekijöille jaettuna osuuskunnan osuuksia tai osakkeita omistaa vähintään kolmannes työntekijöistä. Vaikka Suomessa työosuustoiminta on varsin uutta, on sillä pitkä historia Euroopassa. Työosuuskuntien perustamiselle hedelmällistä aikaa ovat olleet erityisesti taloudelliset lama-ajat ja sodat, jotka ovat lisänneet työttömyyden uhkaa. Kaiken kaikkiaan EU:n alueella toimivissa työosuuskunnissa on arvion mukaan noin 1,5 miljoonaa työntekijää. Työosuustoiminta kasvatti suosiotaan 1990-luvun suuresta lamasta johtuen. Vuonna 2003 maassamme toimi 750 työosuuskuntaa, mikä on väkilukuun nähden Euroopan parhaimmista. Suomalaisesta työosuustoiminnasta tekee erikoista Eurooppaan verrattuna se, että toiminta on keskittynyt palvelusektorille. Erityisesti erilaiset koulutus- ja asiantuntijatehtävät sekä kotipalvelut ovat saaneet suosiota viime aikoina. Työosuustoiminnan menestyksen taustalla on Euroopassa ollut FVECTA:n tutkimuksen mukaan kannustava ilmapiiri yhteistoimintaan ja henkilöstön osallistumiseen, hyvät tiedot toimintaympäristöstä, yrityksen ja sen kilpailijoiden toiminnan jatkuva arviointi sekä tiedonkulun toimivuus. Toisaalta ongelmaksi on koettu huono kannattavuus, kun on monesti jätetty jo vaikeuksissa olleen yrityksen toimintaa tai yritetty parantaa työttömien asemaa

⁹ Pellervon rekisterissä pienosuustoimintana: <<http://osuuskuntarekisteri.pellervo.fi/>>

heikosti menestyvillä toimialoilla. Tästä on kustannussäästöjen vuoksi seurannut huono palkkataso ja huonot työolosuhteet. Tyypillisiä pienten työosuuskuntien ongelmia ovat olleet selkeiden päämäärien puuttuminen sekä suunnittelemattomuus toiminnan ja talouden suhteen. Toisaalta pätevien johtajien löytäminen on koettu hyvin haastavaksi. (Laurinkari 2004, 103–108.)

Pienosuustoimintaa on lisäksi erilaiset energiaosuuskunnat. Energiaosuuskunnat mahdollistaisivat paikallisen energialähteen, joka kuntien kannalta vaikuttaisi positiivisesti työllisyyteen ja verotuloihin sekä elävöittäisi paikallista elinkeinoelämää. Esteinä energiaosuuskunnille saattavat olla olemassa olevat energiayhtiöt sekä poliittiset mielipiteet. (Karjalainen 1998, 64–65.) Merkittävästi suosiota on 2000-luvulla saanut vesiosuuskunnat, joiden määrä on kohonnut yli tuhannen. Vesiosuustoiminta lasketaan monesti kuluttajaosuustoiminnaksi samojen periaatteiden vuoksi.¹⁰ Vesiosuuskuntien periaatteena on laadukkaiden palveluiden turvaaminen edullisesti jäsenille. Vesiosuuskunnat ovatkin parantaneet huomattavasti vesihuoltoverkoston pituutta ja palvelukykyä. (Karjalainen 2007c.)

Näiden lisäksi pienosuustoiminta tarjoaa mahdollisuuksia ympäristönsuojelun ja -hoidon saralla sekä mahdollisuuksia taiteilijoille ja käsityöläisille perustaa osuuskuntia työnsä tuekseen. Yksi mahdollisuus on myös, että osuuskunnat perustavat pienempiä osuuskuntia hoitamaan osuuskunnan käytännön tehtäviä, kuten kirjanpitoa ja laskutusta. (Laurinkari 2004, 142.)

¹⁰ Tässä tutkielmassa vesiosuuskunnat käsitellään kuitenkin pienosuustoiminta, koska ovat Pellervon pienosuustoimintarekisterissä. Katso kappale 3.6

3 SUOMALAISEN OSUUSTOIMINNAN MERKITYS YHTEISKUNNALLISESTI

Kolmannessa pääluvussa tarkastellaan osuustoiminnan yhteiskunnallista merkitystä Suomessa. Yhteiskunnallista merkitystä pohdittiin kappaleessa 1.4 keskeisenä käsitteenä. Yhteiskunnallisen merkityksen mittaaminen ei ole aivan yksioikoista, koska on tekijöitä ja ilmiöitä joita ei voida pukea mitattavaan muotoon. Tässä pääluvussa pyritään operationalisoimaan yhteiskunnallisen merkityksen abstrakti käsite. Tätä käydään läpi eri tarkastelutasoilla.

Ensimmäisessä alakappaleessa 3.1 tarkastellaan osuustoiminnan yhteiskunnallista merkitystä osuustoiminnan historiasta esille nousevien yhteiskunnallisten ilmiöiden ja näkökulmien perusteella. Kappaleessa 3.2 tarkastellaan suomalaisen osuustoiminnan merkitystä kansainvälisellä tasolla ICA:n Global300 -hankkeen tulosten perusteella. Seuraavassa kappaleessa 3.3 havainnoidaan osuustoiminnan yhteiskunnallista merkitystä valtakunnallisella tasolla, mittaamalla osuuskuntien työllistävyyttä, verotulojen maksua, jäsenmäärää, jäsenille maksettuja bonuksia sekä markkinaosuuksia. Tämän jälkeen kappaleessa 3.4 syvennyttään tarkemmin osuustoiminnan yhteiskunnalliseen merkitykseen toimialatasolla, minkä jälkeen kappaleessa 3.5 tehdään sama alueellisesti, maakuntatasolla. Kappaleessa 3.6 tarkastellaan taas pienosuustoiminnan merkitystä. Tällöin saadaan huomioitua osuustoiminnan yhteiskunnallinen merkitys yksilötasolla. Pääluvun viimeisessä kappaleessa tuodaan esille uuden osuuskuntalain merkitystä, sitä miten osuuskunnille taataan jatkossakin hyvät toimintamahdollisuudet Suomessa. Kokonaisuudessaan saadaan muodostettua kattava ja monipuolinen kuvaus osuustoiminnan yhteiskunnallisesta merkityksestä Suomessa.

3.1 Yhteiskunnallinen merkitys osuustoiminnan historian valossa

Yhteiskunnallista merkitystä hahmottaessa tulee ottaa huomioon, mikä on ylipäänsä mahdollistanut osuustoiminnan. Edistyksellisen osuustoimintaa säätelevän lainsäädännön avulla on mahdollistettu toimintapuitteet osuuskunnille. Osuustoiminnalla on onnistuttu turvaamaan kotimainen omistajuus ja täten vältetty suomalaisten osuus-

kuntien valuminen ulkomaisten sijoittajien haltuun. Osuustoiminta tarjoaa hyvän vastapainon muulle kuin jäsenten yhteistoimintaan perustuvalla liikemallilla. Monien tämän hetken merkittävien osuuskuntien taloudellinen asema voisi olla hyvin erilainen, mikäli omistus olisi pääomasijoittajien käsissä tai jos vähittäiskaupat eivät painottaisi omistajajäsenyyttä. (Lehto 2011.) Se, että osuuskunnat ovat selviytyneet läpi vaikeiden aikojen, ei pelkästään voi olla kiinni yritysten kyvyistä ja taidoista. Erityisesti osuuspankkien ja osuuskauppojen kohdalla on osattu Suomessa hyödyntää osuustoiminnan erityispiirteitä. Ne ovat menestyneet omilla aloillaan ja ovat merkittäviä toimijoita Suomen taloudessa. Osuuskuntien voidaan katsoa lisäävän tervettä kilpailua eri aloilla. Vähävaraisten ihmisten toimesta aikoinaan perustetut osuuskunnat ovat kasvaneet merkittäviksi yhteiskunnassa. Ilman heidän uurastuksia maan sisäistä kilpailua olisi vähemmän ja toiminta olisi keskittyneempää. (Lehto 2008.) Osuustoiminnan rooli on ollut merkittävä maataloustuotteiden tulon tasaisempana levittäjänä ja markkinayhteyksien luojana ympäri Suomea (Kuisma ym. 1999, 190). 1900-luvulla osuustoiminta vaikutti merkittävästi suoraan sekä välillisesti Suomen hyvinvoinnin, demokratian ja tasa-arvon kehittymiseen. Jollei osuustoiminta olisi aikoinaan saanut kansaa houkuteltua yhteisryttäjäyteen mukaan, olisi maaseutujen lisäksi kaupunkien kehittymisaste nykyistä alhaisempi. (Karjalainen 2000.)

Osuustoiminnassa on kyse liikkeestä, jonka juuret vievät maaseudulle. Osuustoiminta on yksi merkittävimmistä tekijöistä, joka on viime vuosisadalla vaikuttanut tavallisten suomalaisten elämään. Tärkeiksi yksittäisiksi tekijöiksi nousevat Lex Kallio ja Lex Pulkkinen, joiden ansiosta estettiin Suomen tärkeimmän luonnonvaran, puun, karkaaminen suurten yhtiöiden haltuun. Tämä oli erittäin merkittävää, koska sen avulla luotiin taloudellinen ja poliittinen perusta Suomen demokraattiselle hyvinvointi- ja teollisuusyhteiskunnalle. (Kuisma ym. 1999, 18.)

Markkinoiden kansainvälistyessä, ihmiset kokevat osuustoiminnan turvallisena ja lähellä olevana kotimaisena yrittäjyytenä. Kuluttajat kokevat tärkeäksi, että pystyvät vaikuttamaan osuustoiminnan kehittymiseen. Vaikuttaminen voi tapahtua ottamalla osaa päätöksentekoon tai käyttämällä osuuskunnan tuotteita ja palveluita. Kuluttajat arvostavat erityisesti kotimaista elintarviketeollisuutta, joka koetaan laadukkaana ja turvallisena. Osuuskunta on myös tarjonnut matalamman kynnyksen aloittaa yritys-

toiminta ja täten lisännyt yrittäjyyttä. Ei voida myöskään unohtaa osuustoimintaa yritysmuotona tuottaa yhteiskunnan hyvinvointipalveluja. (Skurnik 2001.)

Osuuskuntien yhteiskunnallista merkitystä kuvaa osuuskuntien luoma tasavertainen järjestäytymisperiaate sekä yksilön vapaus. Mies ja ääni -periaate on ollut osuuskunnille arkea ennen kuin Suomessa on edes vallinnut demokratia. (Kuisma ym. 1999, 103.) Tasa-arvoisuuteen panostetaan yhä edelleen, tästä kertoo Pellervon Hedvig -työryhmä, jonka tehtävänä on tarkastella, millä tavoin voitaisiin lisätä naisten määrää osuuskuntien johtotehtävissä (Äyräväinen 2000). Tasa-arvoisuuden lisäksi osuustoiminnan pioneerityö kuluttajavalistuksen, jäsenetujen sekä uusien laatu-standardien ja toimintamallien eteen on ollut merkittävää (Karjalainen 2002).

Kuten tutkielman historia-osuudesta nousee esille, osuustoiminnan roolia voidaan luonnehtia kiistattomaksi Suomen kansakunnan rakennusprosessissa (Köppä ym. 2008, 155), koska sen avulla saatiin yhdistettyä koko väestö Suomen kansakunnan rakentamiseen. Osuustoiminta toisin sanoen voimakkaasti myötävaikutti maalaisväestön taloudellisen ja yhteiskunnallisen aseman parantamiseen. Yhtälailta nousee esille osuustoiminnan merkitys hädän helpottamisessa pulavuosina 1930-luvulla sekä osuuskuntien tekemä työ maailmansotien jälkeen Suomen elintarvikeomavaraisuuden eteen. Osuuskassajärjestöjen työ taas siirtoväen ja rintamamiesten asuttamisessa on merkittävästi vakauttanut suomalaista yhteiskuntaa. (Kuisma ym. 1999, 21–22.) Osuustoiminta on ollut vahvasti rakentamassa ja kehittämässä suomalaista yhteiskunta- ja aluerakennetta. Osuustoiminnan pitkä historia kertoo omaa kieltänsä osuustoiminnan kyvystä sopeutua erilaisiin talousjärjestelmiin sekä luoda taloudellista yhteistoimintaa sukupolvesta toiseen. (Köppä ym. 2008, 155–156.) Huomioimatta ei voi olla osuuskuntien merkitystä kasvattajana. Osuuskunnat ovat kasvattaneet niin tieteen, politiikan, talouden ja kulttuurin aloille yhteiskunnallisesti merkittäviä ja tunnettuja henkilöitä. (Kuisma ym. 1999, 92–93; Köppä ym. 2008, 155.) Heistä esimerkkeinä jo tutkielman historia-osuudessa esille nousivat A.I. Virtanen ja V. Tanner. Huomion arvoista on lisäksi se, että Suomen presidenteistä ovat aikoinaan olleet jollakin tavalla mukana osuustoiminnassa ainakin Kyösti Kallio, Risto Ryti, J. K. Paasikivi, Urho Kekkonen (Kuisma ym. 1999, 18, 22, 178, 295), Lauri Kristian Relander, Mauno Koivisto sekä Tarja Halonen (Karjalainen 2000; 2001).

Moni asia voisi olla toisin ilman Gebhardia ja muita osuustoiminnan kehittäjiä. Hyvän arvion asiasta esittää Helsingin yliopiston Suomen ja Pohjoismaiden historian professori Markku Kuisma. Hänen mukaansa ilman osuustoimintaa ”*Suomi olisi taloudellisesti kehittymättömämpi, yhteiskunnallisesti eriarvoisempi ja kulttuurillisesti köyhempi*”. Kuisman mielestä osuustoiminnan vaikutuksesta syntyi tervettä kilpailua, joka pisti muut liiketoimintaa harrastaneet ryhmät tehostamaan toimintaansa. Täten osuustoiminnan vaikutus on ollut valtaisa Suomen taloudellista verkostoa luodessa. Samasta aiheesta jatkaa Pellervon taloustutkimuksen tutkimusjohtaja, KTT Raija Volk, jonka mukaan osuustoiminta kuvastaa edelleen kansallista ja alueellista identiteettiä. Hänen mukaansa suomalaiset yritykset olisivat pankin ja kaupan toimialoilla huomattavasti heikommassa asemassa, jollei osuustoimintaa olisi ollut. Valta-aseman olisivat muutoin saavuttaneet monikansalliset suuryritykset. KTT Eliisa Trobergin mukaan osuustoimintaliike on ollut vahvasti rakentamassa suomalaista yhteiskuntaa. (Kaskinen 2009, 36–37.) Asunta (Asunta 2011) jatkaa aiheeseen että ”*Suomen talousmallissa osuustoiminnalla ja osuustoimintayrityksillä on ollut olennaisen tärkeä merkitys.*” 1900-luvun alussa osuuskuntien muodostaman yhtiöryppään merkitystä ja vaikutusta ei välttämättä ymmärrä kovin moni enempikin suomalaista talouselämää tunteva (Kuisma ym. 1999, 16).

Osuustoiminnan merkityksestä kertoo YK:n pääsihteerin vuoden 1995 valtioiden hallitukselle antama kehoitus miettiä osuuskuntien yleisiä toimintaedellytyksiä sekä osuuskuntamaisen yrittämisen mahdollisuuksia ratkaista taloudellisia, sosiaalisia ja ympäristöongelmia. YK:n arvion mukaan osuuskunnat ovat mahdollistaneet suurelta osin taloudellisen ja sosiaalisen kehityksen. (Laurinkari 2004, 87.) EU:n komissio sen sijaan korostaa osuustoiminnan edistämistyötä, jotta saavutettaisiin tasavertainen asema muiden yritysmuotojen kanssa. Tärkeänä kehittämiskohteena on YK:n ja ILO:n hanke, jonka tarkoituksena on taata osuustoimintaopetus kaikilla koulutus-tasoilla. Suomessa on saatu hyviä tuloksia Helsingin yliopiston Ruralia instituutin Mikkelin yksikön järjestämällä osuustoiminnan verkko-opetushankkeella, *Co-op Studies*. Hankkeella on luotu mahdollisuudet kaikille osuustoiminnasta kiinnostuneille ottaa osaa osuustoiminnan opetukseen riippumatta sijainnista. Tämä on edesauttanut osuustoiminnan akateemisen opetuksen aseman huomattavaa paranemista. (Köppä ym. 2008, 141, 152, 156.)

Keskustan entinen puoluesihteerit Jarmo Korhonen pitää tärkeänä osuustoiminnan eteen tehtyä työtä, mitä EU:n liittymisen toi tullessaan. Näin ei käynyt naapurimaassa Ruotsissa, minkä vuoksi heidän elintarviketeollisuus ajautui suomalaisten ja tanskalaisten käsiin. Globaalin väestönkasvun, elintason nousun ja ilmastonmuutoksen maailmassa Korhonen korostaa ruokamarkkinoiden läpinäkyvyyttä ja eettisesti kestävästä ruokaketjua, jotta viljelijät saavat riittävän osan tuotteiden jalostusarvosta. SDP:n entinen puoluesihteerit Ari Korhonen painottaa taas osuustoiminnan tarjoamia mahdollisuuksia palvelutuotannossa, erityisesti korvaamaan julkista sosiaali- ja terveydenhuoltoa. Kokoomuksen entinen puoluevaltuuston puheenjohtaja Jukka Mäkelä näkee mahdollisuuksia tuottaa vähäpäästöistä energiaa sekä korostaa työosuuskuntien merkitystä työllistämisen parantumisessa. (Akkanen ym. 2010.)

3.2 Suomalaiset osuustoimintayritykset Global 300 -aineistossa

3.2.1 Aineisto ja aikaisemmat tulokset

Osuuskuntien kansainvälistä vertailua eri maiden välillä vaikeuttaa osuustoimintakäsitteen vaihteleva käyttö eri maissa sekä käytännöt, miten osuustoimintaa on kussakin maassa tilastoitu, jos on ollenkaan. Tavat ja keinot, joilla osuustoiminnan perustehtävää eli jäsenten tukemista toteutetaan, ovat erilaisia riippuen maasta. Tämän vuoksi ICA:n tarjoamat tiedot jäsenorganisaatioistaan tarjoavat luotettavimman väylän kansainvälisen vertailuun. Huomion arvoista on, että maailmalla on myös paljon osuustoimintaa, joka ei ole ICA:n alaista. (Laurinkari 2004, 92.)

Suomen asema vahvana osuustoimintamaana on huomattu myös maailmalla. ICA:n vuoden 2004 raportin mukaan Suomi on maailman osuustoiminnallisimma maa. Tähän tulokseen on päädytty analysoimalla ICA:n Global 300 -projektia, jossa tilastoidaan maailman 300 suurinta osuustoimintayritystä. Suhteuttamalla aineistossa olevien suomalaisyritysten liikevaihdot Suomen bruttokansantuotteeseen, huomataan osuustoimintayritysten liikevaihdon olevan 16 % Suomen bruttokansantuotteesta. Kun huomioidaan aineistossa olevien suomalaisten osuustoimintayrityksien lukumäärä verrattuna Suomen asukasmäärään, saadaan suhdeluvuksi 1,72 osuuskuntaa miljoonaa asukasta kohden. Nämä molemmat luvut ovat maiden vertailussa suurimmat. (Kalmi 2006; Jones & Kalmi 2009.) Aineiston 300 osuuskunnan yhteenlaskettu liikevaihto oli

965 miljardia Yhdysvaltain dollaria. Hieman yli kolmannes osuuskunnista oli maa- ja metsätalouden piirissä, kun taas pankkisektorilla toimi yli 25 % osuuskunnista.¹¹ Maailmanlaajuisesti nähden osuustoiminta työllistää sata miljoonaa ihmistä ja osuuskuntiin kuuluvien ihmisten määrän arvioidaan olevan 1,3 miljardia (Rämö, 2004).

ICA julkaisi uuden Global 300 -raportin¹² marraskuussa 2011 ICA:n yleiskokouksessa Meksikon Cancunissa. Tämän raportin aineiston perusteella käsitellään tässä tutkimuksessa, mikä on suomalaisten yritysten näkyvyys ja merkitys. Muuttujina ICA:n taulukossa on yrityksen sijoitus, yrityksen nimi, maa, toimiala¹³ ja liikevaihto¹⁴. Lisäksi hyödynnetään ICA:n aikaisemman raportin tietoja, joista selviää lisätietona perustamisvuodet. Perustamisvuosia on täydennetty osuuskuntien verkkosivuilta löytyneiden tietojen mukaan. ICA:n raportin tietoihin yhdistetään tässä tutkielmassa suhteuttavia lukuja kuten bruttokansantuote¹⁵ sekä valtioiden väestön lukumäärä¹⁶. ICA:n raportin tiedot ovat vuodelta 2008, minkä vuoksi vertailutiedot on kerätty samalta vuodelta. On otettava huomioon, että Suomen lukemat olisivat vieläkin paremmat, mikäli HKScan ei syystä tai toisesta puuttuisi aineistosta. Toisaalta sekä aineistossa että tuloksissa on mukana työeläkelaitos Ilmarinen, jota ei Osuustoiminta-lehden kriteerien mukaan tulisi laskea osuustoiminnaksi. Analyysi on tehty kuitenkin ICA:n alkuperäisen aineiston perusteella ja tulokset ovat sen mukaiset.

3.2.2 Tulokset

Aineistoon on valittu liikevaihdon mukaan 300 suurinta osuustoiminnallista yritystä ympäri maailmaa. Jotta listalle on vuonna 2008 päässyt, on liikevaihdon tullut olla hieman yli puoli miljardia Yhdysvaltain dollaria. Listan kärki on ranskalais-

¹¹ USDA Rural Development <<http://www.rurdev.usda.gov/rbs/pub/jan07/global.htm>>

¹² Global300 Report 2010 – The world's major co-operatives and mutual businesses, saatavilla: <http://www.ica.coop/publications/Global300Report2011.pdf>

¹³ Toimialajaottelu on seuraavanlainen: agriculture/forest = maa- ja metsätalous, banking/credit unions = pankki- ja rahoitustoiminta, consumer/retail = vähittäiskauppa, health = terveys, insurance = vakuutus, workers/industrial = työ/teollisuus, utilities = yleishyödyllinen ja other = muu.

¹⁴ Miljardia Yhdysvaltain dollaria 31.12.2008 kurssissa

¹⁵ Tilastokeskus: BKT 2008 (milj US\$ käyvin hinnoin) <http://pxweb2.stat.fi/Database/Kansainvalisen_tiedon_tietokanta/kan/kan_fi.asp> 31.1.2012

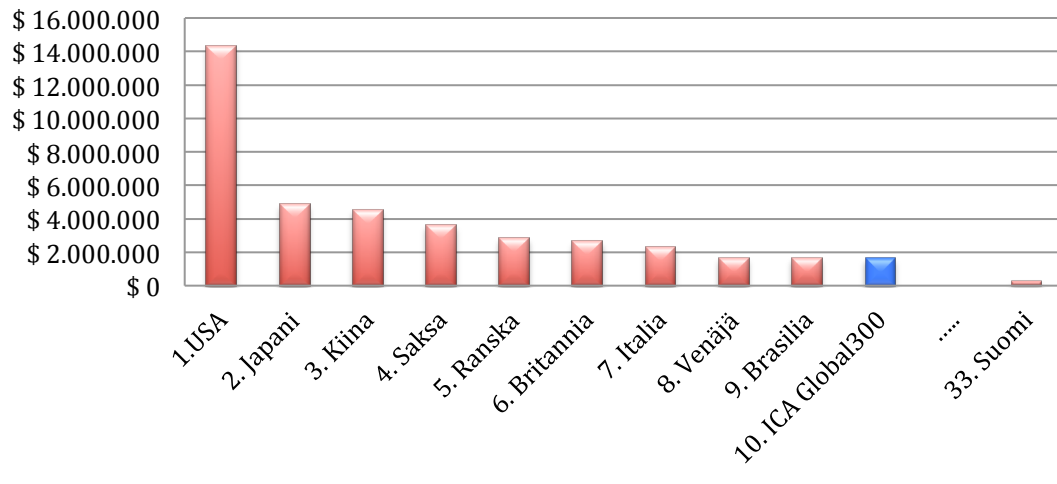
¹⁶ World population data sheet 2008: <<http://www.prb.org/Publications/Datasheets/2008/2008wpds.aspx>> 30.1.2012

japanilaispainotteinen, kuten taulukointi (Taulukko 1) paljastaa. Kaikki kymmenen suomalaista yritystä sijoittuvat aineiston 165 parhaan joukkoon, parhaiten sijoittuu SOK-yhtiö, sijalle 27.

Taulukko 1				
Sijoitus	Yritys	Maa	Toimiala	Liikevaihto (mrd USS)
1	Crédit Agricole Group	Ranska	Pankki- ja rahoitustoiminta	103,58
2	Groupe Caisse D'Epargne	Ranska	Pankki- ja rahoitustoiminta	58,54
3	Zen-Noh	Japani	Maa- ja metsätalous	56,99
4	Confédération Nationale du Crédit Mutuel	Ranska	Pankki- ja rahoitustoiminta	56,69
5	Zenkyoren	Japani	Maa- ja metsätalous	52,33
6	ReWe Group (Zentral-Aktiengesellschaft)	Saksa	Vähittäiskauppa	49,60
7	E. Leclerc (S.C. Galec)	Ranska	Vähittäiskauppa	48,30
8	Rabobank Group	Alankomaat	Pankki- ja rahoitustoiminta	43,00
9	National Agricultural Cooperative Federation	Korea	Maa- ja metsätalous	32,39
10	CHS Inc	USA	Maa- ja metsätalous	32,17
...				
27	SOK Corporation	Suomi	Vähittäiskauppa	12,41
37	Metsäliitto	Suomi	Maa- ja metsätalous	8,96
45	OP Bank Group	Suomi	Pankki- ja rahoitustoiminta	7,64
68	Ilmarinen	Suomi	Vakuutus	4,80
91	Tapiola Group	Suomi	Vakuutus	3,32
126	Valio Group	Suomi	Maa- ja metsätalous	2,57
154	HOK-Elanto	Suomi	Vähittäiskauppa	2,07
158	Tradeka	Suomi	Vähittäiskauppa	1,97
160	Tapiola	Suomi	Pankki- ja rahoitustoiminta	1,95
165	Atria Group	Suomi	Maa- ja metsätalous	1,89

ICA300-raportin yritykset muodostavat kokonaisuudessa valtavan merkittävän kokonaisuuden maailman taloudelle. Raportille päässeiden osuuskuntien yhteenlaskettu liikevaihto oli 1 635,85 miljardia Yhdysvaltain dollaria. Suhteuttamalla tämä maailman suurimpien valtioiden bruttokansantuotteeseen havaitaan, että Global 300 -aineiston yritykset sijoittuvat sijalle kymmenen (Kuvio 1, seuraavalla sivulla). Merkitystä kuvaa, että aineiston yritysten yhteinen liikevaihto on hieman yli kuusi kertaa Suomen bruttokansantuotteen verran.

Kuvio 1. ICA Global 300 suhteessa maailman suurimpiin talouksiin (BKT miljoonaa US\$)

Kun Global 300 -aineiston yritysten liikevaihdot lasketaan valtioittain yhteen, suurimman osuuden aineiston yritysten liikevaihdosta muodostaa Ranska (Taulukko 2). Yli 10 prosenttiyksikön osuuksiin pääsevät suuret valtiot USA ja Saksa. Global 300 -aineiston yritysten valtiokohtaisessa tarkastelussa Suomi sijoittuu sijalle kahdeksan. Suomen vastaavat lukemat ovat 47,58 mrd US\$ sekä 2,9 % koko aineiston liikevaihdosta. Pienen Suomen osuus on varsin merkittävä pelkästään näin mitattuna.

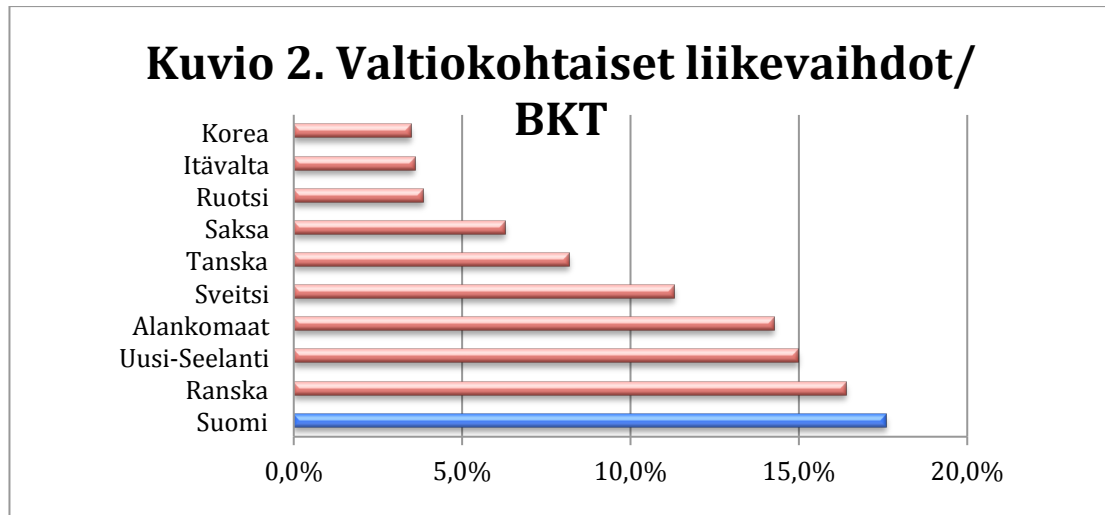
Taulukko 2		Osuus 300 - aineiston koko liikevaihdosta
Valtio	Mrd US\$	
Ranska	464,1	28,4%
USA	261,85	16,0%
Saksa	228,12	13,9%
Japani	129,19	7,9%
Alankomaat	124,5	7,6%
Britannia	63,89	3,9%
Sveitsi	56,66	3,5%
Suomi	47,58	2,9%
Italia	47,02	2,9%
Korea	32,39	2,0%
Tanska	27,91	1,7%
Kanada	27,34	1,7%
Espanja	25,51	1,6%
Ruotsi	18,73	1,1%
Uusi Seelanti	17,65	1,1%
Itävalta	14,83	0,9%
Norja	11,92	0,7%
Kiina	10,2	0,6%
Belgia	8,73	0,5%

Irlanti	6,98	0,4%
Australia	3,41	0,2%
Singapore	3,21	0,2%
Intia	2,23	0,1%
Malesia	1,06	0,1%
Brasilia	0,84	0,1%
Yhteensä	1635,85	100,0%

Laskemalla näistä maanosittain osuudet, korostuu Euroopan selkeä dominanssi (Taulukko 3). Peräti 59 % osuuskunnista on eurooppalaisia ja liikevaihdosta 70 % muodostuu Euroopassa. Toisena maanosana Euroopan jälkeen tulee Pohjois-Amerikka (33 % osuuskuntien määrästä ja 18 % liikevaihdosta). Aasia saavuttaa 5 % osuuskuntien määrästä ja 11 % liikevaihdosta. Etelä-Amerikka sekä Australia jäävät muutamiin prosenttiyksiköihin. Afrikka jää täysin vaille edustajaa 300 suurimman osuuskunnan joukossa.

Taulukko 3				
Maanosa	Määrä	Osuus %	Liikevaihto 2008 (mrd USD)	Liikevaihdosta %
Aasia	16	5,3%	178,3	10,9%
Australia & Oseania	9	3,0%	21,1	1,3%
Etelä-Amerikka	1	0,3%	0,8	0,1%
Eurooppa	176	58,7%	1146,5	70,1%
Pohjois-Amerikka	98	32,7%	289,2	17,7%
Yhteensä	300	100%	1635,9	100%

Suhteuttamalla yritysten muodostamat valtiokohtaiset liikevaihdot valtioiden bruttokansantuotteeseen, saadaan parempi vertailu maiden välille. Vuoden 2004 vastaavassa laskelmassa Suomi sijoittui listan kärkeen 16 %:n suhdeluvulla. Laskemalla vastaavat suhteet, huomataan, että listan kärjessä on edelleen Suomi. Seuraavalla sivulla kuviossa 2 on esitetty kymmenen parhaiten sijoittunutta. Itse asiassa Suomea aineistossa edustavien yritysten yhteenlaskettu liikevaihto on suhteessa Suomen bruttokansantuotteeseen noussut vuoden 2008 tilastotietojen pohjalta 17,6 prosenttiyksikköön. Tämä todistaa osuustoiminnan olevan Suomen talouden kannalta hyvin merkittävää. Yli 10 % osuuksiin valtiokohtaisista bruttokansantuotteista pääsevät myös Sveitsi (11,3 %), Alankomaat (14,3 %), Uusi-Seelanti (15,0 %) sekä Ranska (16,4 %)

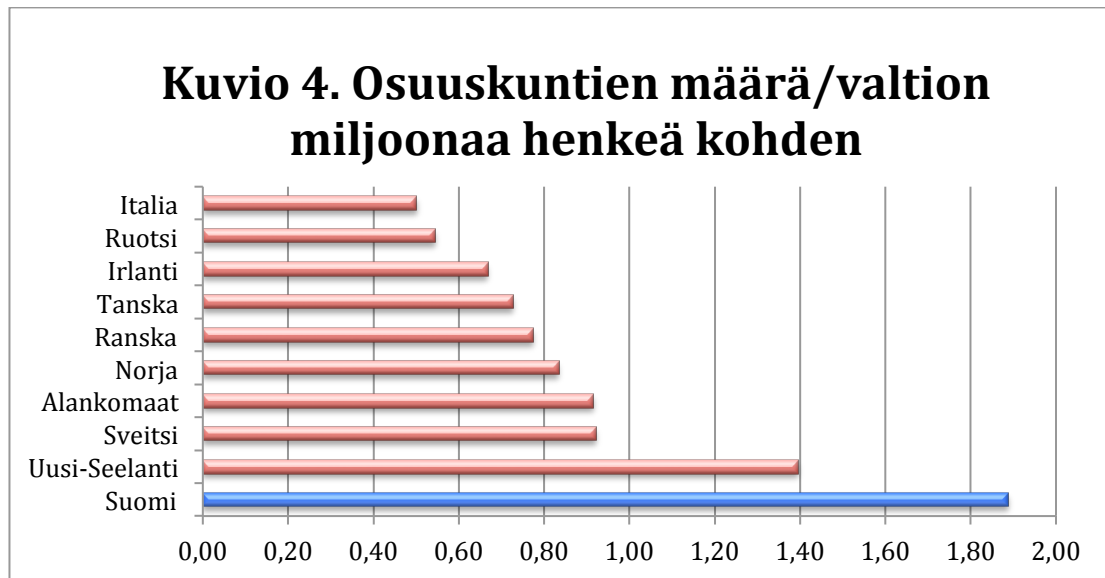

Kun tarkastellaan Global 300 -aineiston yritysten valtiokohtaista yhteisliikevaihtoa suhteessa kunkin valtion asukasmäärään, saadaan vastaukseksi, kuinka paljon kunkin valtion aineistossa olevat osuuskunnat yhteenlaskettuna tuottavat liikevaihtoa valtionsa asukasta kohden. Kuviossa 3 on esitetty kymmenen parhaiten sijoittunutta. Listan kärjessä komeilee Suomi, itse asiassa varsin ylivoimaisesti. Global 300 -aineistossa olevat suomalaisyritykset tuottavat liikevaihtoa 8 977 US\$ jokaista suomalaista kohden. Suomea seuraavat tilastossa yli 5 000 US\$/asukas osuuksilla Alankomaat (7 591), Ranska (7 485), Sveitsi (7 455) sekä Tanska (5 075).

Global 300 -aineistossa kappalemääräisesti eniten edustajia maista ovat saaneet USA (90), Ranska (48) ja Italia (30). Suomi on näin laskettuna listan seitsemäs kymmenellä osuuskunnalla. Suhteuttamalla nämä luvut kuitenkin kunkin valtion asukasmäärään, saadaan parempi kuva valtioiden välisestä tilanteesta. Vuoden 2004 raportissa Suomi

oli listan ensimmäinen (1,72 osuuskuntaa/miljoonaa suomalaista kohden). Vuoden 2008 aineiston perusteella tehty taulukointi paljastaa (Kuvio 4, esitetty kymmenen parhaiten sijoittunutta), että listan kärjessä jatkaa edelleen Suomi (1,89 osuuskuntaa miljoonaa suomalaista kohden). Suomea seuraa Uusi Seelanti (1,4), jonka jälkeen tasaisempana ryppäänä Sveitsi, Alankomaat ja Norja (kukin alle 1,0).

Toimialojen välinen tarkastelu paljastaa jo tutkielman historiaosuudessa esille tulleiden osuustoiminnan kolmen pääsuunnan merkityksen. Taulukon 4 (seuraavalla sivulla) esitettyjen tuloksien mukaisesti suurimman prosentuaalisen osuuden vie maa- ja metsätalouden piirissä toimivat osuuskunnat (29 %). Hyvin merkittäväillä osuuksilla perässä tulevat pankki- ja rahoitustoiminta (26 %), vähittäiskauppa (22 %) sekä vakuutustoiminta (17 %). Samaan taulukkoon on poimittu, miten liikevaihto jakautuu toimialoittain Suomen kohdalla. Tulokset ovat pitkälti samanlaiset kuin koko Global 300 -aineiston kohdalla. Suomessa maa- ja metsätalous sekä vakuutustoiminta ovat samoissa prosentuaalisissa osuuksissa kuin koko maailman kohdalla. Voittaja Suomen listalla on vähittäiskauppa (35 %), joka on merkittävin osuustoiminnan toimiala Suomessa Global 300 -aineiston perusteella. Pankki- ja rahoitustoiminta ylittää Suomessa viidenneksen osuuteen, eli osuus jää hieman pienemmäksi kuin maailmalla. Tämän perusteella voidaan todeta, ettei Suomen vahvimpien osuuskuntien osuustoiminta poikkea juurikaan maailman osuustoiminnan toimialakohtaisesta jakautumisesta.

Taulukko 4				
Toimiala	Liikevaihto koko maailma (mrd USS)	%	Liikevaihto Suomi (mrd USS)	%
Maa- ja metsätalous	472,03	29%	13,42	28%
Pankki- ja rahoitustoiminta	429,8	26%	9,59	20%
Vähittäiskauppa	354,31	22%	16,45	35%
Vakuutus	281,85	17%	8,12	17%
Työ/teollisuus	35,36	2%		
Terveys	26,95	2%		
Yleishyödyllinen	18,47	1%		
Muu	17,08	1%		
Yhteensä	1635,85		47,58	

Tarkemmassa toimialakohtaisessa analyysissä voidaan selvittää toimialojen merkityksiä maakohtaisesti. Tässä tutkielmassa käsitellään seuraavaksi tarkemmin vain toimialat, joille Suomi on saanut osuuskunnan Global 300 -aineistossa. Näin ollen huomioimatta jäävät työ/teollisuus, terveys, yleishyödyllinen sekä muut toimialat. Näiden sektoreiden yhteenlaskettu liikevaihto on 97,9 mrd USS (6 % koko Global 300 -aineiston liikevaihdosta) eli varsin merkittävä. Tutkimuksessa selvitetään kuitenkin suomalaisten osuuskuntien menestystä ja näkyvyyttä, joten näiden toimialojen tarkempi analyysi voidaan jättää tässä tutkimuksessa tekemättä.

Maa- ja metsätalous muodosti edellä taulukko 4 mukaan merkittävimmän toimialan liikevaihdollisesti. Taulukon (kts. Liite 2) perusteella havaitaan, että maakohtaisesti suurimman osuuden maa- ja metsätalouden liikevaihdosta tuottaa Japani (24 %). Suuren osuuden tuottavat myös USA (21 %) sekä Ranska (14 %). Suomen (listan seitsemäs) kolmen prosentin osuus muodostuu Metsäliiton, Valion ja Atrian muodostamasta liikevaihdosta (13,42 mrd USS). Suhteuttamalla maa- ja metsätaloussektorin maakohtaiset liikevaihdot kunkin maan bruttokansantuotteeseen, saadaan parempi arvio ottaen huomioon maan resurssit. Näin laskettaen listan kärjessä on Uusi-Seelanti (11,2 %). Oseanian saarta seuraavat vahvat maatalousmaat Tanska (7,3 %) sekä Suomi (5,0 %). Pelkästään osuudella kokonaisliikevaihdosta mitattuna listan kärjessä olleet suurvaltiot Japani ja Ranska tipahtavat bruttokansantuotteeseen suhteutettuna muutaman prosenttiyksikön tasolle ja USA alle yhteen 1 %. Tulokset korostavat osuustoiminnallisen maa- ja metsätalouden merkitystä Suomen lisäksi Uudessa-Seelannissa sekä Tanskassa.

Pankki- ja rahoitustoiminta muodosti hieman yli neljänneksen osuuden Global 300 -aineiston kokonaisliikevaihdosta. Tarkasteltaessa tuloksia (Liite 2), huomataan, että liikevaihdollisesti suurimman prosentuaalisen osuuden vie selvästi Ranska (58 %). Merkittäviin osuuksiin pääsevät lisäksi Alankomaat (12 %) ja Saksa (8%). Suomen (listan seitsemäs) reilun 2 % osuuden muodostavat OP Pohjolan ja Tapiolan yhteensä laskettu liikevaihto (9,59 mrd US\$). Kun liikevaihdot heijastetaan maakohtaiseen bruttokansantuotteeseen, ei listan kärjessä tapahdu juurikaan muutoksia. Ranska (8,8 %) ja Alankomaat (5,7 %) jatkavat listan kärjessä. Listauksen kolmanneksi nousee Itävalta (3,6 %) ja neljänneksi Suomi (3,5 %). Tulokset korostavat osuuspankki-toiminnan merkitystä Ranskan, Alankomaiden, Itävallan ja Suomen kohdalla.

Global 300 -aineiston kolmanneksi suurimman liikevaihdon osuuden vei vähittäiskauppa (22 %), kun taas Suomen sisäisessä vertailussa vähittäiskauppa muodosti suurimman osuuden (35 %). Tämän perusteella voidaan olettaa, että Suomi sijoittuu hyvin vähittäiskaupan vertailussa. Global 300 -aineiston vähittäiskaupan liikevaihtanalyysi maittain (Liite 2) paljastaa, että suurimmat osuudet vievät Ranska (26 %), Saksa (25 %) sekä hieman yli 10 % osuuteen yltää lisäksi Sveitsi (12 %). Suomi on näin laskettuna jälleen listauksen seitsemäs, vajaalla viidellä prosenttiyksiköllä. Suomen osuus muodostuu SOK:in, HOK-Elannon ja Tradekan yhteisliikevaihdosta (16,45 mrd US\$). Suhteuttamalla bruttokansantuotteeseen, listan kärkeen hyppää Sveitsi (8,2 %) ja toiseksi Suomi (6,1 %). Myös Uusi-Seelanti (3,8 %) kiilaa Ranskan ja Saksan eteen, joiden prosentuaalinen osuus jää muutaman prosenttiyksikköön. Suomi on jälleen kerran bruttokansantuotteeseen suhteutettuna listan kärkipäässä. Huomattavaa on että, osuuskaupan syntyä Britannia ei yllä ihan kärkeen.

Neljäs tarkemmin analysoitava toimiala, vakuutustoiminta, muodostaa hieman alle viidenneksen koko Global300 -aineiston liikevaihdosta. Analysoitaessa taulukon (Liite 2) tuloksia havaitaan, että suurimmat osuudet toimialan liikevaihdosta muodostavat USA (28 %), Saksa (22 %) sekä Ranska (17 %). Suomi sijoittuu näin mitattuna kuudenneksi, kolmella prosenttiyksiköllä. Suomen 8,12 mrd Yhdysvaltain dollarin liikevaihdon muodostavat Ilmarinen ja Tapiola-yhtymä. Bruttokansantuotteeseen suhteutettuna kärkitilan vie Alankomaat (3,3 %), jota seuraa Suomi kolmella prosenttiyksiköllä. Muut maat jäävät alle kahden prosenttiyksikön tasoon.

Monilla osuuskunnilla on juuret kaukana historiassa. Tätä todistaa liite 3, josta ilmenee, että Global 300 -aineistoon päässeiden keskiarvo perustamisvuoden suhteen on 1936, joka on Suomen kohdalla täysin sama. Vanhin listalla oleva yhä toimiva yritys on saksalainen vakuutusalan yritys Alte Leipziger Hallesche, joka on perustettu vuonna 1819. Suomen vanhin on vuonna 1857 perustettu Tapiola yhtymä. Aineistoon on päässyt monista maista myös 2000-luvulla perustettuja osuuskuntia, osittain fuusioiden myötä. Näin on myös Suomen kohdalla: vuonna 2003 perustettiin HOK-Elanto. Tulokset vahvistavat osuuskuntien historiallista merkitystä, sitä että osuustoiminta on rakennettu hyvälle pohjalle, joka kestää. Osuuskuntien pitkä historia kertoo omalla tavallaan osuuskuntien kyvystä sopeutua muuttuvaan toimintaympäristöön sekä kehittää osuuskuntien jäsenten ja toimintaympäristön hyvinvointia.

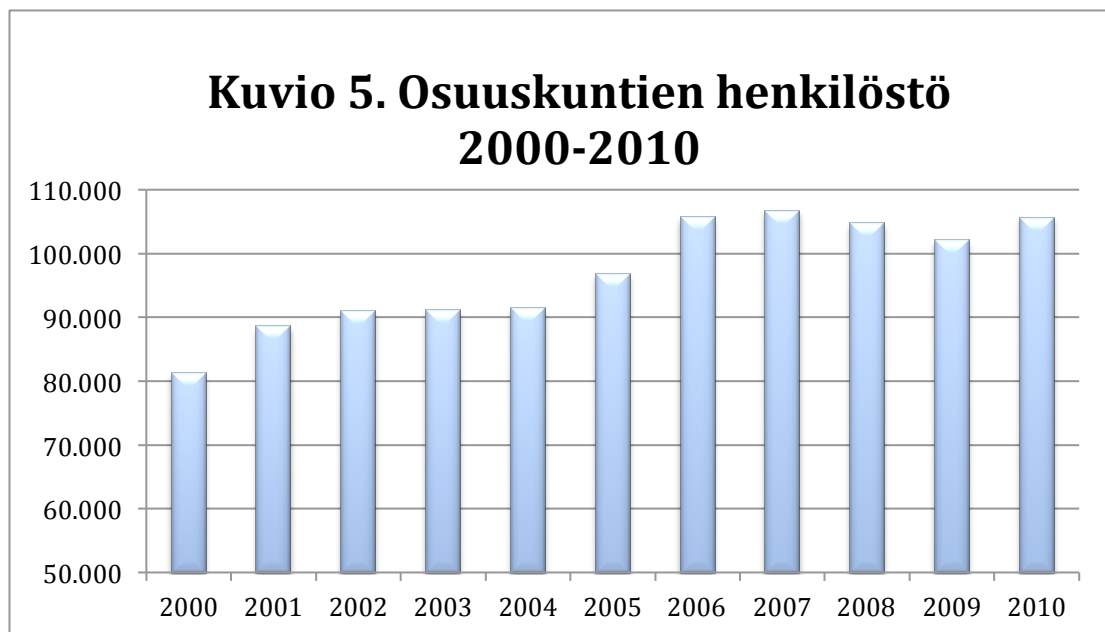
3.3 Suomalainen osuustoiminta kansallisella tasolla Osuustoimintalehden perusteella

Yhteensä Suomessa on 4 384 osuuskuntaa. Lukuun on laskettu mukaan keskinäiset vakuutusyhtiöt. Suurimman osan määrästä saavuttaa pienosuuskunnat (yli 3 000 osuuskuntaa). Kuluttajaosuuskuntia on 50, tuottajaosuuskuntia 36 sekä palveluosuuskuntia reilu 400. (Karjalainen 2011c.) Osuustoiminnan merkitys niin työllistäjänä kuin taloudellisen kehittymisen mahdollistajana on huomattava. Siitä kertoo vuoden 2010 tilasto, jonka mukaan osuuskuntien liikevaihto kasvoi 10 % samalla, kun Suomen bruttokansantuote jäi 3,6 %:iin. Vaikka Suomessa on vain reilut viisi miljoona asukasta, osuuskuntien jäseniä löytyy peräti yli seitsemän miljoonaa. Trendi onkin ollut nouseva, kun taas pörssi-yhtiöiden puolella osakkeenomistajien määrä on ollut laskusuhdanteinen. Suomen Gallup Elintarviketieto Oy:n vuoden 2010 keväänä tekemän tutkimuksen mukaan lähes 90 % suomalaisista aikuisista kuuluu vähintään yhteen osuustoimintayritykseen. (Karjalainen 2011a.)

3.3.1 Työllistävyys

Kokonaisuudessa osuustoiminta muodostaa merkittävän työllistäjän Suomessa. Vuoden 2010 tilastojen mukaan osuustoiminta työllisti lähes 106 000 henkilöä, mikä on 4,4 % koko kansan työllisyydestä. 106 000 työntekijästä noin 101 000 edustaa ns.

perinteistä osuustoimintaa. Näistä noin 46 % on kuluttajaosuuskuntien, 32 % tuottajaosuuskuntien sekä 22 % palveluosuuskuntien työntekijöitä. Osuuskuntien henkilöstömäärän kehitys viimeisen 11 vuoden aikana on kuvattu kuviossa 5¹⁷. Luvuissa tulee ottaa huomioon, että pienosuustoiminnasta ei ole olemassa tarkkoja lukuja. Vuodesta 2005 alkaen on pienosuustoiminnan arvioitu työllistävän kokoaikaisesti 4 000–5 000 henkilön verran, mikä näkyy myös kuvion 5 luvuissa. Vuosien 2005 ja 2006 suurta nousua selittää lisäksi Op-ryhmän tekemä Pohjolan yritysosto, joka lisäsi henkilöstömäärää kolmella tuhannella. Tarkastelu paljastaa vahvan nousutrendin aikavälillä, lukuun ottamatta pientä notkahdusta vuosien 2008 ja 2009 taantuman aikana. Yritystasolla suurin työllistäjä on S-ryhmä, lähes 40 000 työntekijää. Siinä missä S-ryhmän työllistämiskehitys on ollut vahvasti noususuhdanteinen, on Metsäliiton lukemat notkahtaneet alle puoleen vuosituhannen vaihteen 30 000 henkilöstä. Toki näistä vähennyksistä suurin osa on koskenut Metsäliiton ulkomaisia yksiköitä. S-ryhmän lisäksi positiivisesti työllisyys on kehittynyt lihateollisuuden, Tradekan sekä osuuspankkien ja vakuutusalan osuuskunnissa. Vähennyksiä ovat joutuneet tekemään Metsäliiton ohella kotieläinjalostus ja muna-pakkaamot.

¹⁷ Henkilöstölukeimat kerätty Osuustoiminta-lehden vuotuisista yhteiskuntavastuuraporteista (vuosilta 2000–2011).

Osuustoiminnan työllistämisen positiivisesta kehityksestä saa kuvan vertailtaessa osuustoiminnan vuosittaista työllisyyden kasvua¹⁸ suhteessa koko kansantalouden työllisyyden muutokseen¹⁹ (Kuvio 6). Kuvion analysointi kertoo, että osuustoiminnan työllisyyden kasvu on ollut parempaa suhteessa koko kansantalouden työllisyyden kasvuun koko tarkastelu välillä, lukuun ottamatta vuosia 2007 ja 2008. Vuonna 2010 osuustoiminnan työllisyys kasvoi 3,5 %, kun taas koko kansantaloudessa työttömyys lisääntyi 0,5 %.

3.3.2 Osuuskuntien maksamat verotulot

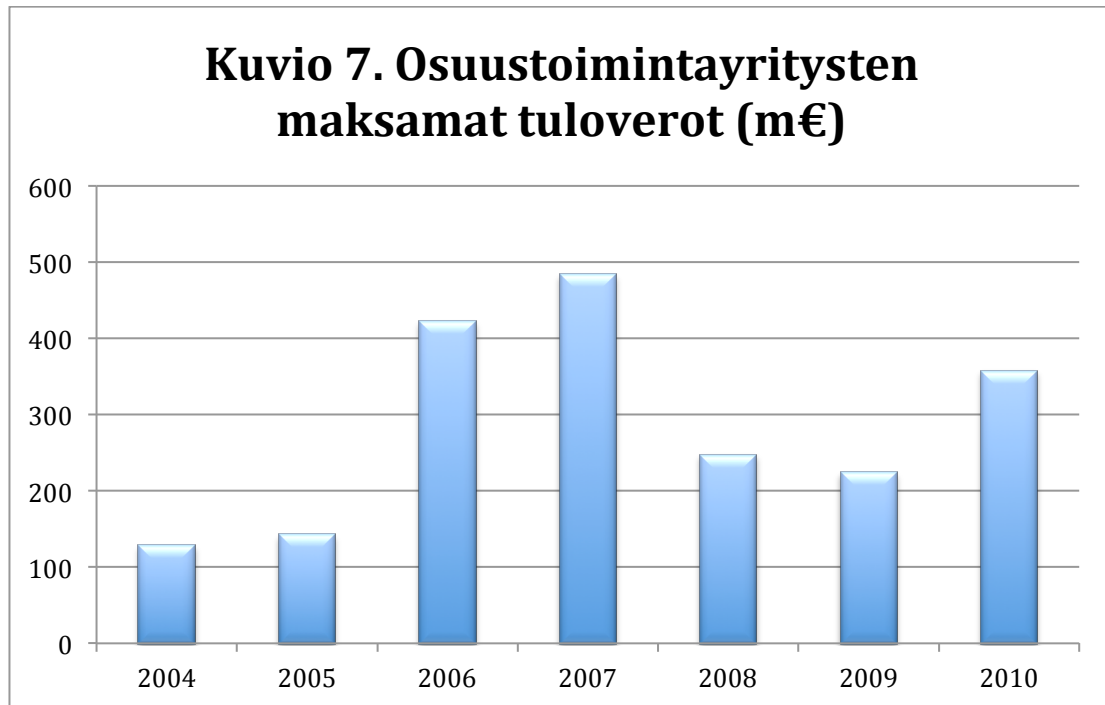
Osuustoimintayritysten yhteiskunnallista merkitystä voidaan tarkastella myös osuuskuntien maksamien verotulojen näkökulmasta. Kuvioon 7 (seuraavalla sivulla) on koottu osuuskuntien tuloverot vuosilta 2004–2010²⁰. Osuuskuntien maksamissa tuloveroissa on ollut suuria vaihteluja vuosien välillä. Taantuman vaikutus näkyy

¹⁸ Lukemat on laskettu Osuustoiminta-lehden yhteiskuntavastuuraporttien henkilöstömäärän muutoksen perusteella.

¹⁹ Lukemat on laskettu tilastokeskuksen ilmoittamien työllisten lukumäärän muutoksen perusteella.

²⁰ Maksetut tuloverot on kerätty Osuustoiminta-lehden vuosien 2004–2011 yhteiskuntavastuuraporteista.

jälleen vuosien 2008 ja 2009 osalta. Vuonna 2010 osuuskuntien maksamat tuloverot kohosivat reilusti 360 miljoonaan euroon. Suurin tuloverojen maksaja on ollut monena vuotena Pohjola Pankki Oyj, mutta vuoden 2010 eniten tuloveroja maksaneeksi nousi Metsäliitto. Yritysryhmistä erottuu Op-Pohjola-ryhmä, jonka maksamat tuloverot ovat olleet monena vuonna jopa 60 % kaikkien osuuskuntien maksamista tuloverosta.

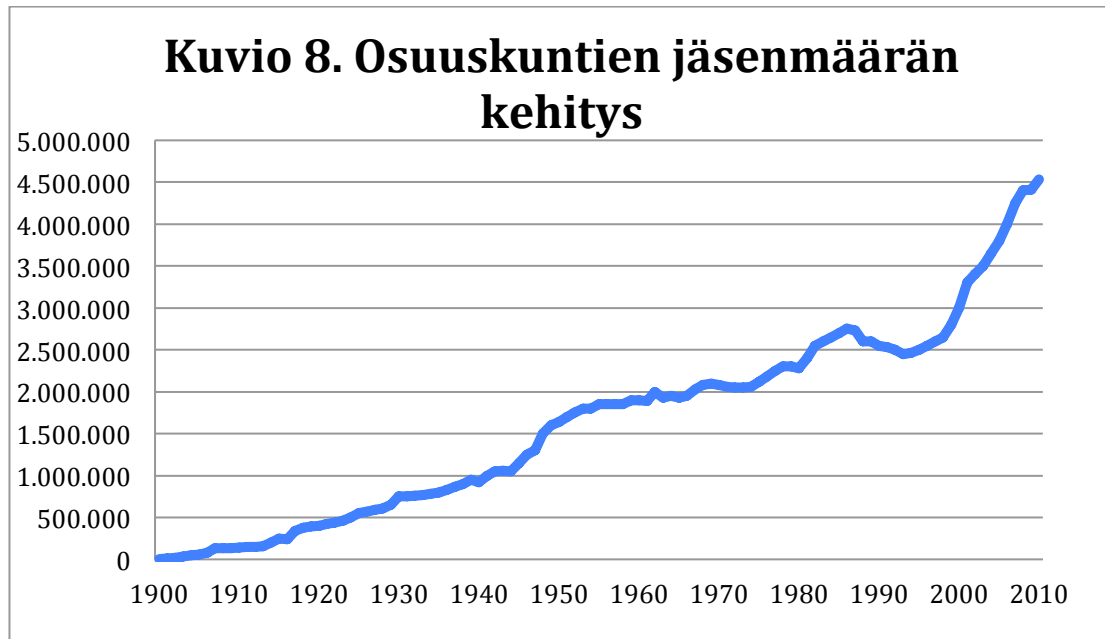

3.3.3 Osuuskunnat jäsentensä omistamia

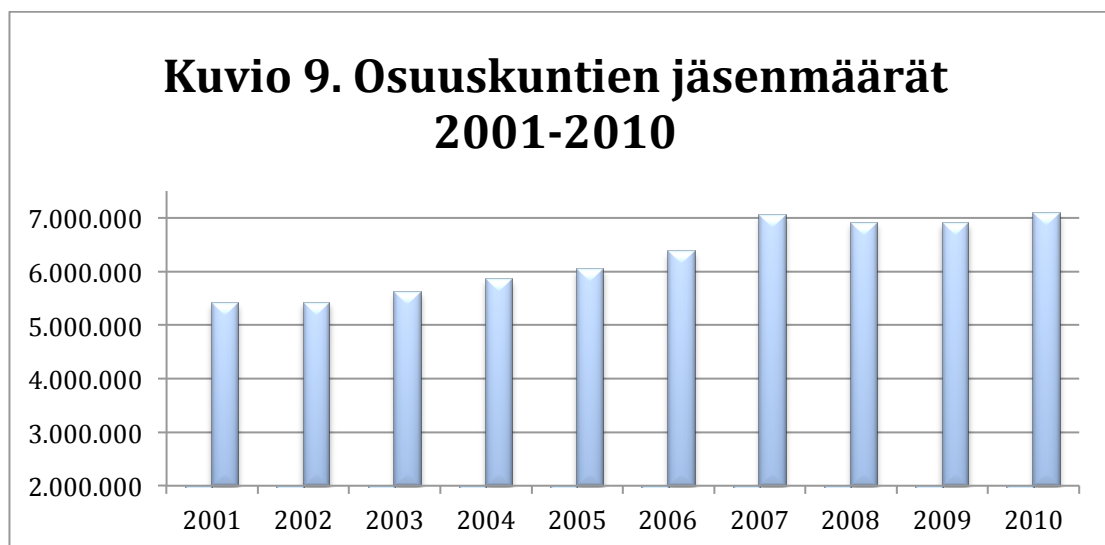
Osuuskunnat ovat jäsentensä omistamia yhtiöitä, minkä vuoksi on merkityksellistä selvittää osuuskuntien jäsenten kehitystä ja jakaumaa. Kuviossa 8 (seuraavalla sivulla) on esitetty osuuskuntien jäsenmäärän historiallinen kehityskäyrä²¹. Luvuista puuttuu keskinäinen vakuuttaminen, koska sen kehityksestä ei ollut historiallisesti tietoa saatavilla. Jäsenmäärän kasvu on ollut varsin tasaista koko reilun 100 vuoden historian aikana. Sotavuodet sekä 1930-luvun lama näkyvät selkeinä taantumina. Samoin 1960- ja 1970-lukujen suuret haasteet toimintaympäristössä aiheuttivat välillä

²¹ Yhdistetty Kuisma ym. 1999, sivun 612 kuviota sekä Osuustoiminta-lehden yhteiskuntavastuuraporttien jäsenmäärää vähennettynä keskinäisen vakuutus-toiminnan lukemilla.

jopa jäsenmäärän laskua. Suurin kuoppa on nähtävissä 1990-luvun lamassa, jonka jälkeen osuuskuntien jäsenmäärät ovat olleet voimakkaassa kasvussa.

Kuviossa 9 on esitetty osuuskuntien jäsenmäärän viimeaikaista kehitystä²². Luvuissa on huomioitu myös keskinäinen vakuutustoiminta, jonka vaikutus on noin kolme miljoonaa jäsentä. Kymmenessä vuodessa osuuskuntien jäsenmäärä on kasvanut lähes 1,7 miljoonan henkilön verran. Vuosien 2008 ja 2009 taantumaa lukuun ottamatta, jäsenmäärä on ollut kasvussa, ja vuonna 2010 ylitettiin seitsemän miljoonan jäsenomistajan raja. Yhtenä syynä voimakkaaseen kasvuun ovat olleet osuuskuntien käyttämien erinäisten bonusjärjestelmien kehittyminen.

²² Jäsenmäärälukemat saatu Osuustoiminta-lehden yhteiskuntavastuuraporteista vuosilta 2001–2011.

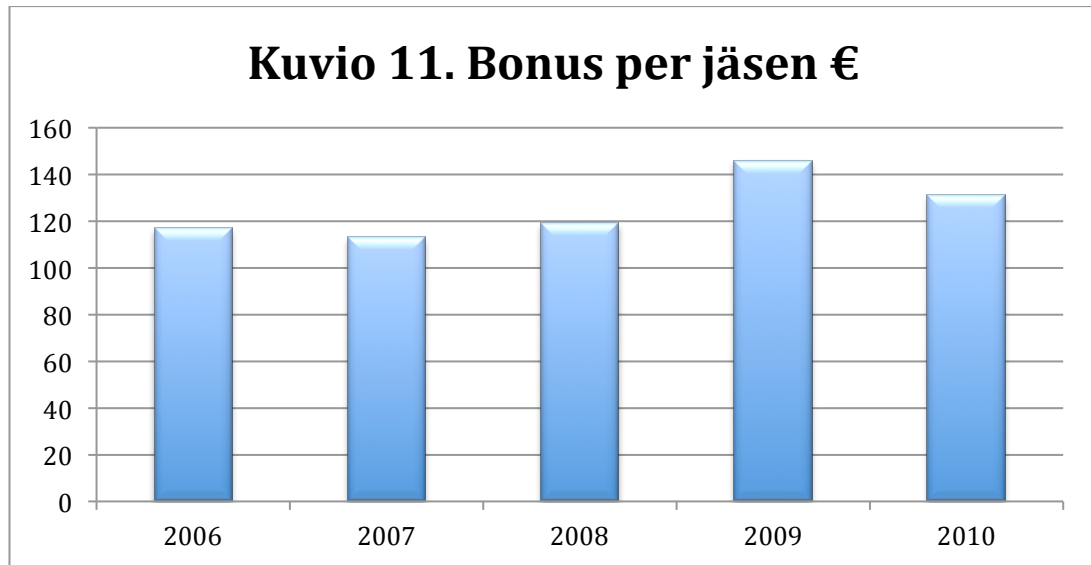
3.3.4 Maksetut bonukset jäsenille

Osuustoiminnan arvojen ja periaatteiden mukaisesti osuuskunnat jakavat jäsenilleen oikeudenmukaisesti ylijäämän palautusta tai osuuspääoman korkoa. Ylijäämän palautuksesta käytetään monesti nimitystä bonus tai ostohyvitys. Kuviossa 10 on esitetty vuosien 2006–2010 osuuskuntien maksamat bonukset jäsenilleen miljoonana euna²³. Maksetut bonukset ovat kaksinkertaistuneet viidessä vuodessa. Vuoden 2009 valtavaa hyppäystä selittää Suomi-yhtiön jakama lisäetu asiakkailleen. Vuonna 2010 vastaavaa ei tapahtunut, mistä johtuen hieman jäätii 2009 vuoden ennätyksestä. Vuonna 2010 jaettiin yhteensä 805 miljoonaa euroa bonusta jäsenille. Suurin yksittäinen bonuksien maksaja oli jokaisena vuonna S-ryhmä, jonka maksamat bonukset olivat 263–333 miljoonan euron välillä jokaisena vuotena. Toinen merkittävä jäsenillensä bonuksia maksanut oli OP-Pohjola-ryhmä (151 miljoonaa euroa vuonna 2010).

Kuviossa 11 (seuraavalla sivulla) on taas havaittavissa jäsenkohtainen bonuskehitys vuosina 2005–2010. Trendi on samansuuntainen kuin edellä maksetuissa bonuksissa. Jäsenkohtaiset bonukset ovat kasvaneet hieman tarkasteluvälillä. Vuosi 2010 ei yletä vuoden 2009 ennätystasoon jäsenkohtaisen bonuksen jäädessä 131 euroon.

²³ Maksetut bonuslukemat sekä bonus per jäsen -lukemat Osuustoiminta-lehden vuosien 2006–2011 yhteiskuntavastuuraporttien tietojen perusteella.

3.3.5 Osuuskuntien markkinaosuudet

Markkinaosuusanalyysi paljastaa osuuskuntien merkityksen ja osuuden toimialalla. Kuvioon 12 (seuraavalla sivulla) on koottuna eri osuuskuntien ja osuustoimintayritysten toimialojen markkinaosuudet²⁴. Kuviosta voidaan havaita markkinaosuudet vuosien 2000 ja 2010 osalta. Osuustoimintayritysten markkinaosuudet ovat kyseisellä aikavälillä kasvaneet lukuun ottamatta munapakkaamoja, jotka ovat menettäneet 15 % markkinaosuudestaan. Muutoin markkinaosuudet ovat pysyneet vähintään samana. Pienemmistä toimialoista kotieläinjalostus (naudanjalostus) on täysin osuuskunta FABA:n hallinnassa. Osuusmeijerit hallitsevat omasta alastaan yli 96 %. Osuustoiminta on myös erityisen vahvaa liha- ja einestalojen osalta, markkinaosuus on peräti yli 80 %, mikä on kasvanut kymmenen prosenttiyksikköä vuoden 2000 tilanteesta. Eniten markkinaosuuttaan on onnistunut kasvattamaan S-ryhmä, jonka markkinaosuus elintarviketeollisuudesta on 44 %. Vahvasti osakkeitaan on nostanut myös Hankkija Maatalous (+10 %). Huolimatta vaikeista vuosista 2000-luvulla Metsäliitto nosti hieman osuuttaan markkinaosuudesta saavuttaen 40 %. Pankki- puolella OP-Pohjola pitää hallussaan kolmasosaa markkinoista ja Paikallisosuuspankit ovat muutamassa prosenttiyksikössä. Vakuutuspuolella Lähivakuutus-ryhmän markkinaosuus on lähes 10 %.

²⁴ Markkinaosuudet Osuustoiminta-lehden vuoden 2011 yhteiskuntavastuuraportin lukemien perusteella.

3.4 Osuustoiminta Suomessa toimialoittain Talouselämä 500 - ja Finnish300+ -aineistojen perusteella

3.4.1 Aineisto ja aikaisemmat tulokset

Suomalaisesta talouselämästä saa hyvän läpileikkauksen Talouselämä 500 suurimman yrityksen listan perusteella. Listan merkittävydestä kertoo, että aineiston 500 yritystä muodostavat liikevaihdollisesti 334 439 miljoonaa euroa. Vertailutietona, että tilastokeskuksen tietojen mukaan Suomen yritysten yhteenlaskettu liikevaihto oli 358,9 miljardia euroa vuonna 2010²⁵, eli talouselämä 500 -aineisto edustaa 93,2 % koko liikevaihdon muodostumisesta. Jotta listalle on päässyt, on liikevaihdon tullut olla yli 82 miljoonaa euroa. Muuttujina tilastoaineistossa ovat: sijoitus liikevaihdon perusteella, liikevaihto miljoonana eurona, toimiala²⁶, henkilöstö sekä yhtiömuoto²⁷.

²⁵ <http://www.stat.fi/til/syr/2010/syr_2010_2011-11-25_kat_001_fi.html

²⁶ Talouselämän luokittelun mukaisesti toimialat ovat seuraavat: autokauppa, elektroniikka, elintarvike, energia, huonekalu, kemia ja muovi, kuljetus ja huolinta, kuluttajapalvelut, metalli, metsä, moniala ja muut, öljykauppa, puutuote, rahoitus ja sijoitus, rakennus, rakennusaine, tekstiili, telepalvelu, tietotekniikka, tukkukauppa, vähittäiskauppa, vakuutus, viestintä sekä yrityspalvelut.

Osuustoimintayrityksiksi on laskettu myös osakeyhtiöitä, kuten Valio Oy, mikäli yli 50 % osakeyhtiön omistuksesta kuuluu osuuskunnalle. Tämä merkitsee, että osuuskunta on pääomistaja sekä on vastuussa tavoitteiden asettamisesta ja toiminnan ohjaamisesta.

Talouselämä 500 -aineiston tuloksia on vuosittain analysoitu Osuustoiminta-lehden artikkeleissa. Otsikkoina on monesti ollut, että joka kymmenes suuryritys on osuuskunta. Osuuskuntia on siis ollut vuosittain noin 10 % aineiston yrityksistä. Vuonna 2001 Metsäliitto oli osuuskuntien ykkönen miltei 9 000 miljoonan euron liikevaihdolla ja lähes 30.000 työntekijällä. Tuolloin osuuskauppoja oli lähes puolet aineiston 50 osuuskunnista. (OT-lehti 2002.) Vuoden 2005 listalla oli 49 osuuskuntaa, jotka muodostivat yhteisliikevaihdoltaan 34 miljardia euroa sekä työllistivät yhteensä 95 000 henkilöä (Karjalainen 2006). Seuraavana vuonna listalla ylsi 46 osuuskuntaa. Määrän pienimiseen oli syynä tapahtuneet fuusiot. (Karjalainen 2007a.) Vuoden 2007 aineistoon ylsi taas 49 osuuskuntaa. Osuuskuntien pysyminen listalla osoittaa, että osuuskunnat ovat onnistuneet kasvattamaan toimintansa volyymia. (Karjalainen 2008.)

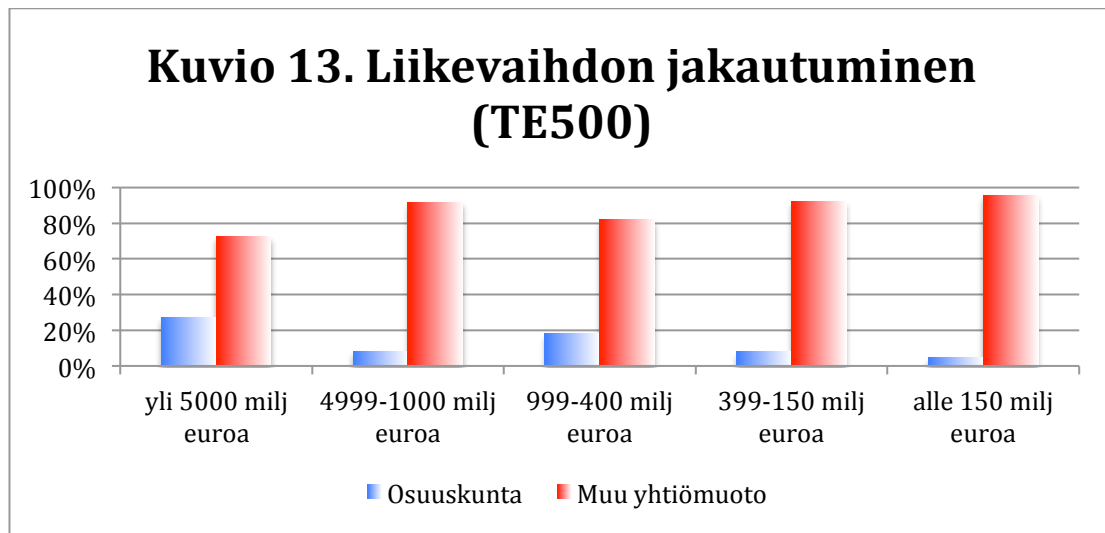
Toimialakohtaisen jäsenmääräjakautuksen selvittämiseksi hyödynnetään lisäksi tutkija Pasi Saarnivaaran ylläpitämää Finnish300+ -aineistoa. Aineistoon on kerätty reilu 300 suomalaista osuuskuntaa liikevaihdon perusteella järjestykseen. Huomion arvoista on, että lista on vielä vaillinainen, mutta kattaa pitkälti Suomen merkittävimmät osuuskunnat. Aineistossa on kaikki Talouselämä 500 osuustoimintayritykset, jotka muodostavat Finnish300+ -aineiston liikevaihdosta suurimman osan (92,4 %). Aineistossa on käytetty muuttujina sijoitusta liikevaihdon perusteella, osuuskunnan nimeä, liikevaihtoa vuodelta 2010 miljoonina euroina, henkilöstö- ja jäsenmäärää sekä toimialaa²⁸. Aineistoa on lisäksi täydennetty tutkijan toimesta hakemalla kunkin osuuskunnan maakuntatieto.

²⁷ Tehty jako: osuuskunta ja muu yhtiömuoto

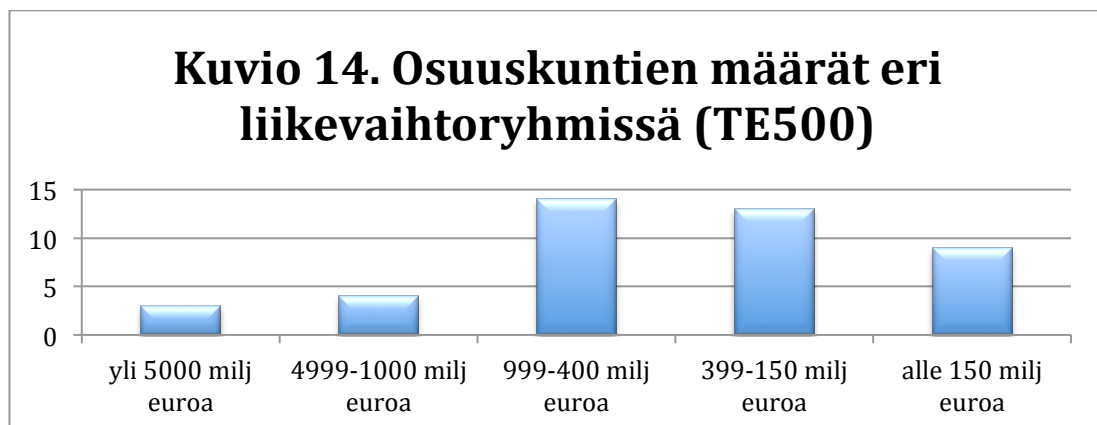
²⁸ Käytettävä toimialaluokitus poikkeaa talouselämä 500 vastaavasta, luokittelu on seuraava: energia, finanssi, kananmuna, kotieläinjalostus, kauppa, pankki, tele, vakuutus, lihateollisuus, meijeriteollisuus, hotelli, kierrätys, kuljetus, vihannes, kielipalvelut, metsäteollisuus sekä messut ja näyttelyt.

3.4.2 Tulokset

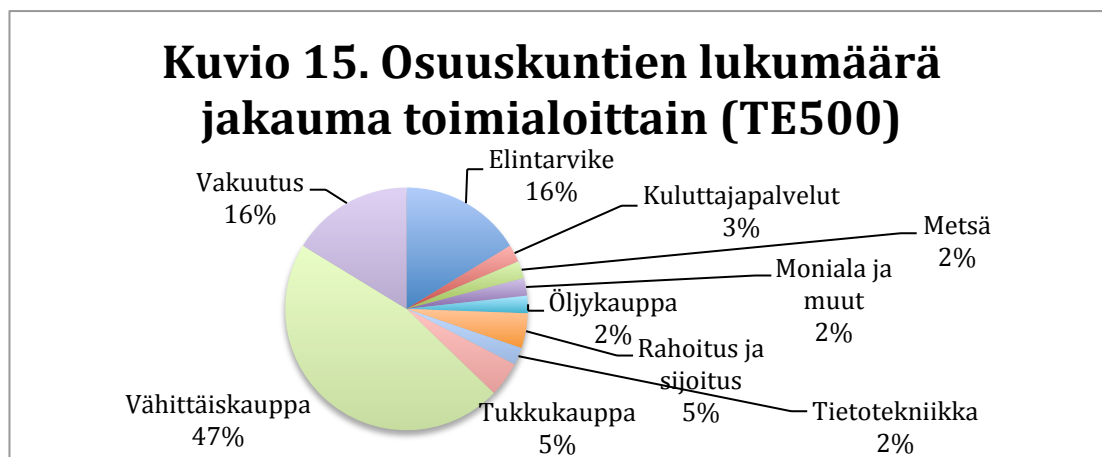
Vuoden 2010 Talouselämä 500 -aineistoon yltää yhteensä 43 osuuskuntaa, joka on 8,6 % koko joukosta. Liikevaihdollisesti listan 15 kärjessä on kolme osuustoimintayritystä (SOK, OP-Pohjola sekä Metsäliitto). Kun yritykset jaetaan liikevaihdon suhteen neljään ryhmään kuvion 13 mukaisesti, havaitaan, että osuuskunnat saavat merkittävästi parhaimmat suhdeluvut muihin yhtiömuotoihin nähden kahdessa ryhmässä. Liikevaihdollisesti suurimmasta ryhmästä (yli 5 000 milj. euroa) osuuskuntia on 27,3 % ja 999-400 miljoonan euron liikevaihdon ryhmässä on 17,9 % osuuskuntia. Muissa ryhmissä jäävät osuuskuntien osuudet alle 10 %.

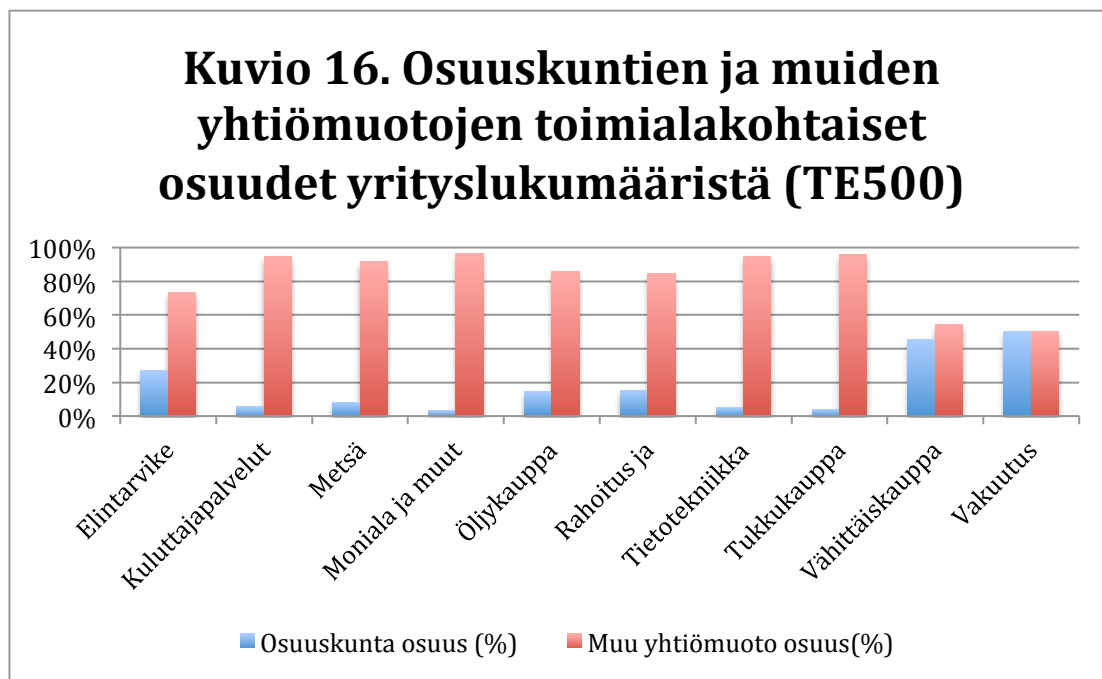
Määrällisesti osuuskuntia esiintyy eniten liikevaihdollisesti keskimmaisessä ryhmässä (32,6 %) sekä toiseksi pienimmässä (30,2 %) (Kuvio 14). Määrällisesti vähiten osuuskuntia on liikevaihdollisesti kahdessa suurimmassa ryhmässä, mikä on varsin luonnollista, koska ryhmät ovat kokonaisuudessa kooltaan pienemmät ja liikevaihdollisesti ollaan jo yli miljardin euron.

Kuviossa 15 voidaan havaita, mikä on osuuskuntien jakautuminen toimialoittain. Listalle päässeet osuuskunnat ovat selkeästi keskittyneet kolmeen toimialaan. Eniten osuuskuntia on vähittäiskaupan puolella (46,5 % kaikista osuuskunnista) sekä elintarviketeollisuudessa (16,3 %) ja vakuutuslalla (16,3 %). Muut toimialat, joilla on muutamia osuuskuntia, eli puhutaan parista prosenttiyksiköstä, ovat kuluttajapalvelut, metsä, moniala ja muut, rahoitus ja sijoitus, tietotekniikka sekä tukkukauppa. Muiden yhtiömuotojen puolella vastaava jakauma on tasaisempi, edustaen myös toimialoja, joilla ei ole osuuskunnilla edustajaa aineistossa. Määrällisesti muita yhtiömuotoja on eniten metalliteollisuuden, tukkukaupan sekä yrityspalveluiden puolella.

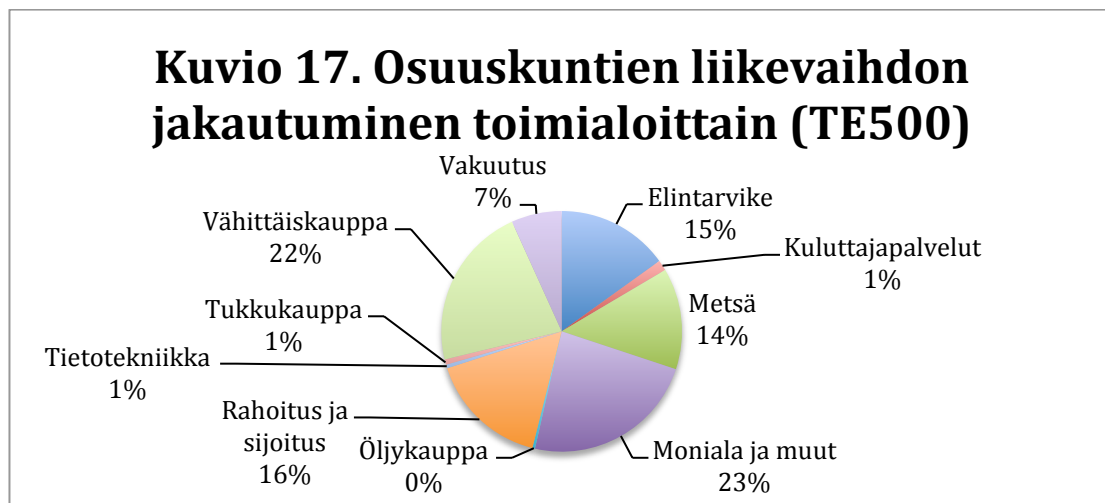

Verrattaessa osuuskuntien prosentuaalista osuutta koko Talouselämä 500 yritysten joukosta (Kuvio 16), havaitaan, että vähittäiskauppa (45 %) ja vakuutusala (50 %) kamppailevat tasaväkisesti muiden yritysmuotojen kanssa. Merkittäviin osuuksiin

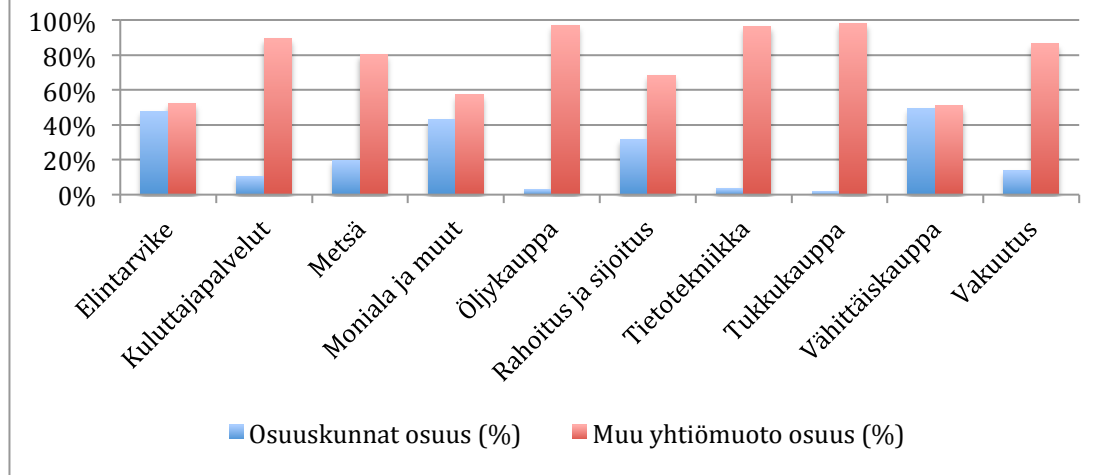
yltävät myös elintarviketeollisuus (27 %), öljykauppa (14 %) sekä rahoitus ja sijoitussektori (15 %). Muilla toimialoilla muut yhtiömuodot saavuttavat yli 90 % osuuden.

Tekemällä analyysia liikevaihdon jakautumisen suhteen, saadaan paremmin tietoa osuuskuntien taloudellista toimialakohtaista merkityksestä (Kuvio 17). Talouselämä 500 -aineistossa osuuskuntien muodostaman yhteisliikevaihdon jakautuminen toimialoittain muuttua asetelmia. SOK:n suuren liikevaihdon ansiosta suurimman liikevaihdon muodostaa moniala ja muut -sektori (23,5 %). Hyvin lähelle prosentuaalisesti pääsee vähittäiskauppa (22 %). Yli kymmenen prosenttiyksikön osuuksiin yltävät lisäksi metsäteollisuus (13,6 %), rahoitus- ja sijoitusala (16,1 %) sekä elintarvike (15,1 %). Liikevaihdollisesti tilanne tasoittui selkeästi. Tähän vaikuttaa luonnollisesti se, että moniala ja muut, rahoitus ja sijoitus sekä metsäteollisuus ovat pitkälti muutamien suuryritysten varassa. Muiden yhtiömuotojen puolella tilanne muuttuu myös. Suurimmat prosentuaaliset osuudet vievät elektroniikka (16,4 %, pitkälti Nokian suuren merkityn vuoksi), sekä metalliteollisuus (14,3 %).

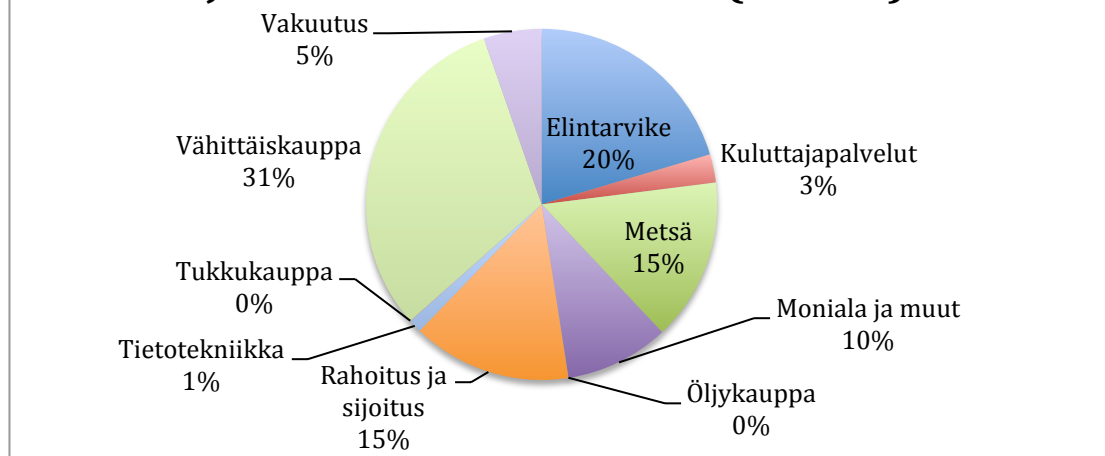
Osuuskunnat tuottavat aineiston liikevaihdosta yhteensä 12 %, eli hieman enemmän kuin yritysmäärällä mitattuna. Kuviossa 18 (seuraavalla sivulla) esitettyjen tuloksien mukaan sektorikohtaisesti osuuskunnat menestyvät parhaiten vähittäiskaupan (49 %), elintarviketeollisuuden (48 %), moniala- ja muut (43 %), rahoitus ja sijoitus (32 %) sekä metsäteollisuuden (20 %) puolella. Myös kuluttajapalveluiden puolella sekä vakuutusalaalla päästään liikevaihdollisesti yli kymmenen prosenttiyksikön osuuksiin.

Kuvio 18. Osuuskuntien ja muiden yhtiömuotojen toimialakohtaiset osuudet liikevaihdosta (TE500)

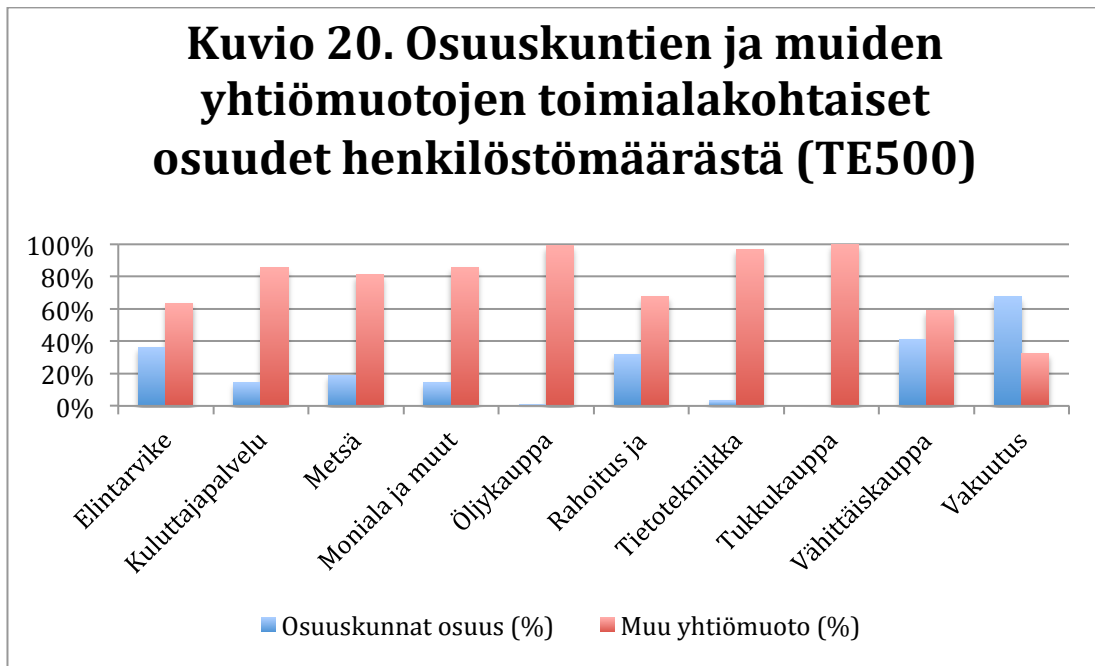

Yhteensä Talouselämä 500 -aineiston 500 yritystä työllistävät reilu miljoona ihmistä. On otettava huomioon, että osa suurimpien yritysten luvuista on kansainvälisiä. Osuuskunnat työllistävät yhteensä reilu 88 000 henkilöä, eli 8 % kokonaismäärästä. Kuviossa 19 esitettyjen tuloksien mukaisesti tästä reilusta 88 000 henkilöstä 31,2 % työskentelee vähittäiskaupan, 20,4 % elintarviketeollisuuden sekä 15 % metsäteollisuuden piirissä. Lisäksi lähes 15 % työskentelee pankkisektorilla, 9,6 % moniala ja muut -sektorilla sekä reilu 5 % vakuutusosalalla. Muiden yhtiömuotojen puolella vastaava jakauma on varsin tasainen, mistä kuitenkin erottuvat reilun 15 % osuuksilla elektroniikka- ja metallialat.

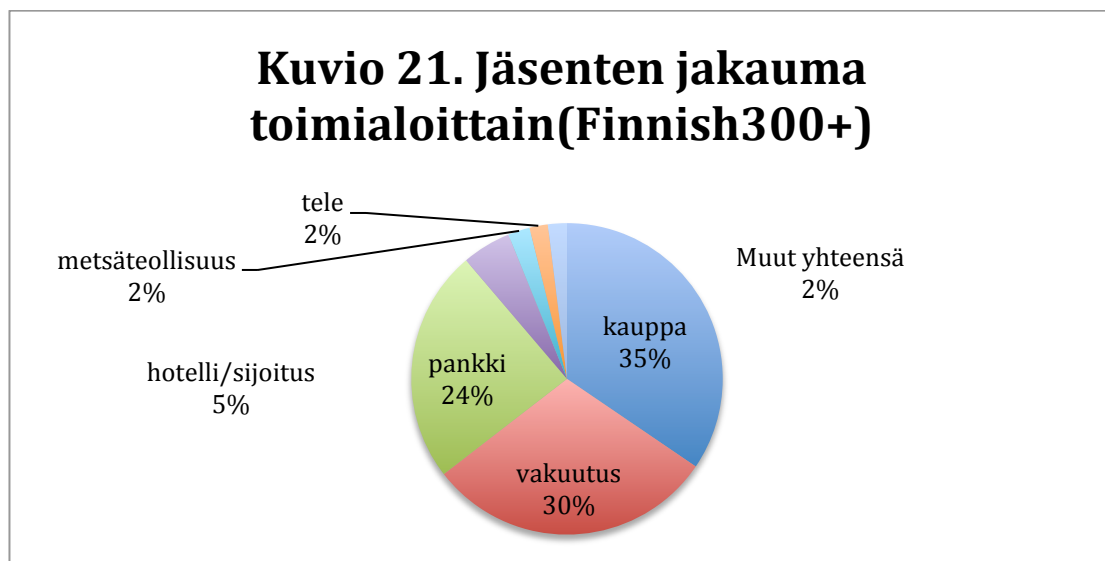
Kuvio 19. Osuuskuntien henkilöstö jakauma toimialoittain (TE500)

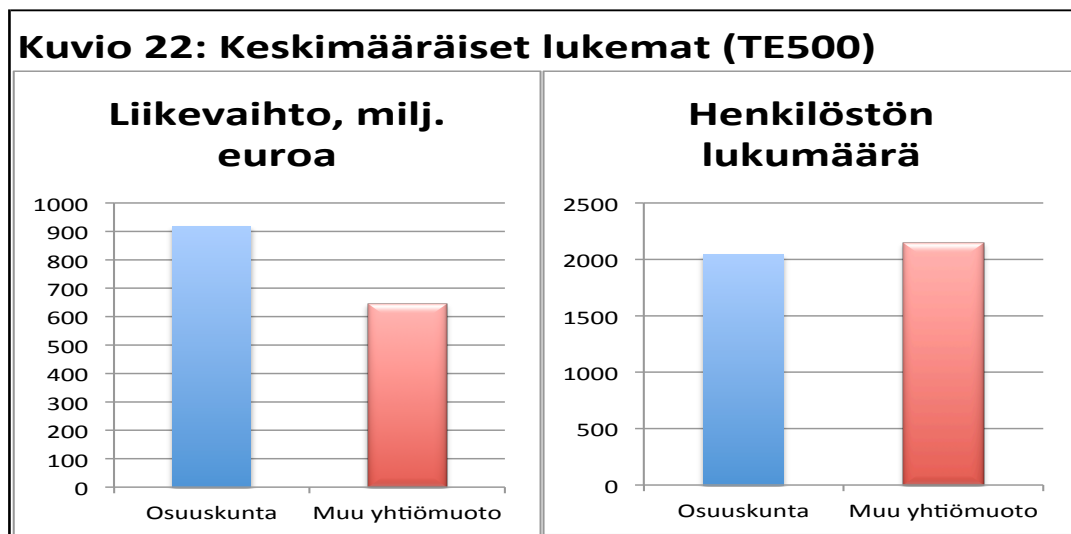
Talouselämä 500 -aineiston materiaali antaa myös mahdollisuuden tarkastella osuuskuntien työllistävyyttä toimialoittain suhteessa muihin yritysmuotoihin (Kuvio 20). Toimialakohtaisesta kokonaisluvusta osuustoimintayritykset saavuttavat merkittävimmät osuudet vakuutusalaalla (67 %), vähittäiskaupassa (41 %), elintarvike-teollisuudessa (36 %) sekä pankkisektorilla (32 %). Lisäksi toimialakohtaisesti päästään yli 10 % metsäteollisuuden ja kuluttajapalveluiden parissa.

Finnish300+ -aineisto antaa mahdollisuuden analysoida lisäksi jäsenten jakautumista toimialoittain. Kuvio 21 paljastaa, että jakaumasta tulee kolmen suuren hallitsema. Suurimmat osuudet kahmaisevat kaupanala (35 %), vakuutusala (30 %) sekä pankkisektori (30 %). Muut sektorit joutuvat tyytymään pienempiin osuuksiin.

Talouselämä 500 -aineiston perusteella voidaan laskea keskimääräiset liikevaihdot ja henkilöstömäärät niin osuuskunnille kuin muillekin yhtiömuodoille. Tulokset on esitetty kuviossa 22. Huomattavaa on, että osuuskuntien toiminta on liikevaihdossa mitattuna keskimääräisesti selkeästi suurempaa kuin muilla yhtiömuodoilla. Osuuskuntien liikevaihto on keskimäärin reilu 900 miljoonaa euroa, kun taas muut yhtiömuodot jäävät alle 650 miljoonan euron. Henkilöstön keskimääräisissä lukemissa ei taas ole nähtävissä suurta eroa. Osuuskunnat työllistävät keskimäärin 2 047 henkeä, kun taas muut yhtiömuodot hieman enemmän, 2 145 henkeä.

3.5 Osuustoiminnan levinneisyys alueellisesti Suomessa Finnish300+ -aineiston perusteella

3.5.1 Aineisto ja aikaisemmat tulokset

Osuustoiminta-lehdessä on tehty osuustoiminnan maakuntavertailu ensimmäisen kerran vuonna 2002. Osuuskuntien maakuntakohtainen lukumäärä, liikevaihto, henkilöstö, jäsenmäärä sekä maksetut tuloverot on suhteutettu kunkin maakunnan asukaslukuun ja pisteytetty, minkä pohjalta on muodostettu maakuntien välinen vertailu. Huomion arvoista on, että näissä tutkimuksissa on eliminoitu suurten osuuskuntien vaikutus. Suurilla osuuskunnilla on toimipisteitä ympäri Suomea, jolloin ei saada oikeanlaista kuvaa pelkästään pääkonttorin perusteella. Ilman eliminointia tulokset korostaisivat Uudenmaan merkitystä. Vuoden 2002 tuloksissa ylivoimainen oli Keski-Pohjanmaa, ennen Etelä-Savoa. Vuoden 2006 tuloksissa selvän kärkikaksikon muodostivat Keski- ja Etelä-Pohjanmaa ennen Kanta-Hämettä ja Itä-

Suomen maakuntia Pohjois-Karjalaa ja Etelä-Savo. Huonoiten listauksessa pärjäisivät Lappi ja Päijät-Häme. Tuolloin tutkimuksen ulkopuolelle rajattiin Hankkija-Maatalous Metsäliitto, Tradeka, sekä keskinäiset vakuuttajat Lähivakuutusta lukuun ottamatta. (Karjalainen & Saarnivaara 2007.)

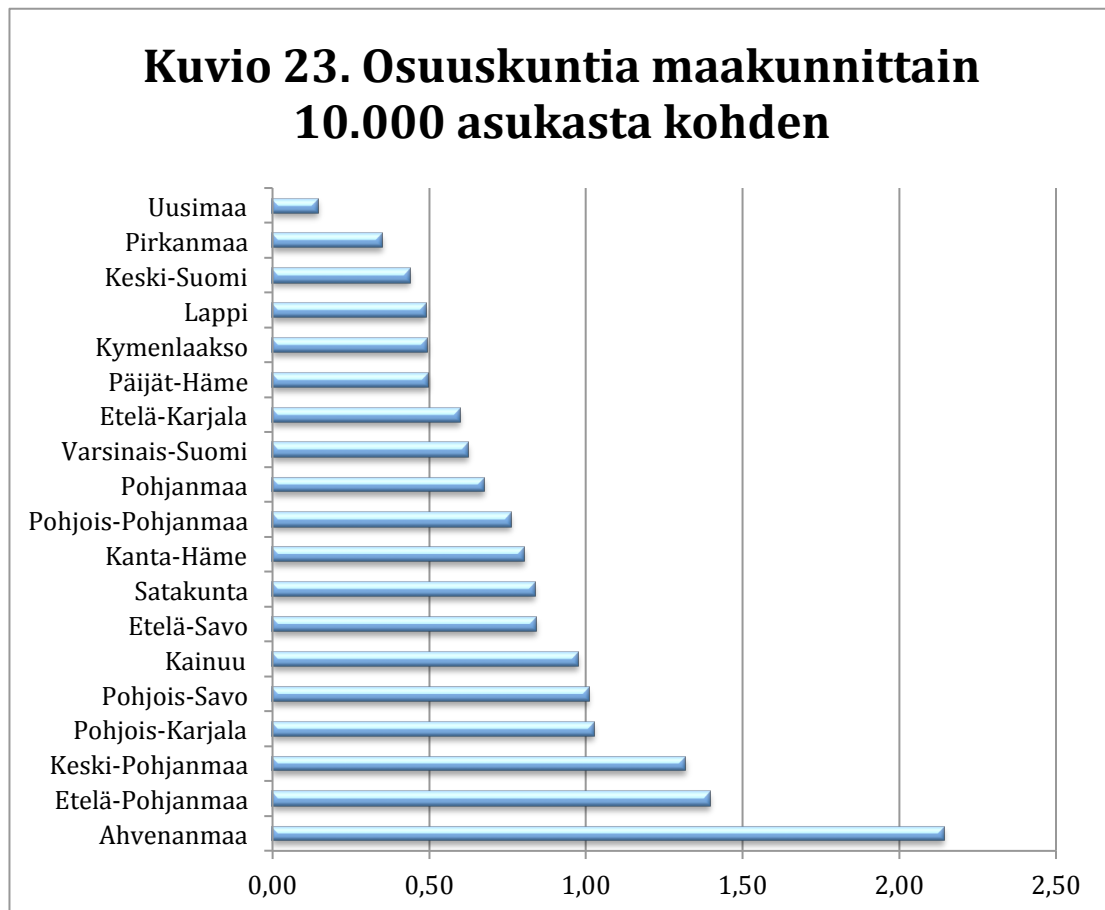
Vuoden 2010 lukuja tarkasteltaessa, voidaan havaita, että kärjessä jatkoi ylivoimaisesti Keski-Pohjanmaa. Se oli kaikilla mittareilla mitattuna ykkönen, lukuun ottamatta osuuskuntien määrää suhteessa maakunnan asukaslukuun, missä Ahvenmaa sijoittui parhaiten. Kuten aikaisemmassa tutkimuksessa, kärkipäästä löytyivät myös muut tutut maakunnat: Kanta-Häme, Etelä-Savo ja Etelä-Pohjanmaa. Listan häntäpäähän muodostivat samat maakunnat kuin neljä vuotta aiemmin, Päijät-Häme ja Lappi. Uudenmaan tipahtaminen kolmanneksi viimeisimmäksi selittynee pitkälti sillä, että vuoden 2006 rajauksien lisäksi SOK, Atria ja HKScan rajattiin tutkimuksen ulkopuolelle alueellisten tietojen puutteiden vuoksi. (Saarnivaara 2011.)

Talouselämä 500 -aineisto tarjoaa yrityksiltä pääkonttorin sijaintitiedon. Ongelman tämän tiedon hyödyntämisessä aiheuttaa, että monilla aineiston yrityksillä on sivutoimipisteitä, joilla on suuri vaikutus kuhunkin maakuntaan, niin liikevaihtona kuin työllistäjänä. Pääkonttorisijainnin hyödyntäminen aiheuttaisi ristiriitaisia tuloksia sekä korostaisi todennäköisesti Uudenmaan huomattavaa merkitystä, koska 64,1 % aineiston yrityksistä ilmoittaa päätoimipaikaksi uusimaalaisen kaupungin. Tämän vuoksi osuustoiminnan alueellista merkitystä tutkittaessa hyödynnetään jo edellisessä osiossa läpi käytyä Finnish300+ -aineistoa. Aineiston muuttujina ovat samat kuin kappaleessa 3.4.1 mainitut. Aineistosta on rajattu ulkopuolelle SOK, Metsäliitto, HKScan, Valio, Atria, Tradeka sekä keskinäiset vakuutusyhtiöt alueellisten tietojen puuttumisen tai työlään selvittämisen vuoksi. Tämän vuoksi alueellisesti saatavat tulokset ovat suuntaa antavia, kuten myös osuustoiminta-lehdessä tehdyissä tutkimuksissa. Rajauksien jälkeen aineiston muodostavat 296 osuuskuntaa, joiden yhteisliikevaihto oli 16 609 miljoonaa euroa. Ne työllistivät reilu 49 000 henkilöä, ja osuuskuntiin kuului lähes 4 miljoonaa jäsentä. Vertailutietona on käytetty maakuntien asukasmäärää²⁹.

²⁹ Tilastokeskuksen vuoden 2010 maakuntakohtainen asukasmäärä.

3.5.2 Tulokset

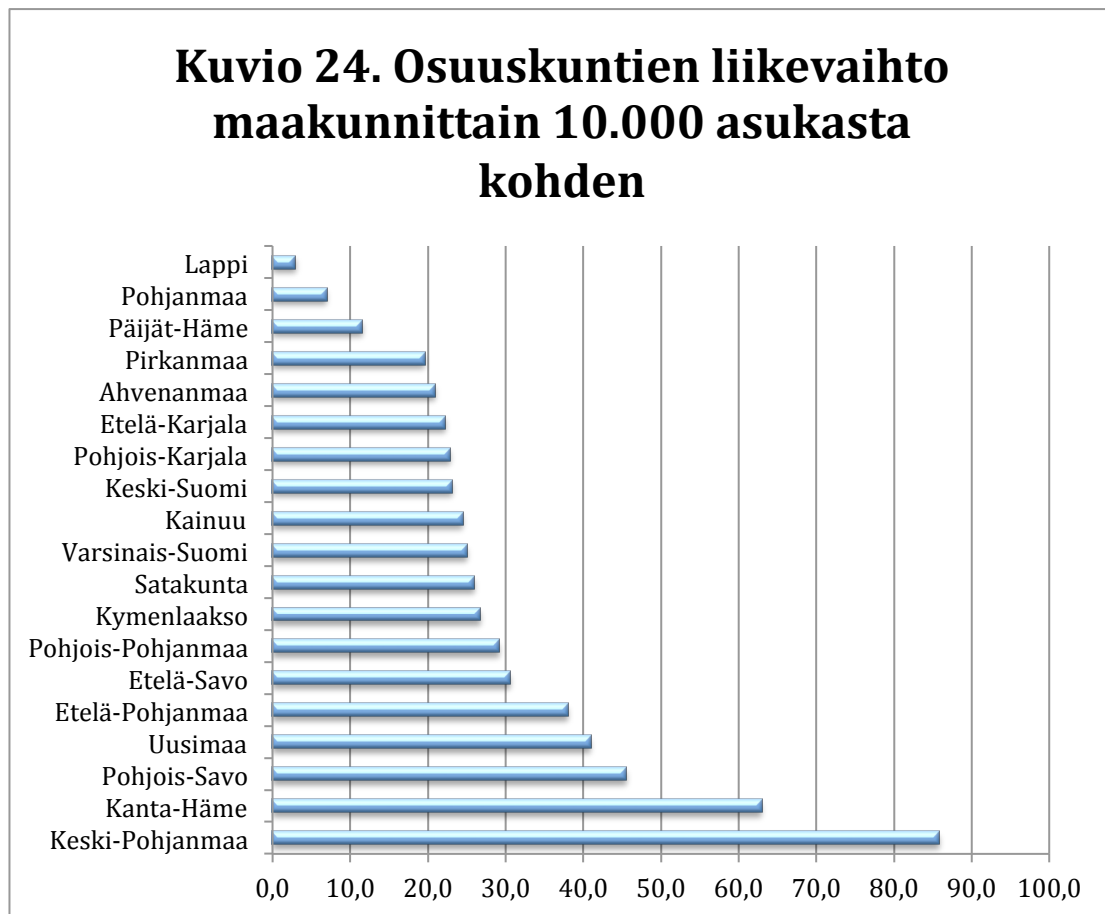
Analysoimalla osuuskuntien määriä maakunnittain Finnish300+ -aineiston (Kuvio 23) avulla päästään pitkälti samoihin tuloksiin Saarnivaaran tekemän tutkimuksen kanssa. Suhteuttamalla aineiston maakuntakohtaiset osuuskuntamäärät maakuntien asukasmäärään, parhaimman arvon saa Ahvenanmaa (2,14 osuuskuntaa 10 000 ahvenmaalaisesta kohden). Ahvenanmaata seuraavat Etelä- ja Keski-Pohjanmaa (Saarnivaaran tuloksissa päinvastoin), ennen Pohjois-Karjalaa ja Pohjois-Savoa, jotka molemmat saavat vielä yli yhden osuuskunnan 10 000 maakuntalaistaan kohden. Vastaavasti, kuten Saarnivaaran tuloksissa, Uusimaa jää hänille (0,14). Keskiarvoksi muodostuu 0,81 osuuskuntaa 10 000 maakuntalaista kohden. Itse asiassa tuloksissa ei tapahtuisi muutosta järjestysten suhteen, vaikka otettaisiin kaikki Finnish300+ -aineiston osuuskunnat ilman rajoituksia. Tällöin ainoastaan Uusimaa kohentaisi hieman suhdelukuaan.

Ilman suhteutusta maakunnan asukasmäärään (Liite 4), eniten osuuskuntia listalle saa Pohjois-Pohjanmaa (10,1 % koko määrästä). Hyvin lähelle pääsevät Varsinais-Suomi

(9,8 %), Etelä-Pohjanmaa (9,1 %) sekä Pohjois-Savo (8,4 %) Asukasmäärään suhteutettuna selvä ykkönen, Ahvenanmaa, saa näin laskettuna listalle kuusi osuuskuntaa, joka on kaksi prosenttiyksikköä aineiston osuuskunnista. Tekemällä vastaavan jaon koko Finnish300+ -aineistoon, ainoa suuri muutos on Uudenmaan kohoaminen kärkeen reilun 10 prosenttiyksikön osuudella ennen tasaista ryhmää, joka on sama kuin rajatulla Finnish300+ -aineistolla.

Tekemällä vastaava analyysi liikevaihdon suhteen maakunnittain (Kuvio 24), selväksi ykköseksi erottuu Keski-Pohjanmaa (85,7 miljoonaa euroa 10 000 maakuntalaista kohden). Toisena tulee Kanta-Häme (62,9) ja kolmantena Pohjois-Savo (45,5). Listan hänniltä löytyvät samat maakunnat kuin Saarnivaaran tuloksissa, tosin hieman eri järjestyksessä. Uusimaa sijoittuu suhteellisen hyvin näinkin mitattuna, ollen listan neljäs. Keskiarvoksi muodostuu 29,7 miljoonaa euroa 10 000 henkilöä kohden. Ilman rajoituksia listan kärkeen ponnistaisi Uusimaa (165,5) ja toiseksi Etelä-Pohjanmaa (105,2) ennen Keski-Pohjanmaata (85,7). Listan loppupuolella ei tapahtuisi muutoksia.

Mitattuna liikevaihdon osuuksina (Liite 4), Uusimaa on selvä ykkönen (peräti 37,7 %). Uudenmaan jälkeen tulevat tasaisena ryhmänä 5-7 prosenttiyksikön osuuksilla Varsinais-Suomi, Pohjois-Pohjanmaa, Pohjois-Savo, Kanta-Häme ja Pirkanmaa. Ottamalla huomioon koko Finnish300+ -aineisto, korostuu Uudenmaan asema (peräti 64,8 %). Myös Varsinais-Suomi hieman kohentaa asemiaan HKScan vaikutuksen myötä suhteessa muihin maakuntiin.

Mittaamalla osuuskuntien henkilöstön määrää suhteessa maakunnan väestön määrään (Kuvio 25), saadaan selville maakuntien keskinäinen järjestys sen suhteen, miten osuuskunnat työllistävät kussakin maakunnassa. Suhteuttamalla maakuntakohtaiset henkilöstömäärät 10 000 maakuntalaista kohden, listan kärjessä komeilee tuttuun tapaan Keski-Pohjanmaa (osuuskunnat työllistävät 264,9 henkilöä 10 000 maakuntalaista kohden). Yli 200 arvoon pääsee lisäksi Kanta-Häme, jota seuraa listalla kolmantena Pohjois-Savo (151,9) ja neljäntenä Etelä-Savo (120,8). Listan hänniltä löytyvät samat maakunnat kuin edellisillä mittareilla mitattuna. Tulokset ovat

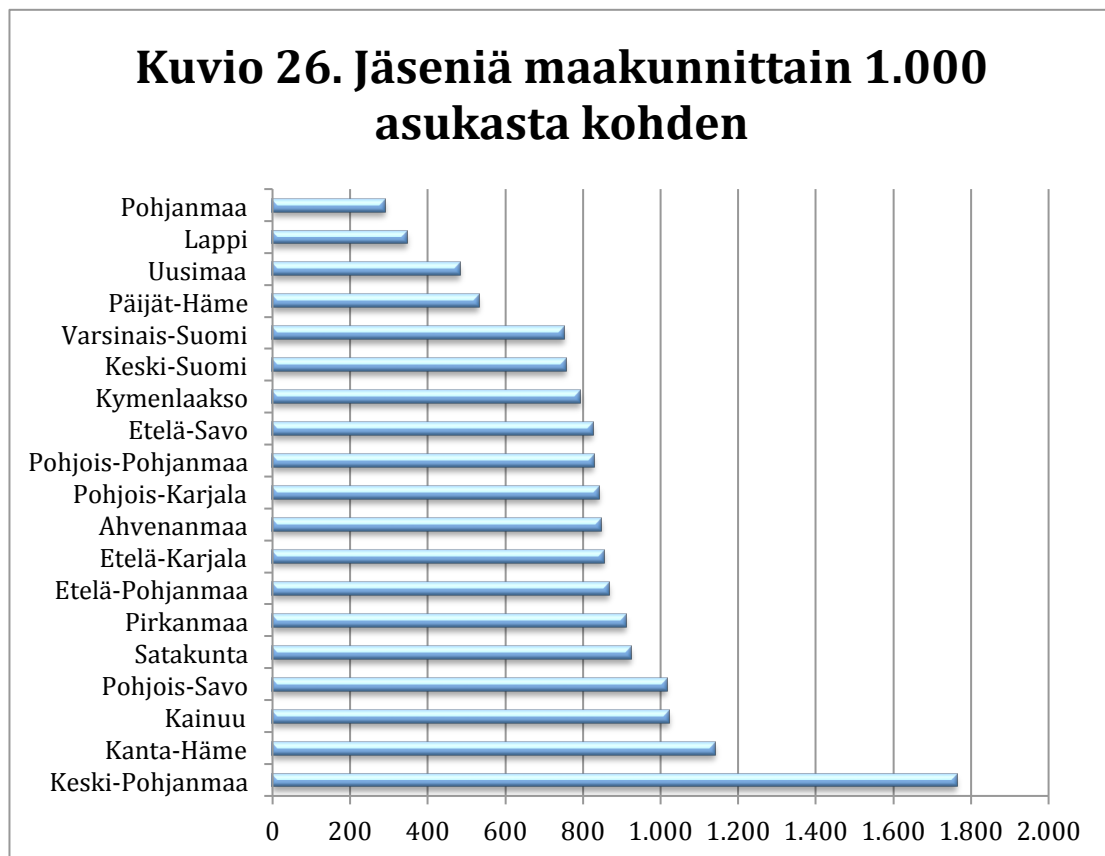

pitkälti yhteneviä Saarnivaaran kanssa. Keskimäärin osuuskunnat työllistävät 98,9 henkilöä 10 000 henkilöä kohden. Ilman rajausta listan kärki muotoutuu uuteen

järjestykseen suurten työllistäjien Atrian, HKScanin, SOK:in, Metsäliiton ja Valion vaikutuksesta. Näin mitattuna Etelä-Pohjanmaa työllistää reilu 400 henkilöä 10 000 henkilöä kohden, Uusimaa reilu 300 ja Varsinais-Suomi hieman vajaa 300 henkilöä. Muutoin listalla ei tapahdu muutoksia.

Ilman suhteuttamista maakunnan väestöön (Liite 4), suurimman osuuden henkilöstön määrästä saavuttaa jälleen Uusimaa (26,3 %) ennen Varsinais-Suomea (10,3 %). Niitä tiiviinä ryppäänä seuraavat Pohjois-Savo, Kanta-Häme, Pirkanmaa ja Pohjois-Pohjanmaa. Heikommin listalla sijoittuneiden kohdalla ei tapahdu suuria muutoksia. Heikoiten tällä mittarilla sijoittuvat Lappi, Pohjanmaa ja Kainuu. Ilman rajausta jakaumassa korostuu Uudenmaan merkitys (lähes 50 %), ennen Varsinais-Suomea, joka ylittää hieman yli 10 % osuuteen.

Osuuskuntien maakuntakohtaisen merkityksen kannalta oleellista on myös jäsenet. Kuviossa 26 on koottuna osuuskuntien maakuntakohtaiset jäsenmäärät suhteessa 1 000 asukasta kohden. Ylivoimainen ykkönen on jälleenkerran Keski-Pohjanmaa, jolla on lähes 1 800 jäsentä tuhatta maakuntalaista kohden. Yli 1 000 jäsenen suhteeseen

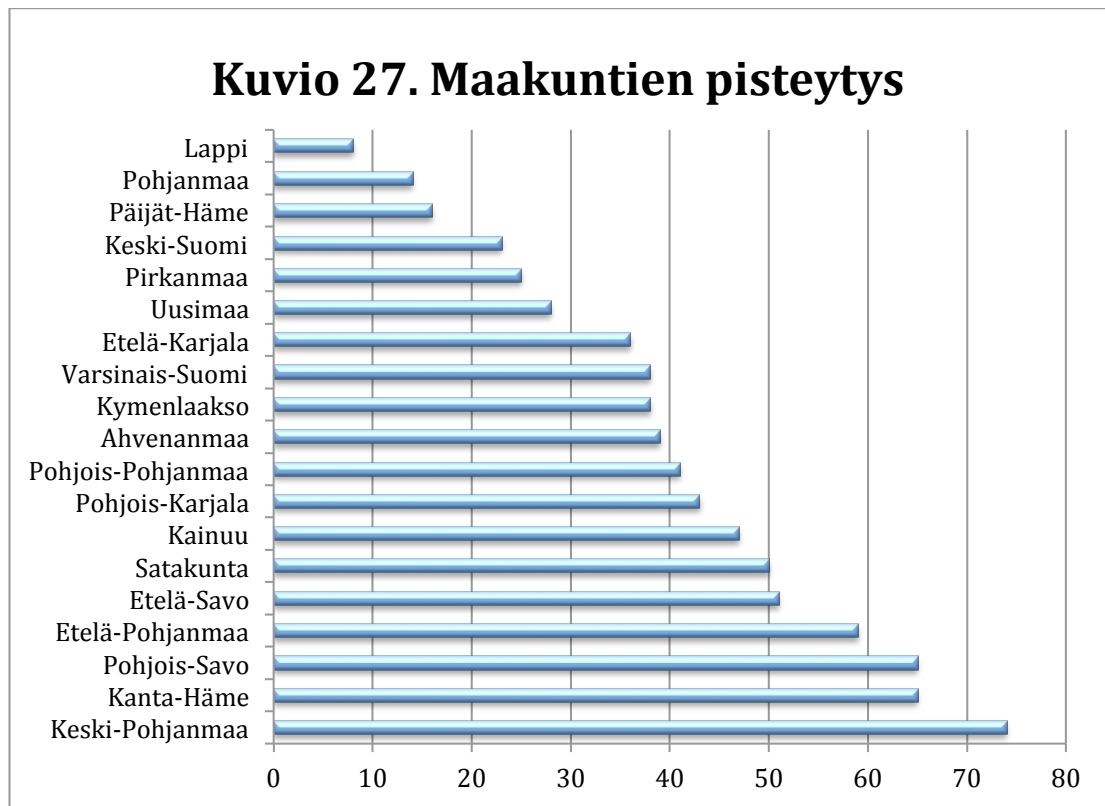

pääsevät lisäksi Kanta-Häme (1 140), Kainuu (1 022) sekä Pohjois-Savo (1 015).

Heikoiten vertailussa pärjäävät Uusimaa (483), Lappi (347) ja Pohjanmaa (291). Keskimäärin maakuntakohtaisessa vertailussa maakunnilla on 831 jäsentä tuhatta asukasta kohden.

Pelkästään jäsentenjakaumana (Liite 4), suurimman osuuden vie Uusimaa (19,1 %). Pirkanmaa (11,5 %) seuraa toisena, ennen Varsinais-Suomea (9,0 %) ja Pohjois-Pohjanmaata (8,4 %). Heikoiten näin mitattuna pärjäävät taas Ahvenanmaa, Pohjanmaa ja Lappi. Vastaavasti ilman rajausta Uudenmaan merkitys korostuisi (43,9 %).

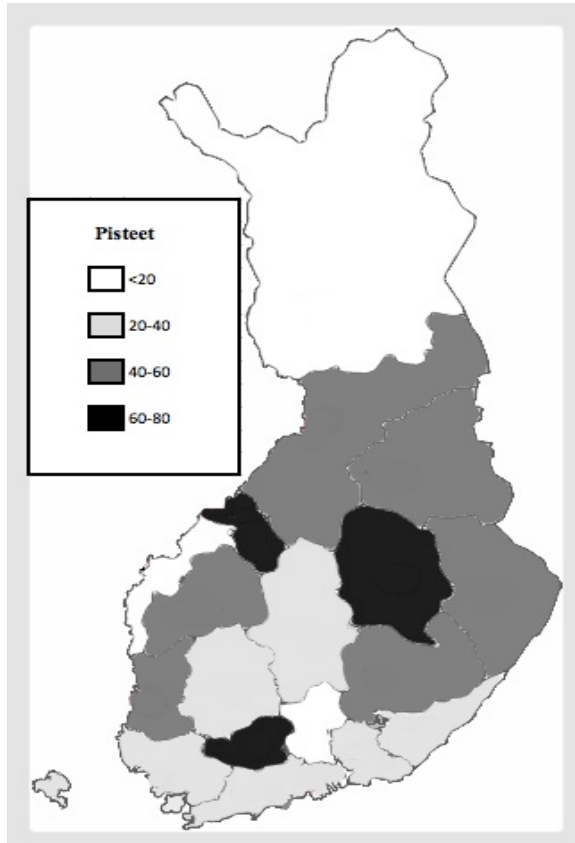
Kun edellä esitetyt osa-alueet (lukumäärä, liikevaihto, henkilöstö, jäsenet) järjestetään maakunnittain järjestykseen ja pisteytetään³⁰, voidaan maakunnat laittaa järjestykseen. Kuviossa 27 näkyy pisteytys. Ylivoimainen ykkönen on Keski-Pohjanmaa peräti 74 pisteellä. Toisen sijan jakavat Kanta-Häme ja Pohjois-Savo 65 pisteellä. Yli 50 pisteen pääsevät lisäksi Etelä-Pohjanmaa, Etelä-Savo ja Satakunta. Suurin osa maakunnista sijoittuu 20–50 pisteen välille. Huonoiten pisteitä keräsivät Päijät-Häme, Pohjanmaa sekä listauksen heikoin maakunta, Lappi, ainoastaan kahdeksalla pisteellä.

³⁰ Paras kussakin sektorissa saa 19, seuraava 18 jne. Huonoiten sijoittunut saa yhden pisteen. Maksimipisteet, jonka maakunta voi saavuttaa on 76 pistettä, ja minimipisteet taas 4.

Kuvio 28 kertoo, miten Suomen maakuntakartta muotoutuu pisteiden valossa. Esille nousee kolmen kärjen tummat alueet, mutta ennen kaikkea osuustoiminnan vahva asema niin Itä- että Länsi-Suomessa. Merkille pantavaa on Pohjanmaan huono pärjääminen sinänsä osuustoiminnan vahvoilla alueilla.

KUVIO 28.

Yhdistämällä sektorikohtaisia tietoja maakunnittain saadaan mielenkiintoista tietoa eri toimialojen merkityksestä kussakin maakunnassa sekä onko jokin toimiala keskittynyt tiettyyn maakuntaan. Liitteessä 5 olevaan taulukkoon on kerätty nämä tiedot, niin liikevaihdon, henkilöstön ja jäsenmäärän suhteen. Taulukossa on kunkin toimialan kohdalla ilmaistu ensin, mikä on maakunnan osuus kustakin toimialasta. Toisena mittarina on käytetty, mikä on kunkin toimialan merkitys suhteessa maakunnan kokonaislukemaan.

Ahvenanmaan maakunnalle liikevaihdollisesti suurin merkitys on energia-, meijeriteollisuudella sekä vihannestuotannolla (yhteensä 71 %). Työllistämisen suhteen suurin merkitys on taas meijeri-, energiateollisuudella sekä pankkitoiminnalla (yhteensä 69 %) Jäsenten suhteen eniten jäseniä on energiateollisuuden, tele- ja

pankkialalla (yhteensä 96 %) Koko maan kannalta Ahvenmaan osuudet jäävät pieniksi vihannesalaa lukuun ottamatta (lähes 20 % koko aineiston vihannestuotannon liikevaihdosta, 36 % henkilöstöstä). Se, että aineiston metsäteollisuuslukemat muodostuvat pelkästään Ahvenmaan luvuista, ei kerro ihan koko totuutta Suomen osuustoiminnallisesta metsäteollisuudesta.

Etelä-Karjalaa edustaa listalla ainoastaan kaupan alan ja pankkitoiminnan osuuskuntia. Sekä liikevaihdollisesti että henkilöstön suhteen kaupan ala vie molemmissa noin 80 %, kun taas pankkitoiminta jää yhteen viidesosaan. Jäsenten suhteen tilanne tasoittuu ja itse asiassa kääntyy hieman pankkitoiminnan puolelle. Molemmilla aloilla Etelä-Karjala saa vain muutamia prosentteja koko aineiston toimialan lukemista, niin liikevaihdollisesti, henkilöllisesti että jäsenten suhteen.

Hyvin maakuntien pisteytyksessä sijoittuneen Etelä-Pohjanmaan osuustoiminta on keskittynyt liikevaihdollisesti kaupan ja pankin alalle sekä meijerituotantoon (yhteensä 93 %). Yli 90 % päästään työllistämisen suhteen pelkästään jo kaupan ja pankin alan lukemilla. Vastaavasti nämä kaksi suomalaisen osuustoiminnan tukipilaria muodostavat jäsenmäärästä lähes 90 % Etelä-Pohjanmaalla. Koko maan eri toimialojen lukemiin verrattuna Etelä-Pohjanmaa saavuttaa suurimmat osuudet liikevaihdollisesti liha- (21 %) ja meijeriteollisuuden (14 %) puolella. Samoilla aloilla Etelä-Pohjanmaa saavuttaa jäsenistä merkittävän osan (liha 67 %, meijeri 16 %) koko maan lukemista. Työllistämisen suhteen eivät Etelä-Pohjanmaan lukemat kohoa yli kymmenen prosenttiyksikön lukuun ottamatta vihannestuotantoa ja energia-alaa.

Maakuntien pisteytyksessä Etelä-Pohjanmaan jälkeen sijoittunut Etelä-Savon osuustoiminta on sekä liikevaihdollisesti (64 %) että työllistämisen (59 %) suhteen selvästi sidoksissa kaupan alaan. Liikevaihdollisesti tasaisen ryhmän kaupan alan takana muodostavat lihateollisuus, pankki- ja teleala, kukin hieman yli 10 % osuuksilla. Kaupan alan jälkeen työllistämislukemista vie suuren osan pankkitoiminta. Jäsenet jakautuvat varsin tasan kaupan alan ja pankkitoiminnan välille. Mitattuna koko maan toimialakohtaisista lukemista, Etelä-Savo vie sekä liikevaihdollisesti että henkilöstö- ja jäsenmäärän suhteen suurimman osuuden lihateollisuuden luvuista. Unohtaa ei voida myöskään telealan yli 15 % lukemia.

Kainuussa osuustoiminta jakautuu kovin samalla tavalla kuin edellä Etelä-Savossa. Selvästi vahvinta osuustoiminta on kaupan ja pankin alalla kaikilla kolmella mittarilla mitattuna. Koko maan mittakaavalla ei Kainuun osuustoiminta yllä merkittäväksi prosentiosuuksien perusteella.

Jaetulle toiselle sijalla maakuntien vertailussa sijoittuneessa Kanta-Hämeessä osuustoiminta on vahvaa. Suurin osa Kanta-Hämeen osuustoiminnan liikevaihdosta, henkilöstö- ja jäsenmäärästä muodostuu vahvan osuuskaupan vaikutuksesta. Liikevaihdollisesti meijeriteollisuus saavuttaa lähes viidenneksen. Jäsenmäärällisesti mitattuna taas pankkitoiminta yltää kolmanneksen osuuteen. Koko maan lukemista kaupan alalla Kanta-Häme saavuttaa merkittävän osuuden (lähes 9 % liikevaihdollisesti ja henkilöstömäärällisesti). Vahvaa on myös meijeriteollisuus, josta kaikilla mittareilla mitattuna Kanta-Häme vie lähes viidenneksen. Myös vakuutusalan lukemista Kanta-Häme saavuttaa kymmenen prosenttiyksikön osuuksia.

Maakuntapisteytyksen ylivoimainen ykkönen oli Keski-Pohjanmaa. Keski-Pohjanmaan osuustoiminta nojautuu vahvasti osuuskauppaan. Sekä liikevaihdollisesti että henkilöstön osalta päästään lähes 90 % osuuteen kaupan alalla. Jäsenmäärässä mitattuna pankkitoiminta vie hieman osuuskaupan osuuksia neljänneksen osuudella. Koko maan jakaumassa Keski-Pohjanmaa saavuttaa kaupan alasta 6 % liikevaihdollisesti ja 5 % henkilöstön ja jäsenmäärän suhteen. Meijeripuolella henkilöstömäärässä Keski-Pohjanmaa työllistää reilun 10 %.

Keski-Suomen maakunnan kohdalla osuustoiminta jakautuu kaupan, pankki- ja vakuutusalan kesken. Osuuskauppatoiminta on selkeä ykkönen kaikilla mittareilla (liikevaihto 86 %, henkilöstö 80 % ja jäsenmäärä 52 %). Pankkitoiminta saavuttaa liikevaihdollisesti hieman yli 10 %, henkilöstön suhteen lähes 20 % ja jäsenmäärässä mitattuna 38 %. Vakuutusala yltää ainoastaan jäsenmäärän suhteen yli 10 % osuuteen. Koko maan lukemista kaupan ala yltää kaikilla mittareilla yli 5 % osuuteen. Pankkitoiminta vie yli 4 % henkilöstö- ja jäsenmäärästä. Vakuutustoiminta yltää taas yli 5 % osuuteen jäsenmäärästä.

Kymenlaakson maakunta jakautuu varsin samalla tavalla kuin edellä Keski-Suomi, korostaen kaupan, pankin ja vakuutusalan merkitystä. Prosentuaalisesti näistä nousee osuuskauppa esille. Koko maan lukemiin suhteutettuna, suurin vaikutus näyttää olevan kaupan alalla, joka saavuttaa 4–5 % osuuksia kaikilla mittareilla. Myös vakuutuksen jäsenmäärästä Kymenlaakso vie yli 5 %.

Heikoiten maakuntien pisteytyksessä pärjänneen Lapin maakunnan osuustoiminta on pitkälti osuuspankkitoiminnan varassa. Kaikilla mittareilla se vie 89–98 % osuudet Lapin koko osuustoiminnan lukemista. Loppuosa jakautuu vakuutusalan ja energia-teollisuuden kesken. Koko maan lukemissa pankkitoiminnan jäsenmäärä ylittää lähes 5 %. Merkittävät ovat myös energiateollisuuden osuudet koko maan lukemista, henkilöstömäärästä 6 % ja jäsenmäärästä 4 %. Osaltaan Lapin huonoa asemaa osuustoiminnallisena maakuntana selittää osuuskaupan puuttuminen kokonaan. Tähän vaikuttaa, että S-ryhmän alueosuuskaupan rajat eivät noudata maakuntarajoja. Lapin maakunta kuuluu suurimmalta osin Osuuskauppa Arinan alueeseen, minkä vuoksi vaikutus ja lukemat näkyvät Pohjois-Pohjanmaan luvuissa.

Myös heikosti pisteytyksessä sijoittuneen Päijät-Hämeen osuustoiminnassa on nähtävissä osuuskaupan puuttuminen. Kuten edellä, Päijät-Hämeen lukemat näkyvät Kanta-Hämeen Osuuskauppa Hämeenmaan luvuissa. Liikevaihdollisesti suurin osa Päijät-Hämeen osuustoiminnan lukemista muodostuu energia-alasta (lähes 60 %). Loput jakautuu kotieläinjalostuksen (14 %) sekä pankkialan (21 %) välille. Henkilöstön suhteen eniten on töissä kotieläinjalostuksen puolella (57 %), pankkialan saadessa kolmanneksen ja vakuutusalan lähes 10 %. Jäsenistä suurin osa muodostuu pankki- ja vakuutusalan yhteisvaikutuksesta (yhteensä yli 80 %). Koko maan lukemissa Päijät-Häme saavuttaa merkittävän osan energia-alan liikevaihdosta (peräti 65 %). Itse asiassa kotieläinjalostuksen puolella osuus on vielä suurempi, yli 90 % koko maan lukemista. On toki otettava huomioon, että kotieläinjalostus on kokonaisuudessa varsin marginaalinen sektori, jolloin varsin nopeasti jo saavuttaa suuren osan koko maan lukemista. Huomion arvoista on myös, että vakuutusalan jäsenistä lähes 10 % tulee Päijät-Hämeestä.

Pirkanmaan maakunnassa osuuskauppa on selvä ykkönen liikevaihdollisesti (69 %) ja henkilöstömäärän (74 %) suhteen. Liikevaihdollisesti jäljelle jääneet prosentit jakautuvat tasaisesti meijeri-, pankki- ja vakuutusalan kesken. Henkilöstömäärän puolella jäljelle jääneistä prosenteista suurimman osan vie pankkitoiminta, sekä vakuutusala. Huomion arvoista on, että jäsenet jakautuvat tasaisesti kaupan, pankki- ja vakuutusalan kesken. Pirkanmaa pärjää hyvin suhteutetaan lukuja koko maan toimialalukuihin. Liikevaihdollisesti päästään yli 7 % kaupan- ja meijerialan puolella sekä yli 10 % vakuutusalalla. Työllistämislukemat ovat myös merkittäviä, kaupan ala 8 %, pankki 6 % sekä vakuutusala 12 %. Jäsenmäärissä ylletään myös 8–10 % osuuksiin kaupan, pankki- ja meijerialan kohdalla. Huomio kiinnittyy siihen, että vakuutusalan jäsenistä peräti 42 % on Pirkanmaalta. Tätä lukua osaltaan selittää, ettei kaikista vakuutusalan osuuskunnista ollut jäsenmäärää tiedossa.

Pohjanmaan maakunnassa esille nousee liikevaihdon jakautuminen meijerin (23 %), pankin (33 %), vakuutuksen (11 %) sekä vihannesalan (32 %) kesken. Henkilöstömäärän suhteen painopiste muuttuu pankkialan vallaksi, peräti 77 % koko henkilöstöstä. Jäljelle jääneet prosentit jakautuvat pitkälti vakuutus- ja vihannesalan kesken. Jäsenmäärän suhteen on nähtävissä, että pankkiala vie kaksi kolmasosaa ja vakuutusala jäljelle jääneen kolmanneksen. Yhtenä syynä heikkoon sijoitukseen pisteytyksessä on nähtävissä oman alueosuuskaupan puuttuminen. Pohjanmaa kuuluu S-ryhmän alueosuuskauppajaottelussa Keski-Pohjanmaan Osuuskauppa KPO:n alle. Koko maan lukemissa ainoastaan vihannestuotanto erottuu edukseen, ollen paras maakunta liikevaihdollisesti sekä työllistämisen suhteen.

Pohjois-Karjalassa korostuu osuuskaupan rooli osuustoiminnassa. Sekä liikevaihdollisesti että henkilöstön suhteen ylletään lähes 80 % osuuksiin, pankkisektorin kerätessä loput prosentit. Jäsenmäärässä mitattuna painopiste kääntyy hieman pankkitoiminnan puolelle. Koko maan lukemissa Pohjois-Karjala ei yllä suurin osuuksiin. Ainoastaan pankkisektorin jäsenmäärässä ylletään yli 5 % koko maan lukemasta.

Pohjois-Pohjanmaalla liikevaihdollisesti lähes 60 % muodostuu kaupan alasta, viidennes meijeriteollisuudesta ja reilu 10 % pankkitoiminnasta. Henkilöstössä mitattuna kaupan ala vie 67 % ja pankki lähes 20 %. Edellä mainitut alat vievät myös

suurimman osan jäsenmäärästä (yhteensä lähes 85 %). Liikevaihdollisesti koko maan lukemista merkittäväksi osuustoiminta osoittautuu energian (18 %), kaupan (8 %), meijerin (21 %) sekä telealan (20 %) puolella. Henkilöstön ja jäsenmäärän suhteen voidaan havaita vastaavia merkittäviä osuuksia. Erityisesti voidaan mainita yli 50 % osuudet energiateollisuuden puolella.

Jaetulle toiselle sijalla maakuntien pisteityksessä sijoittuneen Pohjois-Savon maakunnassa osuustoiminta jakautuu liikevaihdollisesti seuraavasti: kaupan ala (43 %), meijeri- (29 %), tele- (18 %) sekä pankkitoiminta (9 %). Henkilöstön suhteen prosenttiosuudet pysyvät suhteellisen samoina, lukuun ottamatta telealan nousua lähes 30 %:iin meijerialan kustannuksella. Jäsenmäärässä mitattuna taas kaupan, tele- ja meijerialan menettäessä hieman osuuksia, onnistuu pankkisektori nostamaan osuuttaan. Koko maan lukemista kaupan ala saa kaikilla mittareilla yli 5 %. Pohjois-Savon meijeriteollisuus saa taas kolmanneksen osuudet kaikilla mittareilla, mikä tekee siitä merkittävimmän meijerituottajan. Samoin telealalla Pohjois-Savo saavuttaa maakuntien suurimmat osuudet (liikevaihdollisesti ja henkilöstössä yli puolet).

Satakunnan maakunnan osuustoiminta elää vahvasti osuuskaupan varassa (76 % sekä liikevaihdollisesti että henkilöstön suhteen), kun pankkisektori saa molemmilla mittareilla 15-19 % osuudet. Jäsenissä mitattuna pankkisektori muodostaa tärkeimmän ryhmän (44 %), ennen kaupan alaa (38 %) sekä vakuutusala (18 %). Koko maan vertailussa Satakunta saavuttaa kaupanalalla liikevaihdosta ja henkilöstömäärästä yli 5 %. Merkittävää on myös meijeriteollisuuden 7 % henkilöstöstä sekä pankki- ja vakuutusalan 6-10 % osuudet jäsenistä.

Uudenmaan maakunnan luvuissa tulee ottaa huomioon, ettei niissä näy suurten osuuskuntien merkitys, kuten Valio tai SOK. Liikevaihdollisesti Uudenmaan osuustoiminta rajaukset huomioon ottaen on osuuskauppa- (31 %) ja osuuspankkipainotteista (53 %). Vastaavasti henkilöstön kohdalla näiden kahden tärkeän osuustoiminnan haaran lukemat kääntyvät toisin päin. Jäsenissä mitattuna taas suurimman osuuden vie kaupanala (peräti 82 %). Koko maan vertailussa Uusimaa saa luonnollisesti suuria osuuksia väestön keskittymän vuoksi. Kaupan ala vie koko maan liikevaihdosta ja henkilöstömäärästä 22 % ja jäsenistä 31 %. Samoin pankki- ja

vakuutuslalla ylletään suuren osuuteen liikevaihdollisesti (73% ja 63%) sekä henkilöstössä mitattuna (35 % ja 52 %). Lisäksi Finnish300+ -aineistossa on muutamia pieniä sektoreita, jotka saavat edustajan ainoastaan Uudeltamaalta, mikä selittää 100 % osuudet finanssi-, kielipalvelu-, kierrätys, kuljetus- sekä messut ja näyttelyt sektorilla.

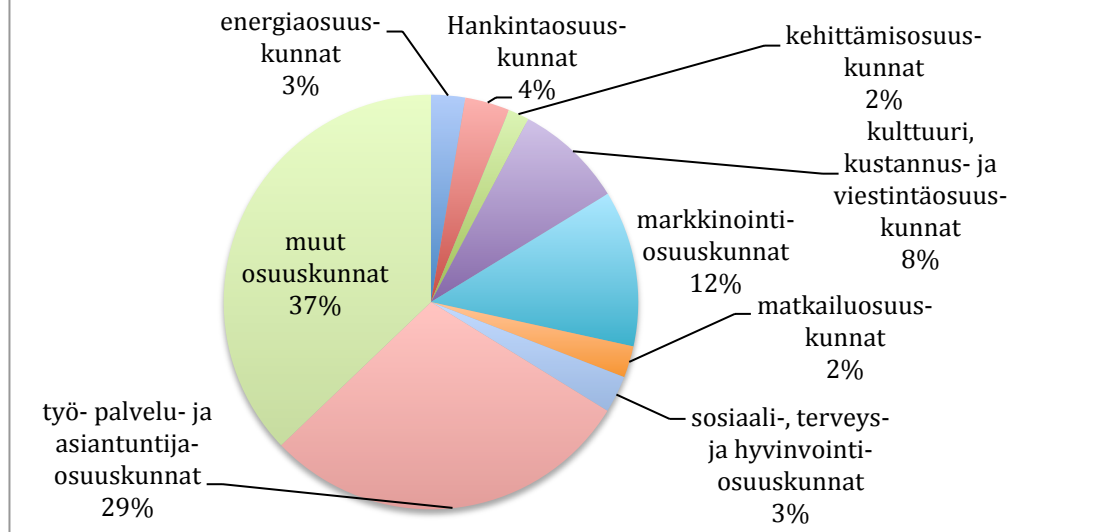
Turun seudulla, Varsinais-Suomen maakunnassa osuustoiminta on vahvasti osuuskauppapainotteista. Liikevaihdosta muodostuu 79 % kaupan alalta, kun pankkisektori tuottaa 13 %. Henkilöstömäärässä pyöritään samoissa osuuksissa. Tilanne tasoittuu jäsenmäärässä mitattuna, kaupan ala 51 %, pankkisektori 43 %. Koko maan vertailussa kaupan ala erottuu edukseen (9-12 % osuudet kaikilla mittareilla). Myös pankkisektori pärjää hyvin henkilöstön (8 %) ja jäsenten (11 %) suhteen. Huomion arvoista on, että kananmunan tuotanto on täysin Varsinais-Suomen varassa.

3.6 Pienosuustoiminnan merkitys yksilötasolla

Kuten esille on tullut, pienosuustoiminta muodostaa suurimman osuuskuntaryhmän määrällisesti. Yhteensä pienosuuskunniksi luokiteltavia osuuskuntia on 3 045. Pienosuustoiminnasta on olemassa oma rekisterinsä Pellervon sivuilla³¹, jossa on osuuskunnan perustiedot sekä toimiala. Pienosuustoiminnan toimialajakauma paljastaa, miten pienosuuskunnat ovat edustettuina eri toimialoilla (Kuvio 29, seuraavalla sivulla). Kuvioista ilmenee, että eniten pienosuuskuntia on luokiteltu ryhmään muut osuuskunnat (37 %). Tästä määrästä lähes 90 % on vesiosuuskuntia, joita Suomessa on yli 1 000. Toiseksi suurimman ryhmän muodostaa työ-, palvelu- ja asiantuntijaosuuskunnat (29 %) Merkittävimmät alatoimialat tämän ryhmän sisällä ovat monitoimialat (47 %) sekä asiantuntijat (18 %). Yli kymmenen prosentin osuuden pienosuustoiminnassa muodostaa lisäksi markkinointiosuuskunnat, joita Suomessa on yhteensä 371. Suurimpia markkinointiosuuskuntia ovat asiantuntija- (91 kpl) sekä käsityöammatit (71 kpl). Myös kulttuuri-, kustannus- ja viestintäosuuskunnat pääsevät kahdeksaan prosenttiin. Muut toimialat jäävät pienempiin prosentuaalisiin osuuksiin, hankintaosuuskuntia on reilu 100, energiaosuuskuntia 81, kehittämissosuuskuntia 50, matkailuosuuskuntia 75 sekä sosiaali-, terveys- ja hyvinvointiosuuskuntia 88.

³¹ <<http://osuuskuntarekisteri.pellervo.fi/>> 28.2.2012

Kuvio 29. Pienosuustoiminnan toimialajakauma

Pienosuustoiminnan alueellisesta merkityksestä saa kuvan Kalmin (2012b) tutkimuksen perusteella. Tutkimuksessa selvitettiin vuosien 1995 ja 2005 välillä perustettujen osuuskuntien ja muiden yhtiömuotojen alueellisia eroja suhteessa maakuntakohtaisiin työvoimalukuihin. Tulokset korostivat, että osuuskuntia perustettiin eniten korkeamman työttömyysasteen ja matalamman asukaskohtaisen tulon alueilla, eli Keski-Suomessa, Kainuussa ja Lapissa. Toisaalta osuuskuntien perustaminen oli vähäisempää hyvin menestyvillä ja taloudellisesti vilkkaammilla alueilla eli Etelä-Suomessa. Toisaalta muita yhtiömuotoja perustettiin eniten Etelä- ja Länsi-Suomessa, kun taas taloudellisesti heikommin menestyvillä alueilla ei muita yhtiömuotoja suosittu. Tulokset todistavat ihmisten hakevan osuustoiminnasta apua alueilla, joissa kärsitään työttömyydestä ja heikommasta taloudellista tilasta.

Yhteiskunnallisesti ajatellen pienosuustoiminnan merkitys on oleellinen yksilötasolla. Tätä yksilötason merkitystä pyrittiin selvittämään haastatteleamalla Tampereen seudun osuustoimintakeskuksen toiminnanjohtajaa Niina Immosta. Tampereen seudun osuustoimintakeskus on Suomen ainoa osuustoimintaan keskittävä neuvontapalvelupiste. Osuustoimintakeskuksen hyvät tulokset pienosuustoiminnan eteen on saanut kansainvälistäkin arvostusta. Immosen mukaan kysyntää on tällä hetkellä niin paljon, etteivät resurssit tahdo riittää. Immonen kokee suomalaisen yrittäjyyden kentän haasteelliseksi Suomen yksinyrittäjyyttä tukevan elinkeinopoliittisen linjan vuoksi. Se tuo omat haasteensa neuvonnan puolelle. Osuustoiminnan kannalta tilannetta

hankaloittaa, ettei yritysneuvojien parissa osuustoimintaa tunnisteta edes vaihtoehdoksi. Syyksi tähän on todettu, ettei yritysneuvojilla ole osaamista neuvoa asiakkaita osuustoiminnan suhteen. Tämän vuoksi osuustoimintakeskus on pyrkinyt parantamaan yritysneuvojien ammattitaitoa kouluttamalla heitä ympäri Suomea. Ongelmaksi osaltaan tilanteen on tehnyt yritysneuvojien ammattikunnan suuri vaihtuvuus. Laajemmassa mittakaavassa olennaisena syynä Immonen nostaa esille yrittäjyyskasvatuksen eri oppilaitoksissa ja yliopistoissa, joissa osuustoimintaopetuksen osuus jää mitättömäksi. Näiden vuoksi Tampereen seudun osuustoimintakeskus on koko 13 vuoden toimintansa ajan pyrkinyt aktiivisesti viemään eteenpäin tietoa osuustoiminnasta käymällä puhumassa oppilaitoksissa, hankkeissa ja organisaatioissa, tuottamalla materiaaleja ja oppaita sekä tarjoamalla erikoistunutta neuvontapalvelua. Immosen mukaan erityisen hyväksi välineeksi on koettu *tarinoita menestyksestä* -esitteet, joiden avulla ihmiset ovat konkreettisesti voineet havaita osuuskunnan toimivuuden yritysmuotona. Tampereen seudun osuustoimintakeskuksen toiminta onkin vilkastunut vuosi vuodelta. Mitä enemmän asiakkaiden tavoitteita tukevaa tietoa on asiakkaille saatu, sitä enemmän osuuskuntia on perustettu. Immonen kokee, että pelkkä yleisen tietoisuuden lisääminen ja myönteisen ilmapiirin saavuttaminen ovat tärkeitä osuustoiminnan imagon kannalta.

Immonen korostaa, että yksilökohtaiset tarpeet osuuskunnissa ovat hyvin erilaisia: on opiskelijoita, vastavalmistuneita, osa-aikaisia ja sivutoimisia yrittäjiä, työelämän oravanpyörästä pois halunneita sekä eläkeläisiä. Tärkeimpänä motiivina on monesti oman ammatin ja intohimon toteuttaminen. Immonen korostaa myös halun toimia yhdessä muiden kanssa. Toimialoja on myös monenlaisia, kuten kuvioista 29 myös ilmenee. Pienosuustoiminnan valtavan kirjjon Immonen laskeekin toiminnan eduksi. Toinen pienosuustoiminnan vahvuus on sen joustavuus ja toimivuus monessa eri konseptissa. Pienosuustoiminta vastaa työelämän muuttuneisiin tarpeisiin, sillä yrittäjävapaus tarjoaa joustavuutta esimerkiksi äitiyslomien ja perhevapaiden suhteen. Immonen näkee pienosuustoiminnan avoimena innovointia ja yhteistyötä lisäävänä ympäristönä, joka toimii demokraattisesti. Immosen mukaan osuuskuntalaki toimii loistava verkostolakina, joka tarjoaa yrityksille toimintaympäristön yhteistyöhön. Yleisesti Immonen näkee yhteistoiminnallisen yrittämisen halvimmaksi tavaksi vähentää yrittäjyyteen liittyviä riskejä. Toisaalta ongelmaksi, jo edellä tulleen yleisen

tietoisuuden puutteen lisäksi, Immonen nostaa demokratiasta aiheutuvan tietynlaisen johtamisjärkekkyyden. Vaikka osuuskuntia menee konkurssiin todella vähän, niin Immosen mukaan eniten ongelmia muutamissa vuosittaisissa kriisiosuuskunnissa ovat aiheuttaneet henkilökemian konfliktit.

Kuten tutkielman teoriaosuudesta ilmenee, ei pienosuustoiminnan työllistävyydestä ole olemassa tarkkoja lukuja. Immonen esittää, että Pirkanmaalla tehdyssä tutkimuksissa ilmeni, että osuuskunnat maksoivat palkkoja keskimäärin 24,7 henkilölle, joka henkilötyövuosiksi esitettynä olisi 6,3. Immonen laskee, että tällä hetkellä käytännössä toimivia pienosuuskuntia on noin tuhat³², mikä tarkoittaa, kokonaistyöllistävyyden olevan 6 000 henkilön luokkaa. Pirkanmaan merkitys Suomen pienosuustoiminnan keskuksena korostuu, sillä näistä tuhannesta toimivasta pienosuuskunnasta noin kuudennes on pirkanmaalaisia. Immosen mukaan pienosuuskunnissa on mukana myös paljon ulkopuolisia henkilöitä eli ei-jäseniä. Esimerkkinä Immonen toteaa, että taiteilijoiden produktioissa on enemmän ulkopuolisia kuin omia jäseniä, ja erityisesti laskutuspalveluosuuskuntien toiminta on suunnattu kokonaan ulkopuolisille.

Asiantuntemustuki ei keskity, eikä osuustoimintakeskuksen toimesta ohjata toimialallisesti tiettyyn sektoriin, vaan kunkin asiakkaan tarpeet otetaan huomioon. Immonen nostaa esille, että luovat alat ovat toki haasteellisempia, koska yrittäjyys on vieraampi käsite luovien alojen edustajille. Immonen jatkaa, että haasteellisuus on kuitenkin enemmän yksilökohtaista, ei niinkään toimialaan sitoutunutta. Monesti perustajaryhmässä on mukana jokin vaikea yksilö, ketä joudutaan neuvomaan ihan perusteissa. Haasteeksi muodostuu myös, ettei työlainsäädäntö taivu henkilöstöomisteiseen osuuskuntaan. Konkreettisesti tämä näkyy laskutuspalveluosuuskunnissa, koska osuuskuntien tulisi määritellä työnantajan direktio-oikeus.

Immosen mukaan tällä hetkellä erilaiset asiantuntija-alat ovat suosiossa, mutta hän nostaa esille mielenkiintoisina aloina myös yrittäjäkasvatuksen eli oppilaitos-osuuskunnat sekä monet tämän hetken muodikkaat alat, kuten lähiruoka ja luomu-

³² Katso myös Kalmi 2012b. On paljon pienosuuskuntia, jotka ovat rekisterissä, mutta eivät käytännössä kuitenkaan ole toiminnassa.

ruoka, sekä ihmisten ylipäänsä kasvaneen kiinnostuksen tuottaa palveluita itselleen. Oman lukunsa muodostavat myös sosiaaliset osuuskunnat, joita ei Suomessa ole montaa. Immonen odottaa mielenkiinnolla, millaiseen asemaan yhteiskunnallinen yrittäjyys tulevaisuudessa kohoaa. Yhteiskunnallisen yrittäjyyden harjoittamiseen osuuskunta yritysmuotona soveltuu parhaiten, minkä vuoksi Immonen näkee yhteiskunnallisessa yrittäjyydessä paljon potentiaalia. Italiassa on hoivapuoli järjestetty vahvasti osuustoiminnallisesti, mutta vastaava ei ole Immosen mukaan Suomessa onnistunut julkisten hankintojen ja kilpailutuksien sekä sosiaalisten kriteerien puutteen vuoksi. Suomessakin on jo paljon suuria globaaleja toimijoita hoivapuolella, minkä vuoksi tulisi keskittyä julkisen puolen uudelleen organisoimiseen. Positiivisina esimerkkeinä Immonen mainitsee hiljattain Jyväskylän seudun lääkäreiden keräämän adressin julkisen puolen hoivaosuuskunnan eteen sekä Kuopion e-terveyskeskus -hankkeen. Tulevaisuudessa Immonen toivoisi kestäväen kehityksen periaatteita noudattavien osuuskuntien esiinmarssia. Immonen painottaa kestävien energialähteiden hyödyntämistä, kuten tuulivoiman tuottamista osuuskunnan toimesta. Immosen mukaan osuuskuntamainen yrittäminen soveltuisi myös kiinteistöyhtiöiden perustamiin kortteliosuuskuntiin, jotka voisivat keskitetysti hankkia palveluja.

3.7 Uuden osuuskuntalain merkitys – toimintamahdollisuuksien takaaminen

Vuonna 2006 voimaan tulleen uuden osakeyhtiölain yhteydessä tuli päivittää myös osuuskuntalakia. Tämä jäi toteuttamatta, niinpä viime vuosina Pellervo-Seura sekä suurimpien osuuskuntien lakimiestyöryhmät ovat tehneet työtä uuden lain eteen. (Osuuskuntalaki – osuuskuntalaki Suomessa 110 vuotta 1901–2011 2011, 5–6.) Olisi tärkeää, että kaikki yritysmuodot olisivat samanarvoisessa asemassa lakeja säädettäessä. Historian saatossa osuuskuntalaista on aina pyritty tekemään modernimpi kuin osakeyhtiölaista ja näin takaamaan osuustoiminnalle hyvät puitteet. Osuustoiminnan menestymisen kannalta jatkossa on ehdottoman tärkeää, että osuustoimintaa koskee oma lakinsa. Tällöin osuustoiminnan erityispiirteet saadaan myös säilymään. (Lehto 2011.) Suuria muutoksia uuteen lakiin ei tulisi, lähinnä sen kirjoitusasua tulisi yhtäläistää osakeyhtiölain kanssa, ottaen huomioon kuitenkin

osuustoiminnan erityispiirteet (Lehto 2008). Osuuskuntalaki olisi hyvä päivittää, jotta siitä saataisiin helpommin ymmärrettävä (Karhu 2011).

Osuustoimintalakiseminaarissa Helsingissä 18.1.2012 lainsäädäntöneuvos Jyrki Jauhiainen kertoi tarkemmin uuden osuuskuntalain tavoitteista. Hän korosti, etteivät uudistustarpeet ole ministerilähtöisiä, vaan suurin osa lakiuudistuksen esityksistä on osuustoimintayritysten edustajilta peräisin. Tärkeimmiksi uudistuskohdiksi Jauhiainen totesi yleisesti osuuskuntien toimintaedellytyksien tasavertaisen aseman saavuttamisen kilpailevien yritysmuotojen rinnalla. Uudesta laista on tarkoitus tehdä kattavampi ja yleisesti ottaen selkeämpi. Tarkoitus on korvata monipolviset viittaussäännökset selkokielisellä säännöksillä pitäen lakisisältö muuttumattomana. Olennaista on myös käsitteistön yhtenäistäminen osakeyhtiölain kanssa. Osuuskunnan tarkoitus ja tuntomerkit pysyvät ennallaan, eikä lailla ole vaikutusta jäsenten, osuuden omistajien eikä velkojien asemaan. Osuuskuntien perustamista halutaan helpottaa vähentämällä perustajajäsenten määrä yhteen henkilöön. Tarvittaessa lisäjäseniä voisi tulla mukaan myöhemmin. Lisäksi olisi tarkoitus edistää jäsen- ja sijoittajarahoituksen hankintaa. Jauhiaisen mukaan lakiesitys etenisi eduskunnassa syksyllä 2012 ja tulisi voimaan aikaisintaan vuoden 2013 alusta. (Jauhiainen 2012.)

Pienosuustoiminnan kannalta lakiehdotus saa vastaan kritiikkiä. Tampereen seudun osuustoimintakeskuksen toiminnanjohtaja Niina Immonen totesi haastattelussa, että todennäköisesti kaikki pienosuustoiminnan parissa olevat olisivat jättäneet vastalauseen lakiehdotukselle. Isoimmat asiat pienosuustoiminnan näkökulmasta ovat Immosen mukaan osuuskuntien perustaminen vain yhden henkilön varaan sekä toiminnantarkastuksen sisällyttäminen lakiin. Käytännössä lakiuudistus tarkoittaisi paljon paperityötä, ohjeiden ja oppaiden uudelleenkirjoittamista sekä tarvetta osuuskuntien sääntömuutoksille. Yleisesti Immonen kritisoi siirtymistä eräänlaiseen pääomattomaan osuusjärjestelmään, joka herättäisi kysymyksiä ja epäselvyyksiä.

4 YHTEENVETO JA JOHTOPÄÄTÖKSET

Tässä pro gradu -tutkielmassa selvitettiin osuustoiminnan yhteiskunnallista merkitystä Suomessa pääasiassa liiketaloudellisesta näkökulmasta tarkasteltuna. Tutkimuskohteena oli osuustoiminta ja Suomi. Yhteiskunnallisen merkityksen abstrakti käsite pyrittiin operationalisoimaan tarkastelemalla osuustoiminnan yhteiskunnallista merkitystä laajemmassa mittakaavassa kansainvälisellä ja kansallisella tasolla sekä tarkemmin toimiala-, maakunta- sekä yksilötasolla. Lisäksi tuotiin esille merkityksiä ja näkökulmia osuustoiminnan historiasta. Näin ollen saatiin luotua kokonaisvaltainen kuvaus suomalaisesta osuustoimintakentästä sekä sen yhteiskunnallisesta merkityksestä. Tutkimuksen taustan muodostivat osuustoiminnan ja osuustoimintalainsäädännön historia Suomessa, osuustoiminta yritysmuotona, osuustoiminnan arvomaailma sekä erityyppiset muodot harjoittaa osuustoimintaa.

Sekä tutkielman teoriaosuus että kappale 3.1 korostavat osuustoiminnan historiallista merkitystä Suomessa. Suurempina kokonaisuuksina esille nousivat osuustoiminnan rooli Suomen itsenäisyyden saavuttamisessa sekä yhteiskunnan rakentamisessa. Viime vuosisadan alussa perustetut osuuskunnat ovat kasvaneet ajan myötä todella merkittäviksi suomalaisessa yhteiskunnassa. Niiden vaikutus pelkästään terveen kilpailun lisääjänä Suomessa on ollut valtaisa. Osuustoiminnan ansiosta on syrjäseutuja onnistuttu pitämään asuttuna, maataloustuotteiden tulonjakoa on tasattu sekä ylipäänsä osuustoiminta on vaikuttanut voimakkaasti maalaisväestön taloudellisen ja sosiaalisen aseman kehittymiseen. Osuustoiminnan merkitys on ollut suuri myös suomalaisen elintarvikeomavaraisuuden saavuttamiselle. Kaikella tällä on mahdollistettu kotimainen omistajuus monella tärkeällä sektorilla. Unohtaa ei voida myöskään osuustoiminnan roolia demokratian ja tasa-arvon kehittämisessä sekä merkitystä yhteiskunnallisena kasvattajana. Kokonaisuudessa osuustoiminnan voidaan katsoa luoneen perustan Suomen demokraattiselle hyvinvointiyhteiskunnalle. Monet edellä esitetyistä asioista ovat nyky-yhteiskunnassa itsestään selvyyskysymyksiä, mitä ei välttämättä osata arvostaa.

Kansainvälisellä tasolla tulokset korostivat Suomen suhteellista merkitystä maailman 300 suurimman osuuskunnan joukossa. Suomi sai maiden välisessä vertailussa parhaimmat arvot suhteuttaessa listan suomalaiset osuuskunnat väkilukuun sekä listan osuuskuntien maakohtaiset liikevaihdot suhteutettuna niin väkilukuun, että valtiokohtaiseen bruttokansantuotteeseen. Toimialoina Suomen kohdalla korostuivat osuustoiminnan vahvat suuntaukset: maa- ja metsätalous, pankki- ja rahoitustoiminta, vähittäiskauppa sekä vakuutustoiminta. Suomen pärjääminen jokaisella aineiston merkittävimmillä toimialalla tekee Suomesta maailman osuustoiminnallisimman maan. Tutkimustulokset tukevat Akkasen ja Karjalaisen artikkelia³³, mutta tarjoavat samalla huomattavasti laajemman analyysin.

Kansallisella tasolla esille nousee osuustoiminnan vahva asema työllistäjänä. 2000-luvulla työllistämisen kehityksessä on havaittavissa kasvutrendi. Osuustoiminta on lisäksi pärjännyt suhteessa paremmin kuin yleinen työllisyyden kehitys Suomessa. Yhteiskunnallista merkitystä mitattiin myös tuloverojen maksuna. Sen osalta otettiin hieman takapakkia 2008 ja 2009 taantumana aikana, mutta silti maksetut tuloverot ovat vuosien 2004 ja 2005 tasosta nousseet huomattavasti. Osuustoiminnan jäsenmäärä on tärkeä yhteiskunnallinen mittari, koska osuuskunnat ovat jäsentensä omistamia. Kehitys on ollut valtaisa osuustoiminnan historian aikana. Vuonna 2007 ylitettiin jo seitsemän miljoonan omistajan raja. Jäsenille maksetuissa bonuksissa on nähtävissä vuosien 2006 ja 2010 välillä nousutrendi. Markkinaosuuksissa mitattuna osuustoimintayrityksillä on valtaisa merkitys monilla aloilla.

Toimialakohtaisessa tarkastelussa analysoitiin kahta eri aineistoa. Talouselämä 500 -aineiston perusteella määrällisesti osuuskunnat saivat tasavertaiset osuudet vähittäiskaupan ja vakuutusalan puolella suhteessa muihin yritysmuotoihin. Lisäksi elintarviketeollisuudessa yllettiin yli viidennekseen. Määrällisesti tärkein sektori oli Talouselämä 500 -aineiston perusteella vähittäiskauppa. Liikevaihdollisesti suhteessa muihin yhtiöihin elintarviketeollisuus, vähittäiskauppa sekä moniala ja muut -sektorit pärjäsivät parhaiten. Osuuskuntien kesken liikevaihdosta suurimmat osuudet saavutettiin osuuskaupan puolella. Myös elintarviketeollisuuden puolella, pankkialalla ja metsäteollisuudessa saavutettiin merkittäviä osuuksia. Toimialoittain suhteessa

³³ Katso Akkanen & Karjalainen 2012.

muihin yritysmuotoihin parhaiten osuuskunnat työllistivät vakuutusosalalla, vähittäiskaupan, elintarviketeollisuuden sekä rahoitussektorilla. Kuten edellä liikevaihdon suhteen, myös henkilöstössä mitattuna kaupanala menestyi parhaiten osuuskuntien keskinäisessä osuudessa. Samoin elintarvikeala, metsäteollisuus ja pankkisektorit olivat tärkeimpiä työllistäjiä. Finnish300+ -aineiston perusteella jäsenmäärä jakaantui tasaisesti kaupan alan, pankki- sekä vakuutussektorin kesken.

Alueellisessa vertailussa maakunnat pisteytettiin suhteessa maakunnan asukasluvuun neljän kriteerin perusteella: osuuskuntien määrä, liikevaihto, henkilöstö- ja jäsenmäärä. Määrällisessä vertailussa kärkikolmikon muodostivat Ahvenanmaa, Etelä- ja Keski-Pohjanmaa. Sekä liikevaihdollisesti että henkilöstömäärässä mitattuna Keski-Pohjanmaa oli ylivoimainen ykkönen ennen Kanta-Hämettä ja Pohjois-Savoa. Jäsenmäärän suhteen kärkikolmikossa Pohjois-Savon korvasi Kainuu. Näistä muodostetun pisteytyksen perusteella ylivoimainen ykkönen oli Keski-Pohjanmaa, miltei täysillä pisteillä. Toisen tilan jakoivat Kanta-Häme ja Pohjois-Savo. Alueellisessa vertailussa tulee ottaa huomioon, että aineistosta karsittiin suurimmat osuuskunnat pois alueellisten tietojen puutteiden vuoksi. Osaltaan tuloksiin myös vaikuttaa S-ryhmän alueosuuskauppojen suuri merkitys, ja että alueosuuskauppojen rajat eivät noudattaneet maakuntien rajoja.

Pienosuustoiminnasta suoritetun haastattelun tarkoituksena oli selvittää pienosuustoiminnan yksilötason merkitystä. Esille nousivat pienosuustoiminnan tarjoama joustavuus sekä asiakaskunnan laaja kirjo niin toimialoittain kuin asiakkaiden kesken. Tärkeimmiksi syiksi osuustoimintaan mukaan lähtemiseksi haastattelussa nousi itsensä ja ammatin toteuttamisen sekä halun työskennellä muiden kanssa. Suurin haaste tällä hetkellä pienosuustoiminnan parissa oli yritysneuvojen puutteellinen ammattitaito osuustoiminnan suhteen sekä yleinen tietoisuuden kohentaminen. Tulevaisuudessa voi löytyä potentiaalia ja mahdollisuuksia yrittäjäkasvatukseen ja yhteiskunnallisen yrittäjyyden sekä erityisesti kestäväen kehityksen periaatteita noudattavien osuuskuntien saralta.

Suomalainen osuustoiminta on käynyt viimeisinä vuosikymmeninä läpi suuret muutokset. Globalisoituva maailma on tuonut ja tuo jatkossa haasteita, jotka tulisi

kuitenkin kääntää mahdollisuudeksi. Suomalaisuuden korostaminen ja sen kääntäminen kilpailuvaltiksi tulee ymmärtää, koska suomalaiset arvostavat kotimaisia turvallisiksi koettuja palveluja ja tuotteita. Kilpailueduilla on yhteys liiketoiminnan menestykseen ja markkinaosuuksiin sekä laajemmassa mittakaavassa yhteiskunnalliseen merkittävyyteen. 2000-luvulla on yhteiskunnassa korostettu lisäksi moraalisia ja eettisiä arvoja. Osuuskunnille näiden asioiden korostamisen ei luulisi tuottavan vaikeutta. Parhaimmillaan osuustoiminta pystyy vastaamaan näihin haasteisiin, onhan osuustoiminta rakennettu arvojen ja periaatteiden varaan sekä tarjonnut kotimaisia hyödykkeitä ja taannut suomalaista omistajuutta.

Osuustoiminta on rakennettu alhaalta ylöspäin, yhdistäen koko kansa saman liikkeen alle. Gebhardin jalanjalkia seuraten on rakennettu osuustoiminnan ilmiö, kansallinen malli, joka ei perustu nopeaan voiton tavoitteluun, vaan yhteiskunnan kehittämiseen pitkällä tähtäimellä. Osuustoiminnan yli seitsemän miljoonan kasvanut laaja omistajapohja kuvastaa osuustoiminnan hyvää ja luotettavaa imagoa. Kansainvälisesti on suomalaista osuustoimintaa ihailtu ja kunnioitettu. Suomen tuleekin ottaa tämä haasteena, joka tarkoittaa aseman säilyttämistä maailman osuustoiminnallisimpana maana sekä esimerkin näyttämistä muille.

Tulevaisuudessa tulee korostaa osuustoimintaa yritysmuotona, kunnioittaa sen perinteitä ja arvomaailmaa, mutta samalla kyetä vastaamaan toimintaympäristön muutoksiin ja haasteisiin. Menestyminen jatkossa vaatii lisäksi omien kilpailuetujen tuntemista ja näiden viemistä markkinoille. Osuustoiminnan joukkovoima toimii, kun taustalla on yksilöiden usko osuustoiminnan etuihin ja osuuskuntien toimihenkilöt osaavat johtaa osuuskuntaa osuustoiminnan arvomaailma, liiketaloudelliset näkökulmat sekä jäsenten edut huomioon ottaen.

Osuustoiminnan tulee pitää puoliaan sekä vaikuttaa päättäjiin, jotta osuuskuntien toimintamahdollisuudet ylläpidetään. Vuoden 2011 eduskuntavaaleja varten laadittiinkin osuustoiminnan kehityksen tavoitteet. Tavoitteissa korostuivat tasa-

arvoinen asema yritysmuotona, tunnettavuuden lisääminen sekä opetuksen ja tutkimuksen kehittäminen³⁴.

Osuustoiminnalla tulee riittämään haasteita tulevaisuudessa. Erityisesti jäsenten sitouttaminen omistajuuteen koetaan ongelmaksi, koska osuustoiminnan perusajatus on hämärtynyt alkuajoista. Osaltaan tähän on vaikuttanut osuuskuntien kokojen kasvu, jolloin toiminta on muuttunut enemmän kasvottomaksi. Yhtäläillä haaste, mutta toisaalta mahdollisuus, on yhteiskunnalliset ongelmat, kuten asutuksen ja elinkeinojen säilyttäminen syrjäseuduilla sekä terveydenhuollon uudelleen organisointi. Esimerkiksi näihin voisi löytyä ratkaisu osuustoiminnallisesta yrittäjyydestä.

³⁴ Katso Osuustoiminnan neuvottelukunta, Pellervo-Seura ry, Osuustoiminnan kehittäjät Coop Finland ry & Suomen vesihuolto-osuuskunnat SVOSK ry 2011.

LÄHDELUETTELO

Kirjallisuus

- Borys, B. & Jemison, D. B. 1989. Hybrid Arrangements as Strategic Alliances: Theoretical Issues in Organizational Combinations. *Academy of Management Review*. Volume 14, Issue 2.
- Borzaga, C., Depedri, S. & Bodini, R. 2011. *Cooperatives: The Italian Experience*. Euricse.
- Buchanan, J. & Tollison, R. 1984. *The Theory of Public Choice-II*. The University of Michigan Press.
- Eskola, J. & Suoranta, J. 1998. *Johdatus laadulliseen tutkimukseen*. Tampere. Vastapaino.
- Hansmann, H. 1999. *Cooperative Firms in Theory and Practice*. Liiketaloudellinen aikakauskirja 4/1999.
- Hiltunen-Lagzouli, M. & Viljakainen, O. 1998. Osuuskunnan taloushallinto. Teoksessa Koskimies, E. (toim) *Osuustoiminnallinen yhteisyritys*. Tampere: Tammer-Paino Oy.
- Hirsjärvi, S., Remes, P. & Sajavaara, P. 2004. *Tutki ja kirjoita*. Helsinki: Tammi.
- Jones, D. C, Kalmi, P. 2009. Trust, inequality and the size of the co-operative sector: Cross-country evidence. *Annals of Public and Cooperative Economics*, 80(2), 165–195.
- Jussila, I., Kalmi, P. & Troberg, E. 2008. *Selvitys osuustoimintatutkimuksesta maailmalla ja Suomessa*. Osuustoiminnan neuvottelukunta.
- Kalmi, P. 2012a. *Organisaatioiden monimuotoisuus pankkisektorin vakauden lähteenä*. Kansantaloudellinen aikakauskirja. 108 vsk. 1/2012. s. 15–19.
- Kalmi, P. 2012b. Catching a wave: the formation of co-operatives in Finnish regions. *Small Business Economics*. Julkaistu verkossa 4.3.2012.
- Karjalainen, J. 1998. Uusosuustoiminta Suomessa. Teoksessa Koskimies, E. (toim) *Osuustoiminnallinen yhteisyritys*. Tampere: Tammer-Paino Oy.
- Koskinen, I., Alasuutari, P. & Peltonen, T. 2005. *Laadulliset menetelmät kauppatieteissä*. Tampere. Vastapaino.
- Kuisma, M., Henttinen, A., Karhu, S. & Pohls, M. 1999. *Kansan talous. Pellervo ja yhteisen yrittämisen idea 1899-1999*. Helsinki: Kirjayhtymä Oy.

- Köppä, T., Troberg, E. & Hytinkoski, P. 2008. Osuustoiminnan yliopisto-opetuksen aikamatka Suomessa. Teoksessa Kaipainen, Ri. (toim) & Kurki, S. *Tieteestä tekoja - yliopiston yhteiskunnallisen vuorovaikutuksen tulkintoja maa-seutukontekstissa*. Vaasa: Helsingin yliopisto, Ruralia-instituutti, 141–159.
- Laurinkari, J. 2004. *Osuustoiminta – Utopiasta kansainvälisen yrittämisen muodoksi*. Kuopio: Suomen Graafiset Palvelut Oy.
- Lukka, K. 1999. Case/field-tutkimuksen erilaiset lähestymistavat laskentatoimessa. Teoksessa Hookana-Turunen, H. (toim.) *Tutkija, opettaja, akateeminen vaikuttaja ja käytännön toimija - Professori Reino Majala*. Turun kauppakorkeakoulun julkaisuja, Sarja C-1:1999.
- Mähönen, J. & Villa, S. 2006. *Osuuskunta*. Helsinki. WSOYpro.
Osuuskunnan perustajan opas. Pellervo-Seura ry 2010. Painorauma Oy.
- Mäkinen, V. 1993. *Caset johdon laskentatoimen tutkimuksessa*. Yrityksen taloustieteen ja yksityisoikeuden laitoksen julkaisuja A3:22, Tampere.
- Novkovic, S. 2008. Defining the co-operative difference. *The Journal of Socio-Economics*, 37, 2168–2177.
- Osuuskuntalaki – Osuuskuntalaki Suomessa 110 vuotta 1901–2011*. Pellervo-Seura ry 2011. Painorauma Oy.
- Osuustoiminnan arvot ja periaatteet 2000-luvulle*. Osuustoiminnan neuvottelukunta 2009. Painorauma Oy.
- Osuustoiminta – Vastuullista suomalaista johtajuutta*. Osuustoiminnan neuvottelukunta 2005. Suomen Graafiset palvelut Oy.
- Pättiniemi, P. 2001. Labour co-operatives as an innovative response to unemployment. Teoksessa Borzaga, C. (toim) & Defourny, J. (toim) *The Emergence of Social Enterprise*. Lontoo: Routledge.
- Ryan, B., Scapens, R. & Theobald, M. 2002. *Research Method & Methodology in Finance & Accounting*. 2nd edition. London: Thomson
- Scapens, R. W. 1990. Researching management accounting practice: The role of case study methods. *British Accounting Review*. 22, 259–281.
- Seppelin, M. 2000. *Osuustoiminnan jalanjäljillä. Katsaus suomalaisen osuustoimintaliikkeen historiaan*. Mikkeli: Helsingin yliopiston osuustoiminta-instituutti. Julkaisuja 28.
- Skurnik, S. 2002. Osuustoiminnan merkitys. Teoksessa Pöyhönen, S. *Osuuskunnan hallinto ja osuuskuntalaki*. Jyväskylä. Gummerus.
- Spear, R. 2000. The Co-Operative Advantage, *Annals of Public and Cooperative Economics*, 71, 4, 507–523.

Torgerson, R. E., Reynolds, B. J., & Gray, T. W. 1997. Evolution of cooperative thought, theory and purpose. Teoksessa M. Cook, et al. (Toim.), *Cooperatives: Their importance in the future food and agricultural system*. Washington, DC: National Council of Farmers Cooperatives, and The Food and Agricultural Marketing Consortium, 3–20.

Van Diepenbeek, W. J. J. 2007. *Cooperatives as a Business Organization; Lessons from Cooperative Organization History*. Universiteit Maastricht.

Yin, R. 1994. *Casey Study Research – Design and Methods*. 2nd edition. Sage.

Virallislähteet:

Osaakeyhtiölaki, 21.7.2006/624

<<http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2006/20060624>>, 10.12.2011.

Osuuskuntalaki, 28.12.2001/1488

<<http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2001/20011488>>, 10.12.2011.

Muut lähteet:

Chesnick, D. S. & Liebrand, C. B. <<http://www.rurdev.usda.gov/rbs/pub/jan07/global.htm>> 15.2.2012.

EURICSE: <<http://euricse.eu/en>> 29.2.2012.

ICA: Global300 Report 2010.

<<http://www.ica.coop/publications/Global300Report2011.pdf>> 30.1.2012.

Jauhiainen, J. 2012. *Osuuskuntalain uudistus*. Esitetty osuuskuntalakiseminaarissa. 18.1.2012. Helsingin yliopisto.

Pellervo-Seura: Hedvig-projekti <<http://www.pellervo.fi/hedvig/index.html>> 19.1.2012.

Tilastokeskus: <www.stat.fi> 31.1.2012 ja 2.2.2012.

World population data sheet 2008: <<http://www.prb.org/Publications/Datasheets/2008/2008wpds.aspx>> 30.1.2012

Osuustoimintalehden artikkelit:

Akkanen, R-M., Alarotu, P., Karjalainen, M-M & Repo, T. 2010. Puoluevaikuttajat vakuuttivat, että osuustoimintaa ei ole unohdettu. *Osuustoiminta* 2/10.

Akkanen, R-M & Karjalainen, M-M 2012. Suomi maailman vahvin osuustoimintamaa. *Osuustoiminta* 1/12.

Asunta, M. 2011. Neljä Suomen menestyksen kulmakiveä. *Osuustoiminta* 1/11.

- Haavisto, H. 2010. Osuustoiminnan arvot globalisaation aikakaudelta. *Osuustoiminta* 6/10.
- Hämäläinen, V. 2004. Ei muutosta osuuspääoman koron verotukseen. *Osuustoiminta* 6/04.
- Inkinen, K. 2005. Sankareita vai veijareita? Uranuurtajien legendan jäljillä, *Osuustoiminta* 5/05.
- Inkinen, K. 2011. Väinö Tannerin ura eteni monessa uomassa. *Osuustoiminta* 1/11.
- Kalmi, P. 2006. Kansainvälinen osuustoimintaliiton tilasto vahvistaa: Suomi nousi maailman vahvimmaksi osuustoimintamaaksi. *Osuustoiminta* 6/06.
- Karhu, S. 2004. Eduskunnan lausuma ja selvitys eivät riitä osuuskunnille. *Osuustoiminta* 4/04.
- Karhu, S. 2006. 160-miljoonaisen osuustoiminnan uusi ääni Euroopassa. *Osuustoiminta* 6/06.
- Karhu, S. 2010. YK:n julistama osuustoiminnan vuosi 2012. *Osuustoiminta* 1/10.
- Karhu, S. 2011. Hallitusohjelma lupaa uuden osuuskuntalain. *Osuustoiminta* 4/11.
- Karjalainen, M-M. 2000. Osuustoiminta tuntee kansakunnan sydämenlyönnit. *Osuustoiminta* 2/00.
- Karjalainen, M-M. 2001. Osuustoiminta on kansanliikettä. *Osuustoiminta* 6/01
- Karjalainen, M-M. 2002. Mikä lopultakin on osuustoiminnan merkitys. *Osuustoiminta* 3/02.
- Karjalainen, M-M. 2006. Joka kymmenes suuryritys edustaa osuustoimintaa. *Osuustoiminta* 4/06.
- Karjalainen, M-M. 2007a. Joka kymmenes. *Osuustoiminta* 4/07.
- Karjalainen, M-M. 2007b. Osuustoiminnan nelikenttä tutuksi. *Osuustoiminta* 5/07.
- Karjalainen, M-M. 2007c. Vesiosuuskuntien buumi jatkuu. *Osuustoiminta* 3/07.
- Karjalainen, M-M. 2007d. Teoria ja käytäntö. *Osuustoiminta* 2/07.
- Karjalainen, M-M. 2008. Joka kymmenes suuryritys. *Osuustoiminta* 5/08.
- Karjalainen, M-M. 2011a. Suomen osuustoiminnalla yli seitsemän miljoonaa omistajaa. *Osuustoiminta* 4/11.
- Karjalainen, M-M. 2011b. Kansainvälinen osuustoimintavuosi 2012 käynnistyi tutkimuskonferenssilla Mikkeliissä. *Osuustoiminta* 5/11.

- Karjalainen, M-M. 2011c. Talouteen lisää elinvoimaa ot-mallilla. *Osuustoiminta* 5/11.
- Karjalainen, M-M. & Saarnivaara, P. 2007. Osuustoiminta vahvinta Keski- ja Etelä-Pohjanmaalla. *Osuustoiminta* 5/07.
- Kaskinen, H. 2000. Oikeusministeri Johannes Koskinen uudistaisi osuuskuntalakia maltillisesti: jäsen ja ääni –periaate säilyköön. *Osuustoiminta* 2/00.
- Kaskinen H. 2009. Minkälainen maa Suomi olisi ilman osuustoimintaa? *Osuustoiminta* 1/09, s.36–37.
- Köppä, T., Troberg, E. & Jussila, I. 2008. Osuustoimintatutkimuksella kansainväliseen kärkeen? *Osuustoiminta* 1/08.
- Lehto, K. 2006. Osuuskunnat ja yhdenvertaisuus lain edessä. *Osuustoiminta* 4/06.
- Lehto, K. 2008. Tarvitaanko uutta osuuskuntalakia?. *Osuustoiminta* 4/08.
- Lehto, K. 2011. Osuustoimintalaki 110 vuotta. *Osuustoiminta* 2/11.
- Osuustoiminnan neuvottelukunta, Pellervo-Seura ry, Osuustoiminnan kehittäjät Coop Finland ry & Suomen vesihuolto-osuuskunnat SVOSK ry 2011. Palvelua, vakautta ja turvaa osuustoimintaa edistämällä. *Osuustoiminta* 1/11.
- OT-lehti 2002. Joka kymmenes suurimmista. *Osuustoiminta* 3/02.
- Repo, T., Akkanen, R-M., Kaskinen H., Karjalainen M-M. 2006. Jyrki Katainen lupasi korjausta osuuskuntien verokohteluun. *Osuustoiminta* 2/06.
- Repo, T., Akkanen, R.-M., Kaskinen H., Mustonen A. & Karjalainen M-M. 2005a. Osuuspääoman verovapaa osuus jäi liian pieneksi. *Osuustoiminta* 2/05.
- Repo, T., Akkanen, R.-M., Kaskinen H., Mustonen A. & Karjalainen M-M 2005b. Osuustoimintaa rangaistiin kateusrajalla. *Osuustoiminta* 2/05.
- Rämö, M 2004. Osuuskuntien jäsenmäärä nousi yli 1,3 miljardin. *Osuustoiminta* 6/04.
- Saarnivaara, P. 2011. Keski-Pohjanmaa otti entistä kirikkaammin kullaa. *Osuustoiminta* 5/11.
- Skurnik, S. 2000. Osuustoiminnan imago ja lakiuudistus. *Osuustoiminta* 2/00.
- Skurnik, S. 2001. Tärkeä osuuskuntalain uudistus. *Osuustoiminta* 5/01, 3.
- Tenaw, S. 2010. Charles Gould ylistää suomalaista osuustoimintaa. *Osuustoiminta* 6/10, 24.
- Äyräväinen, A. 2000. Naiset mukaan osuuskuntien päätöksentekoon. *Osuustoiminta* 4/00.

Liite 1: Osuuskuntien määrän historiallinen kehitys

LIITE 1	Osuuskuntien määrät 1910						Yhteensä	Yhteensä (%)
	Osuus- meijerit	(%)	Osuus- kassat	(%)	Osuus- kaupat	(%)		
Oulu/Lappi	21	6%	42	11%	38	9%	101	9%
Kuopion lääni	73	22%	110	30%	32	7%	215	19%
Vaasan lääni	60	18%	28	8%	98	22%	186	16%
Turun lääni	88	26%	17	5%	78	18%	183	16%
Hämeen lääni	37	11%	5	1%	46	10%	88	8%
Mikkelin lääni	24	7%	34	9%	14	3%	72	6%
Uudenmaan lääni	16	5%	10	3%	40	9%	66	6%
Viipurin lääni	16	5%	124	34%	97	22%	237	21%
YHTEENSÄ	335		370		443		1.148	
Osuuskuntien määrät 1938								
	Osuus- meijerit	(%)	Osuus- kassat	(%)	Osuus- kaupat	(%)	Yhteensä	Yhteensä (%)
Lapin lääni	4	1%	50	4%	13	2%	67	3%
Oulun lääni	58	9%	122	11%	51	10%	231	10%
Kuopion lääni	44	7%	151	14%	38	7%	233	10%
Vaasan lääni	150	23%	164	15%	99	19%	413	18%
Turun lääni	118	18%	161	14%	84	16%	363	16%
Hämeen lääni	63	10%	95	9%	60	11%	218	9%
Mikkelin lääni	27	4%	86	8%	37	7%	150	7%
Uudenmaan lääni	49	7%	63	6%	56	11%	168	7%
Viipurin lääni	150	23%	225	20%	88	17%	463	20%
YHTEENSÄ	663		1.117		526		2.306	

Liite 2: Sektorikohtaiset osuudet maittain (Global300)

Maa	Maa- ja metsätalous			Pankki- ja rahoituslaitto			Vähittäiskauppa			Vakuutus			LIKEVAIHTO YHTEENSÄ
	Liikevaihto (mrd US\$)	Osuus koko sektorin liikevaihdosta (%)	Suhteessa maan BKT:hen (%)	Liikevaihto (mrd US\$)	Osuus koko sektorin liikevaihdosta (%)	Suhteessa maan BKT:hen (%)	Liikevaihto (mrd US\$)	Osuus koko sektorin liikevaihdosta (%)	Suhteessa maan BKT:hen (%)	Liikevaihto (mrd US\$)	Osuus koko sektorin liikevaihdosta (%)	Suhteessa maan BKT:hen (%)	
Alankomaat	9,9	2,1%	1,1%	50,2	11,7%	5,7%	3,3	0,9%	0,4%	28,4	10,1%	3,3%	124,5
Australia	2,8	0,6%	0,3%	0,7	0,2%	0,1%							3,4
Belgia							1,6	0,4%	0,3%	7,2	2,5%	1,4%	8,7
Brasilia	0,8	0,2%	0,1%										0,8
Britannia	1,7	0,4%	0,1%	22,5	5,2%	0,8%	29,0	8,2%	1,1%	10,7	3,8%	0,4%	63,9
Espanja							2,2	0,6%	0,1%				25,5
India	2,2	0,5%	0,2%										2,2
Irlanti	7,0	1,5%	2,6%										7,0
Italia	5,2	1,1%	0,2%	1,8	0,4%	0,1%	22,7	6,4%	1,0%	7,8	2,8%	0,3%	47,0
Itävalta				14,8	3,5%	3,6%							14,8
Japani	115,0	24,4%	2,4%	5,3	1,2%	0,1%	1,1	0,3%	0,0%	7,7	2,7%	0,2%	129,2
Kanada	5,3	1,1%	0,4%	9,0	2,1%	0,6%	9,5	2,7%	0,6%	3,6	1,3%	0,2%	27,3
Kiina	7,8	1,6%	0,2%	2,4	0,6%	0,1%							10,2
Korea	32,4	6,9%	3,5%										32,4
Malesia				1,1	0,2%	0,5%							1,1
Norja	4,9	1,0%	1,1%							7,0	2,5%	1,6%	11,9
Ranska	68,4	14,5%	2,4%	249,3	58,0%	8,8%	93,1	26,3%	3,3%	47,6	16,9%	1,7%	464,1
Ruotsi	7,6	1,6%	1,6%				4,6	1,3%	0,9%	6,6	2,3%	1,4%	18,7
Saksa	40,7	8,6%	1,1%	36,0	8,4%	1,0%	89,8	25,4%	2,5%	61,6	21,9%	1,7%	228,1
Singapore							1,3	0,4%	0,7%	2,0	0,7%	1,0%	3,2
Suomi	13,4	2,8%	5,0%	9,6	2,2%	3,5%	16,5	4,6%	6,1%	8,1	2,9%	3,0%	47,6
Sveitsi	7,9	1,7%	1,6%	4,1	1,0%	0,8%	41,2	11,6%	8,2%	2,6	0,9%	0,5%	56,7
Tanska	25,1	5,3%	7,3%							2,9	1,0%	0,8%	27,9
USA	100,8	21,4%	0,7%	23,1	5,4%	0,2%	34,1	9,6%	0,2%	78,1	27,7%	0,5%	261,9
Uusi-Seelanti	13,2	2,8%	11,2%				4,4	1,2%	3,8%				17,7
Yhteensä	472,0			429,8			354,3			281,9			1635,9

Liite 3: Osuuskuntien perustamisvuodet maailmalla (Global300)

LIITE 3				
Maa	Osuuskuntien määrä (kpl)	Keski-arvo	Vanhin	Nuorin
Alankomaat	15	1944	1879	1997
Australia	3	1930	1900	1950
Belgia	3	1930	1907	1965
Brasilia	1	1959	1959	1959
Britannia	18	1884	1841	2001
Espanja	2	1958	1956	1959
Intia	2	1962	1957	1967
Irlanti	3	1972	1961	1990
Italia	29	1942	1828	2001
Itävalta	1	1927	1927	1927
Japani	8	1948	1921	1965
Kanada	8	1935	1900	1956
Kiina	2	1964	1946	1982
Korea	1	1961	1961	1961
Malesia	1	1954	1954	1954
Norja	4	1929	1881	1964
Ranska	48	1948	1859	2004
Ruotsi	5	1915	1899	1938
Saksa	26	1909	1819	2003
Singapore	2	1972	1970	1973
Suomi	10	1936	1857	2003
Sveitsi	7	1917	1826	1993
Tanska	4	1944	1887	1995
USA	88	1940	1835	1999
Uusi Seelanti	6	1945	1925	2001
Yhteensä	297	1936	1819	2004

Liite 4: Osuuskuntien määrät, liikevaihdot, henkilöstö ja jäsenmäärä maakunnittain (Finnish300+)

Liite 4	Osuuskuntien määrä	Liikevaihto	Henkilöstö	Jäsenmäärä	
Maakunta	Kpl Jakauma Per 10.000 asukasta kohden	Liikevaiht- to/Mc Jakauma Per 10.000 asukasta kohden	Henkilös- tö Jakauma Per 10.000 asukasta kohden	Jäsenmäärä Jakauma Per 1.000 asukasta kohden	Maakunnan asukasmäärä (tilastokeskus)
Ahvenanmaa	6 2,0%	59 0,4%	185 0,4%	23.672 0,6%	28.007
Etelä-Karjala	8 2,7%	297 1,8%	1.244 2,5%	114.243 3,0%	133.703
Etelä-Pohjanmaa	27 9,1%	735 4,4%	1.973 4,0%	167.942 4,3%	193.504
Etelä-Savo	13 4,4%	472 2,8%	1.869 3,8%	127.493 3,3%	154.668
Kainuu	8 2,7%	201 1,2%	684 1,4%	83.853 2,2%	82.073
Kanta-Häme	14 4,7%	1.098 6,6%	3.605 7,3%	198.977 5,1%	174.555
Keski-Pohjanmaa	9 3,0%	586 3,5%	1.810 3,7%	120.443 3,1%	168.321
Keski-Suomi	12 4,1%	632 3,8%	2.065 4,2%	206.725 5,3%	273.637
Kymenlaakso	9 3,0%	488 2,9%	1.916 3,9%	144.547 3,7%	182.382
Lappi	9 3,0%	54 0,3%	284 0,6%	63.612 1,6%	183.488
Päijät-Häme	10 3,4%	232 1,4%	725 1,5%	107.070 2,8%	201.772
Pirkanmaa	17 5,7%	954 5,7%	3.489 7,1%	444.335 11,5%	487.923
Pohjanmaa	12 4,1%	124 0,7%	345 0,7%	51.708 1,3%	177.946
Pohjois-Karjala	17 5,7%	379 2,3%	1.498 3,1%	139.506 3,6%	165.866
Pohjois-Pohjanmaa	30 10,1%	1.150 6,9%	3.473 7,1%	326.841 8,4%	394.965
Pohjois-Savo	25 8,4%	1.129 6,8%	3.766 7,7%	251.672 6,5%	247.943
Satakunta	19 6,4%	588 3,5%	2.185 4,5%	209.659 5,4%	227.031
Uusimaa	22 7,4%	6.269 37,7%	12.933 26,3%	739.878 19,1%	1.532.309
Varsinais-Suomi	29 9,8%	1.165 7,0%	5.041 10,3%	349.309 9,0%	465.183
Yhteensä	296 100,0%	16.609 100,0%	49.090 100,0%	3.871.485 100,0%	830,7

Liite 6: Haastattelukysymykset

A) Pienosuuskuntien perustaminen

- Miten ihmisiä saadaan houkuteltua pienosuustoimintaan mukaan?
- Miten osuustoiminta koetaan heidän keskuudessa? Onko osuustoiminnan arvomaailma vieras asia heille?
- Minkälaista asiantuntemustukea pienosuuskunnat saavat?

B) Pienosuuskunnat eri toimialoilla

- Mitkä koetaan tällä hetkellä houkuttelevimmiksi aloiksi?
- Ohjataan osuustoimintakeskuksen toimesta tietyn tyyppiseen pienosuustoimintaan?
- Onko jokin tietty ala koettu haasteelliseksi ja mitkä tekijät ovat olleet ongelmallisia?

C) Pienosuustoiminnan merkitys työllistäjä

- Arvio pienosuustoiminnan tämän hetken kokoaikais- ja osa-aikaistyöllistävyydestä?
- Mitkä toimialat työllistävät parhaiten?
- Sosiaaliosuustoiminnan merkitys työllistäjän heille, joiden olisi muutoin vaikea saada töitä?
- Mikä on arvio pienosuustoiminnassa mukana olevasta jäsenmäärästä?

D) Pienosuustoiminnan vahvuudet ja heikkoudet

- Mitkä näet pienosuustoiminnan vahvuuksiksi?
- Mitä etuja se tarjoaa?
- Heikkoudet tällä hetkellä?

E) Tulevaisuus

- Tällä hetkellä ainakin vesiosuuskuntia on paljon. Mitkä voisivat olla pienosuustoiminnan kannalta nousevia toimialoja?
- Tulevaisuuden haasteet?
- Osuustoimintalakiuudistuksen merkitys ja vaikutus pienosuustoiminnan kannalta? Onko perustajajäsenmäärällä merkitystä? Liittyykö siihen riskejä, jos vain yksi perustajajäsen?